Digitized by Google

Digitized by Google

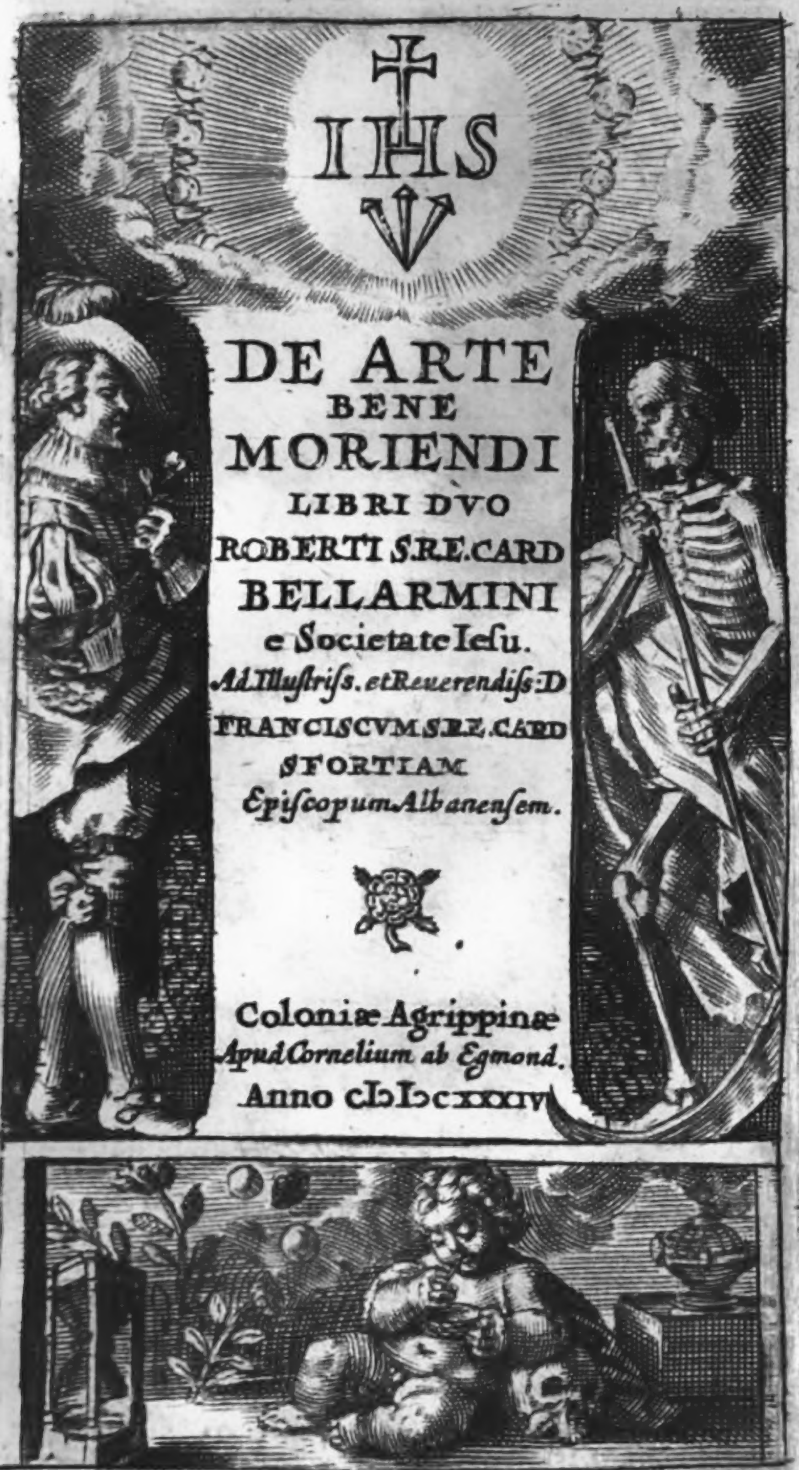

DE ARTE BENE MORIENDI LIBRI DVO

ROBERTI S.R.E. CARD BELLARMINI e Societate Iesu.

Ad Illustriss. et Reuerendiss. D FRANCISCVM S.R.E. CARD SFORTIAM Episcopum Albanensem.

Coloniæ Agrippinæ
Apud Cornelium ab Egmond.
Anno clɔIɔcxxxiv

BIBLIOTECA ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

Imprimatur, ſi videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sac. Pal. Apoſtolici.

Ceſar Fidelis Viceſg.

Imprimatur.

Fr. Hyacinthus Petronius Ord. Præd. Sacri Apoſtolici Palatii Magiſter.

Digitized by Google

ROBERTVS BELLARMINVS POLITIANVS,
S.R.E. CARDINALIS TIT. S. MARIÆ IN VIA,
Archiep. Capuanus Fidei Cath. Rom. propugnator acerrimus. Natus suæ ætat. 69. An. 1615.

FRANCISCO SFORTIÆ S. R. E. CARDINALI EPISCOPO ALBANENSI ROBERTVS CARD. BELLARMINVS

S. P. D.

SCRIPSI ante paucos menſes Opuſculum de Arte benè moriendi, tum ut ipſe me ad mortem, jam maturum, compararem; tum ut ea, quæ mihi utilia viſa ſunt ad negotium negotiorum omnium maximum, cum fratribus vel Dominis meis libenter, ut mihi ſolitum eſt, communicarem. Hoc autem Opuſculũ duabus de cauſis Tibi, FRANCISCE SFORTIA, Cardinalis optime, dicandum eſſe cenſui. Prior mihi cauſa fuit, ut per Te memoria ſancta GREGORII XIII. Pontificis Maximi æternitati commendetur. Tu enim ſolus jam ſuperes ex tot lectiſſimis

Digitized by Google

mis Cardinalium creationibus, quibus Collegium hoc noſtrum ſapientiſſimus Pontifex illuſtravit, & Tu idem ſolus ex nobilitate Romana Familiam Boncompagnam, & ipſam quoque nobilem, affinitate contingis. Porrò hic idem Gregorius, Religioni Societatis IESV, quæ mihi ab annis ſexaginta pia mater eſt, non ſolùm Dominus clementiſſimus, ſed etiam pater amantiſſimus ſemper fuit. Is enim Diplomata multa Societati attribuit, quibus ejus privilegia à ſuperioribus Pontificibus conceſſa, vel explicavit, vel auxit. Idem ipſe Collegium Romanum magno ſumptu extruxit: nec minori liberalitate ſumptus, quibus Collegæ ſuſtentarentur, attribuit. Idem ipſe Sanctiſſimus Pontifex pro eo quo ardentiſſimè flagrabat deſiderio propagandæ Catholicæ fidei, multis in locis Collegia extruxit, atque in primis Romæ Germanicum, & Hungaricum. cujus adminiſtrationem propriam Societatis IESV eſſe voluit. Hujus igitur vigilan-

Digitized by Google

vigilantiſſimi Pontificis memoriam colit quidem Romæ Societas anniverſariis ſacrificiis ac laudationibus : ſed viſum mihi eſt, huic etiam Epiſtolæ adjungere beneficia tanti Pontificis in Societatem IESV ; ut ea quoque redundent in laudem decusque Illuſtriſſimi Principis , cui Libros meos, ipſi dicatos, non ingratos eſſe deſidero. Venio nunc ad alteram rationem, quæ me potiſſimùm impulit , ut hos Libros Tibi præcipuè, Cardin. Ampliſſime , nuncuparem. Argumentum Operis mei non allicit ad legendum , ſed abſterret potiùs , præſertim viros magnos, ſive principatu politico, ſive ſacro : non enim continet Liber hic meus artem Philoſophicam, vel Oratoriam, vel Poëticam , quæ mentem doceat , vel linguam expoliat , vel aures delectet; ſed hortatur ad meditationem mortis, & ad ea ſæpè cogitanda, quæ viris magnis placere plerumque non ſolent : qualia ſunt paupertas, humilitas, patientia, & aliæ Chriſtianæ veriſſimæ-

Digitized by Google

que virtutes. Elegi ergo Te, virum Principem, principatu politico & ſacro; & fretus humanitate Tua ſingulari, dicavi Tibi Libros de Arte benè moriendi, libros exiguæ eruditionis, ſed magnæ utilitatis: & fretus benignitate Tua ſpem bonam concepi, & abs Te facilè legendos libros non prolixos, & ad imitationem Tuam non defuturos, qui id ipſum agant. Erit id mihi res planè gratiſſima; nec me arbitrabor, Tibi munuſculum obtuliſſe, ſed abs Te munus ampliſſimum accepiſſe. Vale.

PRÆ-

Digitized by Google

PRÆFATIO.

COGITANTI mihi in ſolito meo receſſu, in quo à negotiis publicis vocans, mihi ipſe vaco, quæ cauſa ſit, cur artem benè moriendi, quæ notiſſima omnibus eſſe deberet, pauciſſimi addiſcere ſtudeant; nihil occurrit aliud, niſi quod Sapiens ait, ſtultorum infinitum eſſe numerum. Quæ poteſt enim Eccl. 1
fingi vel cogitari ſtultitia major, quàm artem illam negligere, ex qua bona ſumma & ſempiterna dependent; & artes plurimas ac pænè innumerabiles magno labore perdiſcere, & non minore ſtudio exercere, quibus peritura bona vel conſervantur vel augentur? Porrò artem benè moriendi, artem eſſe artium omnium maximam, nemo negabit, qui attentè cogitare voluerit, in morte reddendam eſſe Deo rationem de omnibus, quæ toto vitæ ſpatio egerimus, dixerimus, cogitaverimus, uſque ad verbum unum otioſè prolatum, diabolo accuſante, conſcientia teſtificante, Deo judicante, pœna Matt. 12.

Digitized by Google

mortis æternæ vel præmio ſempiterno nos expectante. Videmus quotidie cùm judicium expectatur de rebus etiam minimis, litigantes quietem nullam capere; ſed nunc Advocatos adire, nunc Procuratores, nunc Iudices, nunc iſtorum ipſorum amicos vel affines; & in obitu pendente cauſa coram ſummo Iudice, de vita vel morte ſempiterna, ſæpè reus imparatus, & morbo oppreſſus, vix ſui compos, cogitur rationem reddere de iis rebus, de quibus, dum benè valeret, fortaſſe numquam cogitavit. Hinc turmatim miſeri mortales in gehennam ruunt: & ut loquitur

1. Pet. 4. *ſanctus Petrus,* Si juſtus vix ſalvabitur, impius & peccator ubi parebunt? *Ego igitur operæpretium eſſe duxi, ut me ipſe primûm, deinde fratres meos admoneam, ut artem benè moriendi magnificiamus; & ſi qui ſint, qui ab aliis doctioribus magiſtris hanc artem nondum didicerint, ea ſaltem, quæ nos de hac arte ex Libris ſacris & ſcriptis veterum magiſtrorum colligere curavimus, non deſpiciant.*

Sed antequam ad præcepta hujus

artis

Digitized by Google

artis veniamus, operæ pretium esse duxi de natura mortis quærere, utrùm mors in rebus bonis vel malis reponenda sit. Et quidem si mors absolutè consideretur, sine ulla dubitatione, mala censenda est, quippe quæ vitæ opponitur, quam bonam esse negare non possumus. Accedit Sap. 1. & 2. *prætereà, quod* Deus mortem non fecit, *sed* invidiâ diaboli mors introivit in orbem terrarum, *ut Sapiens docet. cui subscribit Apo-* Rom. 5 *stolus Paulus, cùm ait*: Per unum hominem peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors, in quo omnes peccaverunt. *Certè si Deus mortem non fecit, mors bona non est; cùm omne quod Deus fecit, bonum sit, dicente Moyse*: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona. Gen. 1.

Quamvis autem mors in se bona non sit, tamen sapientia Dei sic mortem quasi condire novit, ut ex morte multa bona oriri possint. Hinc Ps. 115 *David canit*: Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. *& Ecclesia de Christo loquens, ait*: Qui mortem nostram moriendo

riendo deſtruxit, & vitam reſurgendo reparavit. *Certè mors, quæ mortem deſtruxit, & vitam reparavit, niſi valdè bona eſſe non potuit: proinde ſi non omnis, aliqua ſaltem mors bona fuiſſe dicenda eſt. Itaque ſanctus Ambroſius librum* De bono mortis *inſcribere non dubitavit, in quo libro ſatis apertè demonſtrat, mortem, quamvis ex peccato natam, ſuas habere non exiguas utilitates.*

Accedit denique ratio, quæ mortem, quamvis in ſe malam, ex gratia Dei multa bona producere poſſe demonſtrat. Primùm enim, magnum bonum ex morte colligimus, cùm ea finem imponit miſeriis plurimis & maximis hujus vitæ. Iob Iob.14 *ſanctus diſertis verbis queritur de miſeriis vitæ præſentis.* Homo, *inquit*, natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis Eccl.4 miſeriis. *Eccleſiaſtes ait:* Laudavi magis mortuos, quàm viventes, & feliciorem utroque judicavi, qui necdum natus eſt, nec vidit mala quæ ſub ſole fiunt. *Eccleſia-* Ecc.40 *ſticus autem addit, & dicit:* Occupatio

patio magna creata eſt omnibus hominibus, & jugum grave ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, uſque in diem ſepulturæ in matrem omnium. *Apoſtolus quoque de miſeriis hujus vitæ conqueritur, & ait:* Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Ro. 7.

His igitur teſtimoniis eloquiorum Divinorum ſatis probatur, mortem id habere in ſe boni, quòd liberet hominem à miſeriis plurimis hujus vitæ. Deinde, excellentius bonum mors adfert, cùm janua efficitur à carcere ad Regnum. Id ſancto Joanni Evangeliſtæ & Apoſtolo revelatum eſt à Domino, cùm propter fidem exularet in inſula Patmos: Audivi, *inquit*, vocem de cælo dicentem mihi, Scribe, Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Amodò jam dicit Spiritus, ut requieſcant â laboribus ſuis opera enim illorum ſequuntur illos. *Beata planè mors Sanctorum eſt, quæ juſſu cæleſtis Regis ab ergaſtulo carnis animam educit, & ad Regnum cæleſte perducit; ubi defunctæ* Apoc. 14.

Digitized by Google

Eiæ laboribus animæ ſanctæ dulciter requieſcunt, & pro mercede operum bonorum, coronam Regni percipiunt. Sed & animabus, quæ ad Purgatorium deducuntur, non exiguum beneficium mors adfert; cùm eas à timore gehennæ liberat, & certas de futura ac ſempiterna felicitate conſtituit. Quid? quòd ipſis etiam reprobis hominibus mors adveniens aliquid utilitatis adferre videtur, dum eos à corpore ſeparans, id efficit, ut menſura pœnarum non amplius creſcat. Propter has egregias utilitates mors hominibus piis non oſtendit faciem horrendam, ſed blandam; non terribilem, ſed amabilem. Hinc Apoſtolus Paulus ſecurè cla-

1 hil. 1. *mat*: Mihi vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum, *deſiderium habens* diſſolvi, & eſſe cum Chriſto. *Et*

2. The. 4. *in Epiſtola priore ad Theſſalonicenſes, admonet Chriſtianos probos, ut non contriſtentur in mortibus charorum, neque eos ut mortuos lugeant, ſed ut dormientes aſpiciant. Sed vixit etiam mulier quædam ſancta avorum noſtrorum memoria, nomine Catharina Adorna, Genuenſis,*

quæ

Digitized by Google

quæ ſic ardebat amore Chriſti, ut incredibili deſiderio cuperet diſſolvi, & ad dilectum migrare: hinc quaſi mortis amore capta, eam ſæpè ut pulcherrimam & ſpecioſiſſimam laudabat; id ſolùm in ea reprehendens, quòd ſe quærentes fugeret, & ſe fugientes quæreret. Conſulat Lector Vitam B. Catharinæ Genuenſis cap. VII.

Ex his igitur, quæ dicta ſunt, habemus, mortem ut prolem peccati, malam eſſe, ſed ex gratia Chriſti, qui mortem ſubire pro nobis dignatus eſt, factam eſſe multis modis utilem & ſalutarem, amabilem & deſiderabilem.

DE

DE ARTE BENE MORIENDI.

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De primo præcepto Artis benè moriendi; quod eſt, ut qui cupit benè mori, benè vivat.

AGGREDIOR nunc præcepta artis benè moriendi. Diſtribuemus autem hanc artem in partes duas: in priore trademus præcepta, quibus utendum erit dum benè valemus: in poſteriore trademus ea, quibus opus erit cùm morbo periculoſo laboramus, ut credibile ſit, mortem eſſe præ foribus. ac in parte priore trademus primùm præcepta quæ pertinent ad virtutes; deinde ea quæ pertinent ad Sacramenta: his enim duobus maximè juvamur, tum ad benè vivendum, tum ad benè moriendum. Sed his omnibus præponendum eſſe videtur generale præceptum, ut benè vivat, qui benè mori deſiderat: nam cùm nihil ſit mors, niſi vitæ finis; certè

omnis qui uſque in fine bene vivit, bene moritur; neque poteſt malè mori, qui numquam malè vixit: quemadmodum etiam, qui malè ſemper vixit, malè moritur; nec poteſt non malè mori, qui numquam benè vixit. Id quod in omnibus ſimilibus rebus cernimus: omnis enim qui rectam viam tenet, ad locum, ad quem tendit, ſine errore pertingit; contrà verò qui à recta via aberrat, numquam exitum viæ inveniet: & qui diligenter in ſtudia ſcientiarum incumbit, brevi doctus, vel etiam & doctor evadit; & qui ſcholas frequentat, ſed ad percipiendas diſciplinas animum non accommodat, oleum & operam perdit.

Sed objiciet fortaſſe aliquis boni latronis exemplum, qui ſemper malè vixit, & benè beatéque vitam finivit. Non ita eſt, quin potiùs pius ille latro piè ſanctéque vixit: & ea de cauſa piè quoque ſanctéque mortem obivit: nam tametſi partem vitæ majorem in ſceleribus conſumpſerit, tamen partem aliam vitæ uſque adeo ſanctè traduxit, ut peccata præterita facile purgaverit, & merita eximia comparaverit. Nam & charitate in Deum flagrans, Chriſtum ab impiorũ calumniis palàm defendit; & charitate in proximum pariter flagrans, ſodalem ſuum blaſphemantem admonuit & corripuit, atque ad meliorem

rem vitam revocare conatus eſt. vivebat enim vitam hanc mortalem, cùm ſodali ſuo diceret: *Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es? Et nos quidem juſtè, nam digna factis recipimus: hic verò nihil mali geſsit.* neque mortuus erat, ſed vivebat idem ipſe latro, cùm pręclaram illā vocē emiſit, Chriſtum cònfitens & invocans: *Domine, memento mei, cùm veneris in Regnū tuum.* Itaq; videtur hic unus fuiſſe ex illis qui ultimi venerūt ad vineā, & ante primos accepere mercedem. Luc. 23.

Vera igitur & generalis eſt ſententia illa, Qui benè vivit, benè moritur: & illa etiam, Qui malè vivit, malè moritur. Neque tamen negandum eſt, rem eſſe periculis plenam, differre ad ultimum vitæ converſionem à peccatis ad juſtitiam; & longè feliciores eſſe qui jugum legis Dei portare incipiunt *ab adoleſcentia ſua*, ut Ieremias loquitur: & omni ex parte feliciſſimos, qui *empti ſunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno; qui* non ſolùm *cum mulieribus non ſunt coinquinati*, ſed nec *in ore eorum eſt inventum mendacium, & ſine macula ſunt ante thronum Dei.* qualis fuit Ieremias Propheta, & pluſquam Propheta Ioannes, & in primis mater Domini, & alii atque aliæ, quos Dei ſolius ſcientia novit. Maneat igitur primum pronunciatum, regulam bene moriendi pendere à regula benè vivendi. Thren. 3. Apoc. 14.

Digitized by Google

CAP. II.

De ſecundo præcepto Artis benè moriendi, quod eſt, mori mundo.

JAM verò ut quis benè vivat, neceſſe in primis eſt ut moriatur mundo, antequam moriatur vitæ corporali. Omnes enim qui mundo vivunt, mortui ſunt Deo; neque fieri ullo modo poteſt, ut quis incipiat vivere Deo, niſi priùs moriatur mundo. Hæc autem veritas in Scripturis ſanctis tanta evidentia prædicatur, ut niſi ab infidelibus & incredulis in dubium revocari poſſit. Ac ut in ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum, producam ſanctos Apoſtolos, Ioannem, Iacobum, & Paulum, teſtes omni exceptione majores, quippe in quibus Spiritus ſanctus, qui Spiritus eſt veritatis, appertiſſimè loquebatur. Sic igitur ſcribit Ioannes Apoſtolus & Evangeliſta, Chriſtum ipſum loquentem inducens:

Ioan. 14. *Venit princeps mundi hujus, & in me non habet quidquam.* ubi mundi principem intelligit diabolum, qui princeps eſt omnium iniquorum; & per mundum, intelligit cœtum omnium peccatorum, qui diligunt mundum, & diliguntur à mundo. Idem paulò poſt: *Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorẽ vobis odio habuit: ſi de mundo fuiſſetis,*

Ioan. 15.

tis, mundus quod ſuum erat diligeret; quia verò de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Et alio loco: *Ego non pro mundo rogo, ſed pro his quos dediſti mihi.* ubi manifeſtè Chriſtus pronuntiat, mundi nomine intelligi eos, qui cum principe ſuo diabolo audient in judicio: *Ite maledicti in ignem æternum.* Idem in Epiſtola ſua addit: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt. Si quis diligit mundum, non eſt charitas Patris in eo: quoniam omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, quæ non eſt ex Patre, ſed ex mundo eſt: & mundus tranſit, & concupiſcentia ejus: qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.*

Ioan. 17.

1 Ioh. 2.

Audiamus nunc Coapoſtolum ejus Iacobum, qui in Epiſtola ſua ſic loquitur: *Adulteri, neſcitis quia amicitia hujus mundi inimica eſt Dei? Quicumque ergo voluerit amicus eſſe ſæculi hujus, inimicus Dei conſtituitur.*

Iac. 4.

Audiamus denique Coapoſtolum utriuſque Paulum, Vas electionis. hic in Epiſtola priore ad Corinthios, ſcribens fidelibus omnibus, dicit: *Debueratis de hoc mundo exiiſſe.* & in eadem Epiſtola addit: *Dum judicamur, à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* ubi manifeſtè pronunciat, mundum totum

1. Cor. 5.

1. Cor. 11.

Digitized by Google

in die noviſſimo eſſe damnandum. Proinde per mundum non intelligit cœlum & terram, neque omnes homines qui ſunt in mundo, ſed eos tantùm qui diligunt mundum. Iuſti enim & pii mortales, in quibus charitas Dei, non carnis concupiſcentia regnat, ſunt quidem in mundo, ſed non de mundo: injuſti autem & impii, non ſolùm in mundo ſunt, ſed etiam de mundo, & per hoc, non *charitas Dei regnat in cordibus* eorum, ſed *concupiſcentia cordis*, hoc eſt, luxuria; & *concupiſcentia oculorum*, hoc eſt, avaritia; & *ſuperbia vitæ*, hoc eſt, elatio mentis, qua ſe efferunt ſuper alios, & Luciferi arrogantiam & ſuperbiam, non Chriſti Ieſu humilitatem & manſuetudinem imitantur.

Quæ cum ita ſint, ſi quis velit artem benè moriendi verè perdiſcere, oportet eum ſeriò, & non verbo & lingua, ſed opere & veritate exire de mundo, imò etiam mori mundo, & cum Apoſtolo dicere, *Mihi mundus* Gal.6. *crucifixus eſt, & ego mundo.* Eſt autem negotium hoc non ludus puerorum, ſed res maxima & difficillima. Et ideò Dominus interrogatus an pauci ſint qui ſalvantur, reſpondit: *Contendite* Luc.13 *intrare per angustam portam.* & apertiùs apud Matthæum: *Intrate per an-* Mat.7. *guſtam portam; quia lata porta & ſpatioſa via eſt quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam. Quam an-*

guſta

gusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam!

In mundo vivere, & mundi bona contemnere, res est difficillima: videre res pulchras, & non amare; gustare dulcia, & non delectari; honores contemnere, labores appetere, novissimum locum libenter tenere, gradus altiores aliis omnibus cedere, denique in carne quasi sine carne vivere, Angelica potiùs quàm humana vita dicenda esse videtur. Et tamen Apostolus scribens ad Ecclesiam Corinthiorum, in qua pæne omnes cum conjugibus suis vitam ducebant, ac per hoc non Clerici, non Monachi, non Anachoretæ; sed, ut nos nunc loquimur, sæculares erant; sic tamen eos alloquitur: *Hoc itaque dico, fratres: Tempus breve est. Reliquum est, ut & qui habent uxores, tanquam non habentes sint; & qui flent, tanquã non flentes; & qui gaudent tanquam non gaudentes; & qui emunt tanquam non possidentes; & qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi.* 1. Cor. 7. Quorum verborum hæc sententia est, ut hortetur Apostolus fideles, ut erecti ad spem cœlestis felicitatis, rebus terrenis tam parum afficiantur, ac si ad eos non pertinerent: ament uxores, sed amore tam moderato, ac si eas non haberent: si flere necesse est ob amissionem filiorum vel fortunarum; tam moderatè

Digitized by Google

fleant, ac ſi non triſtarentur neque flerent: ſi gaudium ſe offert ob lucrum vel honorem adeptum; tam modicè gaudeant, ac ſi non gauderent, i. ac ſi gaudium ad ipſos non pertineret: ſi domum vel agrum emunt; ita modicè rebus illis afficiantur, ac ſi eas non poſſiderent. Denique jubet Apoſtolus, ſic nos in mundo degere, ac ſi hoſpites & peregrini, non cives eſſemus. Quod etiam Apoſtolus Petrus ad huc apertius docet, cùm ait; *Obſecro vos tanquam advenas & peregrinos abſtinere vos à carnalibus deſideriis, quæ militant adverſus animam.* vult enim hic beatiſſimus Apoſtolorum Princeps, ut etiam in propria civitate & domo ſic vivamus, ac ſi in aliena domo & regione viveremus; parum omnino ſolliciti, ſi res in eo loco deficiant vel redundent. Id verò ideò præcipit, ut ſic abſtineamus *à carnalibus deſideriis, quæ militant adverſus animam*: non enim carnalia deſideria facilè inſurgunt, cùm ea videmus quæ ad nos non pertinent. Hoc igitur eſt in mundo eſſe, & de mundo non eſſe; quod ad eos pertinet qui mundo mortui, ſoli Deo vivunt; ac per hoc mortem corporalem non timent, quæ ipſis non detrimentum ſed lucrum apportat, juxta illud Apoſtoli Pauli, *Mihi vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum.*

1. Pet. 2.

Phil. 1.

At quot, quæſo, noſtris temporibus

bus inveniemus ſic mundo mortuos, ut jam didicerint etiam carni benè mori, ac per hoc ſalutem ſuam in tuto ponere? Ego certè non dubito, in Eccleſia Catholica non ſolùm in Monaſteriis & in Clero, ſed etiam in ſæculo non paucos inveniri homines ſanctos, & mundo verè mortuos, qui artem benè moriendi didicerint. Sed illud etiam negari non poſſe video, plurimos inveniri, non ſolùm non mortuos mundo, ſed mundo ſupra modum addictos, & voluptatum, honorum & divitiarum ardentiſſimos amatores, qui niſi mundo mori conſtituant, & reipſa mundo moriantur, ſine dubio mala morte peribunt, & cum ipſo mundo, ut Apoſtolus loquitur, damnabuntur. 1. Cor. 11.

At, inquiẽt fortaſſe amatores mundi, nimis difficile eſt, mundo mori dũ in mundo ſumus, & ea bona negligere quæ Deus hominibus ad fruendum creavit. His ego reſpondeo, non hoc Deũ velle vel jubere, ut opes & honores atque alia mundi bona penitus negligantur vel abjiciantur: nam & Abraham amicus Dei in primis fuit, & divitias ingentes poſſedit. David quoque, & Exechias, & Ioſias, Reges ditiſſimi, & ſimul Deo amiciſſimi fuiſſe leguntur; quod idẽ de multis Chriſtianis Regibus & Imperatorib⁹ dicere poſſemus. Nõ igitur bona

mundi hujus, opes, honores, voluptates Christianis hominibus penitus interdicuntur; sed amor immoderatus rerum mundi hujus, qui *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ* à Ioanne Apostolo nominatur. Abraham certè ditissimus erat, sed non solùm divitiis moderatè utebatur, sed etiam omnia statim ad nutum Dei profundere paratissimus erat. Qui enim filio unico, optimo, & amantissimo non pepercit, cùm eum Deus ab ipso patre immolari mandavit; quantò faciliùs opes, omnes ad nutum Domini profudisset? Itaq; Abraham dives opum erat, sed ditior fide & charitate; & ideò non erat de hoc mundo, quin potius mundo mortuus erat. Quod idem dici potest de aliis sanctis viris, qui divitiis, potentia & gloria, Regnis etiam & Imperio præditi, pauperes spiritu fuerunt, & mundo mortui, soli Deo viventes, artem benè moriendi accuratissimè didicerunt. Itaque non abundantia opum, neque celsitudo honoris, neq; Regnum aut imperium faciunt hominem esse de mundo, vel ut vivat in mundo, sed *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ*, quæ uno verbo cupiditas dicitur, & divinæ charitati opponitur. Proinde si quis incipiat, Deo aspirante, ipsum Deum verè diligere propter se, & proximum propter

Gē. 22.

propter Deum; is incipiet exire de mundo, & crescente charitate, minuetur cupiditas, & incipiet ille idem mori mundo: non enim potest charitas crescere, quin cupiditas minuatur. Ita fiet, ut quod regnante cupiditate videbatur non posse fieri, ut videlicet homo in mundo vivens non esset de mundo; crescente charitate, & imminuta cupiditate, reddatur facillimum: quod enim cupiditati est onus importabile & durum, id charitati est jugum suave, & onus leve.

Quod ergo suprà diximus, exire de mundo & mori mundo non esse ludum puerorum, sed rem maximam & difficillimam; verissimè dictum est de iis, qui potentiam gratiæ Dei non noverunt, & charitatis dulcedinem non gustaverunt; & qui animales sunt, spiritum non habentes: gustato enim spiritu desipit omnis caro. Igitur omnis qui seriò cupit artem benè moriendi perdiscere, ex qua arte pendet salus æterna, & omnis vera felicitas; non differat exire de mundo, & planè mori mundo; cùm fieri nullo modo possit, ut quis mundo vivat & Deo, & terra fruatur & cœlo.

CAP.

CAP. III.

De tertio præcepto Artis bene moriendi, quod eſt, de tribus virtutibus Theologicis.

DOcuimus in ſuperiore Capite, non poſſe bene mori, qui non exit de mundo, & non moritur mundo: nunc addendum eſt, quid ſit agendum ei qui mortuus eſt mundo, ut vivat Deo: non enim datur benè mori, niſi ei qui benè vixit, ut in primo capite demonſtravimus. Summa bene vivendi ponitur ab Apoſtolo in priore ad Timotheum in illis verbis: *Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta.* Non ignorabat Apoſtolus reſponſionem Domini ad eum qui interrogaverat, *Quid faciendo vitam æternam poſſidebo?* reſpondit enim; *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata:* ſed voluit explicare pauciſſimis verbis finem præcepti primarii, ex quo tota Lex, & totius legis intelligentia & adimpletio, & via ad vitam æternam dependet: & ſimul docere voluit quæ virtutes ſint neceſſariæ ad perfectam juſtitiam, de quibus alibi dixerat, *Nunc manent, fides, ſpes, charitas, tria hæc; major autem horum eſt charitas.* Ait igitur, *Finis præcepti eſt charitas,* hoc eſt, finis omnium præceptorum, quorum obſervatio

1.Tim. 1.
Luc. 10.
Matth. 19.
1.Cor. 13.

obſervatio ad benè vivendum eſt neceſſaria, in charitate poſitus eſt; ſic, ut qui charitatem Dei habeat, omnia præcepta adimpleat quæ ad primam tabulam pertinent; & qui charitatem proximi habeat, omnia præcepta adimpleat quæ pertinent ad tabulam ſecundam. Declarat hanc poſteriorem partem, quæ obſcurior videri poterat, idem Apoſtolus in Epiſtola ad Romanos, dicens: *Qui diligit proximum, legem implevit. nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi malum non operatur; plenitudo ergo legis eſt dilectio.* Rom. 13. Ex qua ratiocinatione unuſquiſque per ſe poteſt intelligere, omnia præcepta quæ ad Deum colendum referuntur, in una charitate impleri. Nam quemadmodum charitas proximi erga proximum non operatur malum, ſic etiam charitas Dei erga Deum operari non poteſt malum: proinde plenitudo Legis, tam erga Deum quàm erga proximum, eſt dilectio.

Quæ ſit autem vera & perfecta charitas tam erga Deum quàm erga proximum, declarat idem Apoſtolus, dicens, *Charitas ex corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta.* In quibus verbis per conſcientiam bonam, intel-

Digitized by Google

intelligimus cum ſancto Auguſtino Præfatione in Pſalmum trigeſimum primum, virtutem Spei, quæ eſt una ex tribus virtutibus Theologicis. Dicitur autem Spes conſcientia bona, quia naſcitur ex conſcientia bona: quemadmodum deſperatio ex conſcientia mala. hinc eſt illud ſan-
1. Ioan. 3. cti Ioannis: *Chariſſimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Sunt igitur tres virtutes, in quibus perfectio Legis Chriſtianæ conſiſtit; Charitas ex corde puro, Spes ex conſcientia bona, & Fides non ficta. Sed quemadmodum ordine perfectionis prima eſt Charitas, ſic ordine generationis prima eſt Fides, juxta illud ejusdem Apoſtoli:
1. Cor. 13. *Nunc manent fides, ſpes, charitas, tria hæc: major autem horum eſt charitas.*

Ordiamur à Fide, quæ prima omnium exiſtit in corde hominis juſtificandi. Non ſine cauſa beatus Apoſtolus ad fidem addidit, *non ficta*. Fides enim incipit juſtificationem, modò ſit vera & ſincera, non falſa vel ficta. Fides hæreticorum non incipit juſtificationem, quia non eſt vera, ſed falſa: fides malorum Catholicorum non incipit juſtificationem, quia non eſt ſincera, ſed ficta. Dicitur autem ficta duobus modis; quando vel reverà aliquis non credit, ſed fingit ſe credere; vel credit quidem, ſed non vivit, ut credit eſſe vivendum. Vtro-

que

que modo videntur esse intelligenda verba illa B. Pauli in Epistola ad Titum: *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* sic enim ea interpretantur sancti Patres, Hieronimus in Commentario, & Augustinus Serm. 31. De verbis Apostoli. Tit. 1.

Et ex hac prima virtute hominis justi, facilè potest intelligi, quanta sit multitudo eorum qui non benè vivunt, ac per hoc male etiam moriuntur. Prætermitto infideles, paganos, hæreticos, atheos, qui artem benè vivendi prorsus ignorant. Inter Catholicos quantus est eorum numerus, qui verbis confitentur se nosse Deum, factis autem negant? qui confitentur Christum esse judicem vivorum & mortuorum, & tamen ita vivunt ac si judicem nullum haberent? qui Matrem Domini virginem esse fatentur, & blasphemando meretricem appellare non timent? qui preces, jejunia, eleemosynas, opera cætera virtutum laudant, & vitia contraria semper exercent? Omitto cætera, quæ nota sunt omnibus. Non igitur Fidem non fictam se habere jactent, qui vel non credunt quod se credere mentiuntur, vel non vivunt ut Fides Catholica præcipit esse vivendum; ac per hoc agnoscant, se nondum cœpisse benè vivere, nec sperent feliciter se morituros, nisi gratia Domini aspirante, artem benè

vivendi & bene moriendi perdiscant.

Altera virtus hominis verè justi Spes est, sive *conscientia bona*, ut eam hoc loco appellandam censuit Magister noster Paulus Apostolus. Hæc virtus ex Fide nascitur; non enim sperare potest in Deo, qui vel Deum verum non novit, vel eum potentem & misericordem esse non credit. Sed ad Spem excitandam & roborandam, ut non solum spes, sed etiam fiducia dici possit, plurimùm valet conscientia bona. Qua fronte enim Deum adibit, atque ab eo beneficia petet, qui sibi conscius est peccati in Deum admissi, & per veram pœnitentiam nondum expiati? Quis enim ab inimico beneficia petit? quis ab eo confidit se adjuvandum, quem sibi iratum esse non dubitat? Audi Sapientem, quid de spe impiorum sentiat: *Spes impii*, inquit, *tamquam lanugo est, quæ à vento tollitur, & tamquam spuma gracilis quæ à procella dispergitur, & tamquam fumus, qui à vento diffusus est, & tamquam memoria hospitis unius diei prætereuntis.* hæc Sapiens; qui sapientissimè admonet impios, spem illorũ rẽ esse fragilem, non solidam; brevem, non diuturnam. possunt enim dum vivunt, aliquo modo sperare se aliquando pœnitentiam acturos, & Deo reconciliandos; sed cùm mors advenerit, nisi Deus eos misericordia speciali præveniat, & pœnitentiam illis inspiret,

spes

ſpes in deſperationem commutabitur, & cum aliis impiis dicent id quod in eodem loco legitur: *Ergo erravimus* Sap. 5.
à via veritatis; & juſtitia lumen non luxit nobis, &c. *Quid nobis profuit ſuperbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? tranſierunt illa omnia tamquam umbra.* hæc Sapiens, qui nos ſapienter admonuit, ut ſi volumus benè vivere & feliciter mori, non audeamus vel ad punctum horæ in peccatis hærere, inani fiducia decepti, multum adhuc nobis vitæ ſupereſſe, & tempore ſuo pœnitentiam ſeriam nos acturos. hæc enim inanis fiducia multos decepit, & adhuc decipiet, niſi artem benè moriendi, dum tempus adeſt, prudenter addiſcant.

Reſtat virtus tertia, quæ jure dicitur Regina virtutum, videlicet Charitas, cum qua nemo perit, ſine qua nemo vivit, neque in via, neque in patria. Dicitur autem vera charitas illa eſſe, quæ naſcitur *ex corde puro*; non quod puritas cordis charitatem propriè gignat. *Charitas* enim *ex Deo* 1. Ioã. 4.
eſt ut loquitur ſanctus Ioannes; & clariùs ſanctus Paulus, cùm ait: *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per* Rom. 5.
Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Dicitur igitur charitas eſſe ex corde puro, quia charitas non accenditur in corde impuro, ſed purificato per fidem divinam ab erroribus juxta illud Apoſtoli Petri, *Fide purificans* Act. 15.

Digitized by Google

corda eorum: & per ſpem divinam purificato ab amore & cupiditate rerum terrenarum. Quemadmodum enim ignis non accenditur in lignis viridibus humore aqueo plenis, ſed in lignis aridis; ſic etiam ignis charitatis exigit corda purificata ab amore terreno, & ab inani fiducia in viribus propriis.

Ex his poteſt intelligi quæ ſit vera charitas, quæ verò falſa & fucata. Nam ſi quis fortè de Deo libenter loquatur, & in precibus uſque ad lacrymas compungatur, & opera quædam bona faciat, eleemoſynas diſtribuens, & ſæpè jejunans; ſic tamen ut in corde retineat amorem obſcœnum, inanem gloriam, odium erga proximum, & alia id genus, quæ cor impurum & ſordidum reddunt: iſte non charitatem divinam & veram, ſed charitatis inanem ſpeciem vel ſimulacrum gerit. Prudentiſſimè igitur ſanctus Apoſtolus non ſimpliciter Fidem Spem, & Charitatem nominavit, cùm de vera & perfecta juſtitia loqueretur; ſed ait: *Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta.* Atque hæc eſt ars vera benè vivendi, & feliciter moriendi, ſi quis in hac vera & perfecta charitate ad mortem uſque perſeveret.

1. Ti. 1.

CAP.

CAP. IV.

De quarto præcepto Artis bene moriendi, quod continet tria documenta Euangelica.

QVamvis ea quæ dicta ſunt de Fide, Spe, & Charitate, ſufficere poſſe videantur ad benè vivendum & benè etiam moriendum; tamen ad hæc ipſa præſtanda perfectiùs & faciliùs, tria documenta Chriſtus ipſe in Euangelio nobis dare dignatus eſt. ſic enim ait apud Euangeliſtam Lucam: *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris; & vos ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſuum quando reverſurus à nuptiis, ut cùm venerit, & pulſaverit, confeſtim aperiant ei. Beati ſervi illi, quos cùm venerit Dominus, invenerit vigilantes.* Luc. 12. Hæc parabola duobis modis poteſt intelligi; de præparatione ad adventum Domini in die noviſſimo, & ad adventū in die obitus uniuſcujuſque noſtrûm. Atque hæc poſterior explicatio, quæ eſt S. Gregorii in Homilia tertiadecima ſuper hoc euangelium, videtur magis ad rem noſtram facere: nam expectatio diei noviſſimæ non pertinebit niſi ad illos, qui tunc in vivis reperientur; Dominus autem eam propoſuit Apoſtolis, & nobis omnibus. Certè autem Apoſtoli,

& Apoſtolorum ſucceſſores per multa ſæcula longiſſimè aberant à die noviſſima. Deinde diem noviſſimam multa ſigna prævenient, quæ homines excitabunt ; dicente Domino:
Matth. 21. *Erunt ſigna in ſole & luna, & ſtellis, & in terris preſſura gentium, areſcentibus hominibus præ timore & expectatione , quæ ſupervenient univerſo orbi.* Adventum verò Domini ad judicium particulare in die obitus cujuſque noſtrûm nulla certa ſigna prævenient. & hunc adventum ſignificant illa verba in ſanctis Scripturis ſæpiſſimè repetita, venturum Dominum ut furem, videlicet quando minùs expectatur.

Exponamus igitur breviter hanc parabolam,& intelligamus,præparationē ad mortem, rem eſſe omnibus nobis præ omnibus rebus maximè neceſſariã. Tria nobis omnibus Dominus præcipit;primũ,ut ſimus præcincti lumbos ; deinde, ut lucernas ardentes in manibus habeamus; poſtremò,ut vigilemus,expectantes advẽtum Domini, qui quando ſit venturus, non minùs ignoramus, quàm ignorent pleriq; omnes furis adventum. Explicemus verba illa, *Sint lumbi veſtri præcincti.* Sententia literalis horum verborum ea eſt,ut ſimus parati & expediti ad currendũ obviam Domino,cùm nos per mortẽ vocaverit ad judiciũ particulare. Similitudo præcinctorũ lũborũ ſũpta eſt ex more Orien-

Orientalium, qui longis veſtibus utebantur, & cùm celeriter ambulaturi erant, colligebant veſtem, & lumbos præcingebant, ne veſtis longitudo curſum impediret. Hinc de Angelo Raphaële, qui venerat comitaturus Tobiam juniorem, dicitur in libro Tobiæ: *Tunc egreſſus Tobias invenit juvenem ſplendidum, ſtantem præcinctum, & quaſi paratum ad ambulandum.* & ex hac Orientalium conſuetudine ſcripſit ſanctus Petrus: *Propter quod, ſuccincti lumbos mentis veſtræ, ſobrii perfectè ſperate,* &c. & ſanctus Paulus in Epiſtola ad Epheſios; *State,* inquit, *ſuccincti lũbos veſtros in veritate.* Tob. 5. 1. Pet. 1. Eph. 6.

Porrò habere ſuccinctos lumbos, res duas ſignificat; primò virtutem caſtitatis, ſecundò promptitudinem ad occurrendum Chriſto venienti ad judicium, ſive particulare ſive generale. Priorẽ expoſitionem explicant ſancti Patres, Baſilius in Explicatione capitis quintidecimi Iſaiæ Prophetæ; Auguſtinus in libro de Continentia, & Gregorius in Homilia 13. ſuper Euang. Et verè concupiſcentia carnis, præter omnes animi perturbationes, impedit velocem & expeditum curſum ad occurrendum Chriſto veniẽti; quemadmodum è contrario nihil magis expeditum hominem reddit ad Chriſtum ſequendum, quàm caſtitas virginalis. Nam & in Apocalypſi legimus, virgines Chriſtum ſequi

Apoc. 14. *quocumq; ierit*, & Apoſtolus hortatur, & dicit: *Qui ſine uxore eſt, ſollicitus eſt quæ* 1. Cor. 7. *Domini ſunt, quomodo placeat Deo: qui autẽ cũ uxore eſt, ſollicitus eſt quæ ſũt mũdi, quomodo placeat uxori, & diviſus eſt.*

Sed altera expoſitio, quæ non reſtringit præcinctos lumbos ab ſolam continentiam, ſed extendit ad expeditum obſequium Chriſti in omnibus rebus, eſt ſancti Cypriani in libro de Exhortatione martyrii, capite octavo; & eam ſequuntur, qui Commentaria ſcripſerunt in Euangelium Lucæ. Sententia igitur hujus loci Euangelici eſt, ut negotia omnia hujus vitæ, etiam optima & neceſſaria, non ita occupent animos noſtros, ut impediant cogitationem primariam occurrendi Chriſto, cùm nos vocaverit per mortem ad reddendam rationem omnium operum noſtrorum, imò etiam verborum & cogitationum, uſque ad verba otioſa & cogitationes inutiles. Quid ergo facient cùm mors advenerit improviſa, qui toti ſunt in rebus temporalibus occupati, & de reddenda Deo ratione de omnibus operibus, de omnibus verbis, de omnibus cogitationibus, de omnibus deſideriis, de omnibus omiſſionibus, nullo umquã tempore cogitaverunt? num iſti præcincti lumbos current obviam Chriſto? an potiùs implicati & irretiti jacebunt in ſordibus ſuis obmuteſcentes

Digitized by Google

tes & desperantes? quid enim respondebunt Iudici dicenti, Cur non attendisti ad verba mea, quibus vos admonui dicens: *Primum quærite Regnum Dei, & justitiam ejus; & hæc omnia adjicientur vobis?* & cur non considerasti verba illa, quę sæpè in Ecclesia publicè vobis decantata sunt: *Martha, Martha sollicita es, & turbaris erga plurima: porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea?* Si reprehendi Marthæ sollicitudinē, quæ mihi ipsi servire devotissimè cupiebat; an mihi placere potuit sollicitudo tua congregandi divitias supervacaneas, aucupādi honores periculosos, explendi cupiditates noxias; & interim oblivisci Regnum Dei, & justitiam ejus, quod est præ omnibus maximè necessarium? Matt. 6 Luc. 10

Sed veniamus ad alterum officium servi diligentis & fidelis: *Et lucernæ ardentes in manibus vestris.* Non satis est servo fideli, succingi lumbos, ut liberè & expeditè currat obviàm domino; sed requiritur lucerna ardens, quæ viam ostendat, cùm nocturno tempore Dominus à nuptiali convivio rediens expectetur. Lucerna hoc loco legem Domini significat, quæ viam bonam ostendit: *Lucerna*, inquit David, *pedibus meis verbum tuum.* & *Lex lux*, inquit Salomon in Proverbiis. Sed hæc lucerna non illuminat neque viam ostendit, si relinquatur Luc. 12 Psalm. 118. Prov. 6

in cubiculo vel in domo ; itaque in manibus habenda eſt ut viam rectã demonſtret. Multi ſunt qui leges divinas & humanas noverunt;ſed ideò peccata multa committunt, vel opera bona & neceſſaria prætermittunt, quia non gerunt lucernam in manibus,id eſt , non applicant ſcientiam legis ad opera. Quàm multi ſunt viri doctiſſimi , qui peccata graviſſima perpetrant,quia cùm operantur,non conſulunt legem Domini , ſed iram, aut libidinem,aut aliquam aliam ex perturbationibus animi? Si Rex David, cùm Bethſabeã nudam aſpexit, conſuluiſſet legem Domini,*Non concupiſces uxorem proximi tui*, nunquam in tam grande ſcelus incidiſſet:ſed quia conſuluit pulchritudinem mulieris, oblitus divinæ legis , vir alioqui juſtus & ſanctus,adulterium perpetravit. Oportet igitur lucernam legis Domini non reconditam in cubiculo,ſed in manibus ſemper habere, & Spiritus ſancti vocibus obedire, qui jubet, ut *in lege Domini* meditemur
Pſal. 1. *die ac nocte* : & ut cum ipſo Propheta dicamus : *Tu mandaſti mandata tua cu-*
Pſal. 118. *ſtodiri nimis. Vtinam dirigantur via mea ad cuſtodiendas juſtificationes tuas.* Qui enim lucernam legis Domini ſemper ante oculos mentis habet , Domino ſuo venienti ſecurus occurret.

Reſtat officium tertium atque poſtremum ſervi fidelis , ut ſemper vigilet,

gilet, incertus quando dominus veniet. *Beati*, inquit, *sunt servi illi, quos cùm venerit dominus, invenerit vigilantes.* Luc. 12
Noluit Dominus noster id efficere, ut homines omnes certo tempore de vita discederent, ne toto præcedente tempore indulgerent crapulæ & ebrietati, ludis & jocis, aliisque operibus malis, & paulò ante mortem converterentur ad Deum. Voluit igitur divina providentia ut nihil esset incertius hora mortis, dum alii moriuntur in utero matris, alii vix nati, alii in extremo senio, alii in flore juventutis: & rursum alii diu languēt, alii repentè moriuntur, alii à morbo gravissimo ac pænè incurabili convalescunt; alii leviter ægrotant, & cùm videntur à morte securi, crescit morbi vis, & eos extinguit. Ad hanc incertitudinem designandam Dominus noster in Euangelio dicit: *Et si venerit in secunda vigilia & si in tertia vigilia venerit, & ita invenerit, beati sunt servi illi. Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam. Et vos estote parati; quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.* Luc. 12
Porrò ut intelligeremus quanti momenti sit, nobis persuaderi incertitudinem temporis, in quo Dominus ad judicandum veniet, sive in morte singulorum, sive in fine mundi, nihil sæpiùs Scriptura sãcta repetit, quàm

Digitized by Google

Matt. 24. & 25. Marc. 13. Luc. 12 & 21. Math. 24. Luc. 12 1. Thess 5. 2. Pet. 3. Apoc. 3. & 16.

vocem illam, *Vigilate*, & similitudinem furis, qui venire solet quando minùs creditur esse venturus. Verbum *Vigilate*, repetitur passim in Euangelio Matthæi, Marci, & Lucæ. & similitudo furis, non solùm in Euangeliis, sed etiam in Epistolis Apostolorum, & in Apocalypsi.

Ex his omnibus intelligi potest, quanta sit negligentia & ignorantia, ne dicam dementia & stultitia maximæ partis hominum, qui toties admoniti ab ipso Spiritu veritatis per Scriptores sanctos, qui mentiri non poterant, ut præparemur ad mortem, ut ad negotium maximum & difficillimum, & à quo pendet sempiterna & summa felicitas nostra, vel sempiternum summumq; exitiũ: tamẽ pauci sunt qui ad voces, vel potiùs tõitrua sancti Spiritus excitẽtur.

Sed dicet aliquis, Quid consilii nobis suggeris ut vigilemus sicut oportet, & vigilando ad mortem feliciter obeundam præparemur? Nihil utilius mihi occurrit, quàm ut frequenter per serium conscientiæ examen ad mortem nos præparemus. Et quidem Catholici homines singulis annis ad confessionem peccatorum accessuri non omittunt conscientiæ examen. Et rursum cùm ægrotare incipiunt, ex decreto Pii Quinti Pontificis Maximi prohibentur Medici ægrotos secundò invisere, nisi per confessionem

nem peccata , præmiſſo conſcientiæ examine,expiaverint. Denique,nulli ferè ſunt in Eccleſia Catholica , qui morte imminente,præmiſſo conſciẽtiæ examine , peccata ſua non confiteãtur. Sed quid dicemus de illis quĩ morte repẽtina abripiuntur?quid de illis qui phreneſi laborant, vel in delirium incidunt ante confeſſionem ? quid de illis qui morbi gravitate oppreſſi,ne cogitare quidem poſſunt quot & quæ peccata commiſerint ? quid de illis qui moriẽdo peccãt, vel peccando moriuntur,ut qui in bello injuſto,vel ſingulari certamine,vel in adulterio deprehenſi interficiuntur?

Ad hæc & ſimilia prudenter & religiosè vitanda, nihil utilius excogitari poteſt, quàm ut qui ſalutẽ ſuam æternam cordi habent , bis diebus ſingulis , manè videlicet & veſpere, conſcientiam ſuam diligenter diſcutiant ; quid videlicet nocte vel die præcedente egerint, dixerint, cupiverint, cogitaverint , in quo peccati labes intervenerit:& ſi quid ejuſmodi repererint,præſertim quod lethale videri poſſit,non differant verę cõtritionis remedium quærere,cũ propoſito primo quoq; tempore ad Sacramentum pœnitentiæ accedendi. Itaq; petant à Deo contritionis donum,recogitent gravitatem peccati, deteſtentur ex animo culpam ſuam, diſcutiant ſeriò quis quẽ offenderit, homun-

homunculus videlicet Deum omnipotentem, & ſervus inutilis Dominum cæli & terræ: non parcat oculus lacrymis, nec manus tunſioni pectoris: denique propoſitum verum & efficax concipiant, Deum numquam ampliùs peccando irritandi, neque patrem optimum offendendi. Hoc examen ſi manè & veſperè, aut ſaltem ſemel in die rite frequentetur; vix fieri poterit ut quis moriendo peccet, vel peccando moriatur, vel ut delirio, vel amentia, vel caſibus aliis præveniatur. Atque ex hoc fiet, ut benè ad mortem comparatis nobis, neq; incertitudo mortis officiat, neque vitæ perpetuæ felicitas deſit.

CAP. V.

De quinto præcepto Artis benè moriendi, in quo detegitur error divitum hujus mundi.

AD ea quæ ſuprà dicta ſunt, addenda eſt refutatio cujuſdam erroris qui paſſim graſſatur inter divites hujus ſæculi, & multùm impedit vitam bonam mortemque felicem. Error autem in eo poſitus eſt, quòd exiſtimant divites, opes quas poſſident, abſolutè & ſimpliciter eſſe ſuas, quando juſto titulo eas poſſident; ac per hoc poſſe jure ſuo illas conſumere, largiri, diſtrahere: neque poſſe illis dici, Cur ita facis? cur tam ſplendidè

didè veſtis? cur tam opipare epularis? cur tam liberaliter in alendis canibus aut accipitribus, vel in ludis aleæ, vel in aliis oblectationibus pecunias perdis? Reſpondebunt enim, Quid ad te? de re mea non licet mihi facere quod volo? Hic verò error eſt ſine dubio graviſſimus & maximè pernicioſus. Eſto enim, divites hujus ſæculi domini ſint opum ſuarum, ſi comparentur ad alios homines: tamen ſi comparentur ad Deum, domini non ſunt, ſed adminiſtri, aut œconomi, aut villici. Id verò multis teſtimoniis poſſum oſtendere.

Audi Prophetã regium: *Domini*, inquit, *eſt terra & plenitudo ejus, orbis terrarum, & univerſi qui habitant in eo.* & rurſum alibi: *Meæ ſunt omnes feræ ſilvarum, jumenta in montibus, & boves. Si eſuriero, non dicam tibi; meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo ejus.* & in libro primo Paralipomenon, cùm in ædificationem Templi obtuliſſet David tria millia talentorum auri, & ſeptẽ millia talentorum argenti probatiſſimi, & marmor Parium abundantiſſimè: & ad exemplum Regis, Principes tribuum obtuliſſent auri talenta quinque millia, argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia, ferri quoque centum millia talentorum; dixit David ad Deum: *Tua eſt Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus*

Pſ. 23.

Pſ. 49.

1. Par. 29.

bi laus: cuncta enim quæ in cælo sunt, & in terra, tua sunt. Tuum Domine Regnum, & tu es super omnes Principes: tuæ divitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium, &c. *Quis ego, & quis populus meus, ut possimus hæc tibi universa promittere? tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* His addi potest testimonium ipsius Dei, qui per
Agg. 2. Aggæum Prophetam dicit: *Meum est argentum, & meum est aurum*; quod ideo Dominus dixit, ut populus intelligeret, ad novam Templi ædificationem nihil omnino defuturum, cùm ipse Templum reædificari juberet, cujus est aurum & argentum quod in universo terrarum orbe reperitur.

Addam ex Testamento novo & verbis Christi duo alia testimonia. Parabola extat apud Lucam de villi-
Luc. 16 co iniquitatis. *Homo quidam*, inquit Dominus, *erat dives, qui habebat villicum; & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius, & vocavit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ; jam enim non poteris villicare.* Nomine divitis non potest esse dubium quin intelligatur Deus, qui, ut paulò antè dicebamus, per Aggæum clamat: *Meum*
Agg. 2. *est argentum, & meum est aurum.* Nomine villici sive œconomi, ut legitur in codicibus Græcis, intelligi debet homo dives, ut exponunt sancti

Digitized by Google

ſancti Patres, Ioannes Chryſoſtomus apud ſanctum Thomam in Catena aurea, Auguſtinus in Quæſtionibus Euãgelicis, libro 2. q. 34. Ambroſius, Beda, Theophylactus & Euthymius, & alii in hunc locum ſancti Euangeliſtæ Lucæ. Omnis igitur homo dives ſæculi hujus, ſi Euangelio credit, fateri debet, opes quas poſſidet, ſive titulo juſto ſive injuſto, non eſſe ſuas: ſed ſi juſto titulo poſſidet, ſe villicum ſive œconomum eſſe Dei; ſi injuſto, eſſe furem & latronem. Quòd autẽ homo dives in hoc mundo non ſit dominus opum quas poſſidet, ex eo poteſt intelligi, quòd accuſatum injuſtitiæ apud Deum, Deus aut per mortem corporis, aut per egeſtatem illũ amovet à villicatione. hoc enim ſignificant illa verba: *Redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare.* Neq; deſunt Deo rationes multæ redigendi divites ad inopiam, & ſic eos amovendi à villicatione: naufragia, latrocinia, grandines, ęrucæ, nimiæ pluviæ, nimiæ ſiccitates, nimiæ procellæ, & alia id genus multa, voces Dei ſunt quæ divitibus dicunt, *Non poteris diutius villicare.*

Quod autem in extrema parabola Dominus dicit, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*; non ſignificat eleemoſynas eſſe faciendas de injuſtis divitiis, ſed eleemoſy- Luc. 16

mosynas esse faciendas de divitiis quæ reverà non sunt divitiæ, sed umbræ divitiarum. Id apertè colligitur ex eodem loco Euangelii secundùm Lucam, ubi Dominus dicit: *Si in iniquo mammona fideles non fuistis; quod verum est, quis credet vobis?* quorum verborum hæc est sententia: *Si in mammona iniquo*, id est, si in divitiis falsis *fideles non fuistis*, ut eas liberaliter largiremini pauperibus; *quis credet vobis* divitias veras, divitias virtutum, quæ hominem verè divitem faciunt? Sic intellexit & explicavit hunc locum sanctus Cyprianus in Sermone De opere & eleemosynis. nec multò aliter expositit sanctus Augustinus in libro secundo Quæstionum Euangelicarum, quæstione trigesima quarta, ubi mammonam iniquitatis esse dicit divitias, quas soli iniqui & stulti reputant pro divitiis; cùm homines justi & sapientes nihili eas faciant, & sola dona spiritualia divitias veras esse contendant.

Ibid.

Alter locus Euangelicus est in eodem capite 16. sancti Lucæ, qui potest haberi tamquam commentarius parabolæ de villico iniquitatis. *Homo quidam*, inquit Dominus, *erat dives, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa*

Luc. 16

mensa divitis, & nemo illi dabat : sed & canes veniebant, & lingebant ulcera ejus. Factum est autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abraha. Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno. Hic certè dives epulo unus erat ex illis, qui existimant se dominos esse divitiarum suarum, & non villicos aut œconomos Dei: ideò non existimabat se peccare in Deum, si indueretur purpura & byssо,& epularetur quotidie splendidè, & canes multos aleret,fortasse etiam mimos & histriones. Dicebat enim intra se: Ego res meas consumo,nulli facio injuriam, non violo leges Dei,non blasphemo, non pejero,observo Sabbatum, honoro parentes, non hominem occido, non adulterium perpetro,non furor,non falsũ testimoniũ dico,non concupisco uxorẽ aut rem alienã. At si res ita se habet, cur sepultus est in inferno? cur cruciatur in igne gehennæ? Fatendum igitur est, falli omnes qui arbitrantur se esse dominos absolutos opum suarum. nam si dives epulo habuisset alia peccata graviora, Scriptura sancta aliquo modo eorum meminisset. Sed cùm nihil addiderit,videtur omnino intelligi voluisse, supervacaneum illum cultum corporis in vestibus nimis pretiosis, & quotidianos magnosque sumptus in conviviis, & multitudinem servorum & canum,

cum nulla misericordia erga pauperem ulceribus plenum, satis magnam causam fuisse, cur dives ille sepultus sit in inferno, æternis ardoribus cruciándus.

Sit igitur certa lex benè vivendi & benè etiam moriendi, sçpè cogitare, & seriò considerare ac mente revolvere, reddendam esse Deo rationem de supervacaneo luxu in palatiis, in hortis, in curribus, in multitudine servorum, in pretio vestium, in conviviis, in coacervandis opibus, in aliis sumptibus non necessariis, ob quæ fit injuria magna multitudini pauperum & ægrotorum, quibus deest quod aliis superest; qui sine dubio & nunc ad Deum clamant, & in die Iudicii clamare non desinent, donec ipsi quoque cum divite epulone flammis inextinguibilibus cremandi tradantur.

CAP. VI.

De præcepto sexto Artis bene moriendi, quo explicantur tres virtutes morales.

QVamvis tres virtutes Theologicæ, Fides, Spes, Charitas, compendio quodam contineant omnia præcepta benè vivendi, ac per hoc etiam benè moriendi; tamen Spiritus sanctus auctor primarius omnium Librorum divinorum, ad majorem

rem intelligentiam hujus artis ſaluberrimæ, addere voluit tres alias virtutes, quæ mirum in modum adjuvant hominem, ut benè vivant & benè etiam moriantur. Eæ ſunt, Sobrietas, Iuſtitia, & Pietas; de [illegible] loquitur Apoſtolus Pau-

: *Apparuit* Tit. 2.
omnibus ho-
abnegantes
deſideria, ſo-
amus in hoc
ſpem, &
, & Salva-
it ergo ſex-
endi & be-
tes impieta-
ſobrie, &
hoc ſæculo.
ius divinæ
im incredi-
. *Declina à* Pſ. 36.
inctus Pro-
io ſunt, a-
io ad crea-
x, *Duo mala* Iere. 2.
le reliquerunt
nt ſibi ciſ ter-
continere non
aciet qui u-
nare? abne-
ia deſideria.
eo, & ſæcu-
d creaturas:

Quod verò attinet ad faciendum bo-

MINISTERO PER I BENI CULTURALI E AMBIENTALI
Ufficio Centrale per i Beni Librari e gli Istituti Culturali

Digitized by Google

Matt. 24. & 25. Marc. 13. Luc. 12 & 21. Math. 24. Luc. 12 1. Thess 5. 2. Pet. 3. Apoc. 3. & 16.

vocem illam, *Vigilate*, & similitudinem furis, qui venire solet quando minùs creditur esse venturus. Verbum *Vigilate*, repetitur passim in Euangelio Matthæi, Marci, & Lucæ. & similitudo furis, non solùm in Euangeliis, sed etiam in Epistolis Apostolorum, & in Apocalypsi.

Ex his omnibus intelligi potest, quanta sit negligentia & ignorantia, ne dicam dementia & stultitia maximæ partis hominum, qui toties admoniti ab ipso Spiritu veritatis per Scriptores sanctos, qui mentiri non poterant, ut præparemur ad mortem, ut ad negotium maximum & difficillimum, & à quo pendet sempiterna & summa felicitas nostra, vel sempiternum summumq; exitiū: tamē pauci sunt qui ad voces, vel potiùs tōitrua sancti Spiritus excitētur.

Sed dicet aliquis, Quid consilii nobis suggeris ut vigilemus sicut oportet, & vigilando ad mortem feliciter obeundam præparemur? Nihil utilius mihi occurrit, quàm ut frequenter per serium conscientiæ examen ad mortem nos præparemus. Et quidem Catholici homines singulis annis ad confessionem peccatorum accessuri non omittunt conscientiæ examen. Et rursum cùm ægrotare incipiunt, ex decreto Pii Quinti Pontificis Maximi prohibentur Medici ægrotos secundò invisere, nisi per confessio-

nem

nem peccata, præmiſſo conſcientiæ examine, expiaverint. Denique, nulli ferè ſunt in Eccleſia Catholica, qui morte imminente, præmiſſo conſciẽtiæ examine, peccata ſua non confiteãtur. Sed quid dicemus de illis qui morte repẽtina abripiuntur? quid de illis qui phreneſi laborant, vel in delirium incidunt ante confeſſionem? quid de illis qui morbi gravitate oppreſſi, ne cogitare quidem poſſunt quot & quæ peccata commiſerint? quid de illis qui moriẽdo peccãt, vel peccando moriuntur, ut qui in bello injuſto, vel ſingulari certamine, vel in adulterio deprehenſi interficiuntur?

Ad hæc & ſimilia prudenter & religiosè vitanda, nihil utilius excogitari poteſt, quàm ut qui ſalutẽ ſuam æternam cordi habent, bis diebus ſingulis, manè videlicet & veſpere, conſcientiam ſuam diligenter diſcutiant; quid videlicet nocte vel die præcedente egerint, dixerint, cupiverint, cogitaverint, in quo peccati labes intervenerit: & ſi quid ejuſmodi repererint, præſertim quod lethale videri poſſit, non differant verę cõtritionis remedium quærere, cũ propoſito primo quoq; tempore ad Sacramentum pœnitentiæ accedendi. Itaq; petant à Deo contritionis donum, recogitent gravitatem peccati, deteſtentur ex animo culpam ſuam, diſcutiant ſeriò quis qué offenderit, homun-

homunculus videlicet Deum omnipotentem, & ſervus inutilis Dominum cæli & terræ: non parcat oculus lacrymis, nec manus tunſioni pectoris: denique propoſitum verum & efficax concipiant, Deum numquam ampliùs peccando irritandi, neque patrem optimum offendendi. Hoc examen ſi manè & veſperè, aut ſaltem ſemel in die rite frequentetur; vix fieri poterit ut quis moriendo peccet, vel peccando moriatur, vel ut delirio, vel amentia, vel caſibus aliis præveniatur. Atque ex hoc fiet, ut benè ad mortem comparatis nobis, neq; incertitudo mortis officiat, neque vitæ perpetuæ felicitas deſit.

CAP. V.

De quinto præcepto Artis benè moriendi, in quo detegitur error divitum hujus mundi.

AD ea quæ ſuprà dicta ſunt, addenda eſt refutatio cujuſdam erroris qui paſſim graſſatur inter divites hujus ſæculi, & multùm impedit vitam bonam mortemque felicem. Error autem in eo poſitus eſt, quòd exiſtimant divites, opes quas poſſident, abſolutè & ſimpliciter eſſe ſuas, quando juſto titulo eas poſſident; ac per hoc poſſe jure ſuo illas conſumere, largiri, diſtrahere: neque poſſe illis dici, Cur ita facis? cur tam ſplendidè

didè veſtis? cur tam opipare epularis? cur tam liberaliter in alendis canibus aut accipitribus, vel in ludis aleæ, vel in aliis oblectationibus pecunias perdis? Reſpondebunt enim, Quid ad te? de re mea non licet mihi facere quod volo? Hic verò error eſt ſine dubio graviſſimus & maximè perniciosus. Eſto enim, divites hujus ſæculi domini ſint opum ſuarum, ſi comparentur ad alios homines: tamen ſi comparentur ad Deum, domini non ſunt, ſed adminiſtri, aut œconomi, aut villici. Id verò multis teſtimoniis poſſum oſtendere.

Audi Prophetã regium: *Domini*, inquit, *eſt terra & plenitudo ejus, orbis terrarum, & univerſi qui habitant in eo.* & rurſum alibi: *Meæ ſunt omnes feræ ſilvarum, jumenta in montibus, & boves. Si eſuriero, non dicam tibi; meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo ejus.* & in libro primo Paralipomenon, cùm in ædificationem Templi obtuliſſet David tria millia talentorum auri, & septẽ millia talentorum argenti probatiſſimi, & marmor Parium abundantiſſimè: & ad exemplum Regis, Principes tribuum obtuliſſent auri talenta quinque millia, argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia, ferri quoque centum millia talentorum; dixit David ad Deum: *Tua eſt Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus*

Pſ. 23.

Pſ. 49.

1. Par. 29.

bi laus: cuncta enim quæ in cælo sunt, & in terra, tua sunt. Tuum Domine Regnum, & tu es super omnes Principes: tua divitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium, &c. *Quis ego, & quis populus meus, ut possimus hæc tibi universa promittere? tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* His addi potest testimonium ipsius Dei, qui per
Agg. 2. Aggæum Prophetam dicit: *Meum est argentum, & meum est aurum*; quod ideo Dominus dixit, ut populus intelligeret, ad novam Templi ædificationem nihil omnino defuturum, cùm ipse Templum reædificari juberet, cujus est aurum & argentum quod in universo terrarum orbe reperitur.

Addam ex Testamento novo & verbis Christi duo alia testimonia. Parabola extat apud Lucam de villi-
Luc. 18 co iniquitatis. *Homo quidam*, inquit Dominus, *erat dives, qui habebat villicum; & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius, & vocavit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ; jam enim non poteris villicare.* Nomine divitis non potest esse dubium quin intelligatur Deus, qui, ut paulò antè dicebamus, per Aggæum clamat: *Meum*
Agg. 2. *est argentum, & meum est aurum.* Nomine villici sive œconomi, ut legitur in codicibus Græcis, intelligi debet homo dives, ut exponunt

sancti

ſancti Patres, Ioannes Chryſoſtomus apud ſanctum Thomam in Catena aurea, Auguſtinus in Quæſtionibus Euãgelicis, libro 2. q. 34. Ambroſius, Beda, Theophylactus & Euthymius, & alii in hunc locum ſancti Euangeliſtæ Lucæ. Omnis igitur homo dives ſæculi hujus, ſi Euangelio credit, fateri debet, opes quas poſſidet, ſive titulo juſto ſive injuſto, non eſſe ſuas: ſed ſi juſto titulo poſſidet, ſe villicum ſive œconomum eſſe Dei; ſi injuſto, eſſe furem & latronem. Quòd autẽ homo dives in hoc mundo non ſit dominus opum quas poſſidet, ex eo poteſt intelligi, quòd accuſatum injuſtitiæ apud Deum, Deus aut per mortem corporis, aut per egeſtatem illũ amovet à villicatione. hoc enim ſignificant illa verba: *Redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare.* Neq; deſunt Deo rationes multæ redigendi divites ad inopiam, & ſic eos amovendi à villicatione: naufragia, latrocinia, grandines, eſucæ, nimiæ pluviæ, nimiæ ſiccitates, nimiæ procellæ, & alia id genus multa, voces Dei ſunt quæ divitibus dicunt, *Non poteris diutius villicare.*

Quod autem in extrema parabola Dominus dicit, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*; non ſignificat eleemoſynas eſſe faciendas de injuſtis divitiis, ſed eleemoſy- Luc. 16

moſynas eſſe faciendas de divitiis quæ reverà non ſunt divitiæ, ſed umbræ divitiarum. Id apertè colligitur ex eodem loco Euangelii ſecundùm Lucam, ubi Dominus dicit: *Si in iniquo mammona fideles non fuiſtis; quod verum eſt, quis credet vobis?* quorum verborum hæc eſt ſententia: *Si in mammona iniquo*, id eſt, ſi in divitiis falſis *fideles non fuiſtis*, ut eas liberaliter largiremini pauperibus; *quis credet vobis* divitias veras, divitias virtutum, quæ hominem verè divitem faciunt? Sic intellexit & explicavit hunc locum ſanctus Cyprianus in Sermone De opere & eleemoſynis. nec multò aliter expoſuit ſanctus Auguſtinus in libro ſecundo Quæſtionum Euangelicarum, quæſtione trigeſima quarta, ubi mammonam iniquitatis eſſe dicit divitias, quas ſoli iniqui & ſtulti reputant pro divitiis; cùm homines juſti & ſapientes nihili eas faciant, & ſola dona ſpiritualia divitias veras eſſe contendant.

Ibid.

Alter locus Euangelicus eſt in eodem capite 16. ſancti Lucæ, qui poteſt haberi tamquam commentarius parabolæ de villico iniquitatis. *Homo quidam*, inquit Dominus, *erat dives, qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendide. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus, cupiens ſaturari de micis quæ cadebant de*

Luc. 16

menſa

mensa divitis, & nemo illi dabat : sed & canes veniebant, & lingebant ulcera ejus. Factum est autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abraha. Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno. Hic certè dives epulo unus erat ex illis, qui existimant se dominos esse divitiarum suarum, & non villicos aut œconomos Dei: ideò non existimabat se peccare in Deum, si indueretur purpura & byſſo,& epularetur quotidie splendidè, & canes multos aleret,fortasse etiam mimos & histriones. Dicebat enim intra se: Ego res meas consumo,nulli facio injuriam, non violo leges Dei,non blasphemo, non pejero,observo Sabbatum, honoro parentes, non hominem occido, non adulteri-
um perpetro,non furor,non falsũ testimoniũ dico,non concupiſco uxorẽ aut rem alienã. At si res ita se habet, cur sepultus est in inferno? cur cruciatur in igne gehennæ? Fatendum igitur est, falli omnes qui arbitrantur se esse dominos absolutos opum suarum. nam si dives epulo habuisset alia peccata graviora, Scriptura sancta aliquo modo eorum meminisset. Sed cùm nihil addiderit,videtur omnino intelligi voluisse, supervacaneum illum cultum corporis in vestibus nimis pretiosis, & quotidianos magnosque sumptus in conviviis, & multitudinem servorum & canum,

cum nulla misericordia erga pauperem ulceribus plenum, satis magnam causam fuisse, cur dives ille sepultus sit in inferno, æternis ardoribus cruciandus.

Sit igitur certa lex benè vivendi & benè etiam moriendi, sæpè cogitare, & seriò considerare ac mente revolvere, reddendam esse Deo rationem de supervacaneo luxu in palatiis, in hortis, in curribus, in multitudine servorum, in pretio vestium, in conviviis, in coacervandis opibus, in aliis sumptibus non necessariis, ob quæ fit injuria magna multitudini pauperum & ægrotorum, quibus deest quod aliis superest; qui sine dubio & nunc ad Deum clamant, & in die Iudicii clamare non desinent, donec ipsi quoque cum divite epulone flammis inextinguibilibus cremandi tradantur.

CAP. VI.

De præcepto sexto Artis bene moriendi, quo explicantur tres virtutes morales.

QVamvis tres virtutes Theologicæ, Fides, Spes, Charitas, compendio quodam contineant omnia præcepta benè vivendi, ac per hoc etiam benè moriendi; tamen Spiritus sanctus auctor primarius omnium Librorum divinorum, ad majorem

rem intelligentiam hujus artis saluberrimæ, addere voluit tres alias virtutes, quæ mirum in modum adjuvant hominem, ut benè vivant & benè etiam moriantur. Eæ sunt, Sobrietas, Iustitia, & Pietas; de quibus sic loquitur Apostolus Paulus in Epistola ad Titum: *Apparuit* Tit. 2.
gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem & sæcularia desideria, sobrie, & juste, & pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Iesu Christi. Erit ergo sextum præceptum benè vivendi & benè moriendi, *ut abnegantes impietatem & sæcularia disideria, sobrie, & juste, & pie vivamus in hoc sæculo.* habetur hic summa totius divinæ Legis ad unam sententiam incredibili brevitate contracta. *Declina à* Ps. 36.
malo, & fac bonum, ait sanctus Propheta David. In malo duo sunt, aversio à Deo, & conversio ad creaturas, juxta illud Ieremiæ, *Duo mala* Iere. 2.
fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. Quid igitur faciet qui utrumq; malũ cupiet declinare? abnegabit *impietatem & sæcularia desideria.* Impietas enim avertit à Deo, & sæcularia desideria cõvertunt ad creaturas. Quod verò attinet ad faciendum bo-

num, tunc legem implemus, cùm *sobrie, & juſte, & pie* vivimus, hoc eſt, cùm ſumus ſobrii erga nos ipſos, juſti erga proximum, & pii erga Deum.

Sed placet hæc paulò copioſiùs explicare, ut ſaluberrimum breviſſimumque præceptum faciliùs ad praxim redigi poſſit. Quid igitur eſt impietas? Vitium contrarium pietati. Quid pietas? Virtus ſive donum Spiritus ſancti, quo Deum reſpicimus, colimus, & veneramur ut patrem. Iubemur ergo ſic abnegare impietatem, *ut pie vivamus in hoc ſæculo*: vel quod in idem recidit; ſic piè vivere in hoc ſæculo, ut omnem abnegemus impietatem. Sed cur duo iſta poſita ſunt, cùm alterum ſufficeret? Nimirum placuit Spiritui ſancto ita loqui, ut intelligamus, debere nos, ſi volumus Deo placere, ſic pietatem colere, ut nullam admixtam habeat impietatem. Neq; enim deſunt inter Chriſtianos qui pietatem colunt, dum orant Deum, dum Sacrificio tremendo aſſiſtunt, dum Sacerdotem concionantem audiunt: ſed interim vel blaſphemant Deum in ludo, vel jurant per Deum ſine cauſa, vel vota Deo facta non implent. Id verò quid aliud eſt, quàm piè colere Deum, & impium eſſe in Deum? Oportet igitur eos, qui cupiunt benè vivere ut detur illis benè mori, ita piè Deum colere, ut abnegent omnem

nem impietatem, imò etiam omnem umbram, quamvis tenuissimam, impietatis. Parum enim prodest, quotidie Missam audire, & Christum in sacro Mysterio venerari; si interim impiè Deum blasphemes, vel per Deum pejeres.

Est verò illud etiam diligenter attendendum, quòd non dixit Apostolus, *abnegantes impietatem*, sed *omnem impietatem*, i. omne genus impietatis; & non solùm atrocem, sed etiam levem impietatem. Quod adversus eos dicitur, qui non magn faciunt jurare sine necessitate, in locis sacris petulanti oculo, quamvis non lascivo, feminas respicere, inter sacra solemnia confabulari, & alia id genus peccata committere; quasi Deum præsentem esse, & omnia cernere, & peccata quantumvis levia notare non crederent. Deus noster, *Deus zelotes* est, *visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt* eum; & *faciens misericordiam in millia his qui diligunt* eum, *& custodiunt præcepta* ejus. Hoc ipsum exemplo suo docuit Filius Dei, qui cùm mitis & humilis esset, & *cùm maledi-* 1. Pet. *ceretur, non maledicebat; cum pateretur non comminabatur:* tamen cùm vidisset 2. Ioan. 2. *in templo vendentes columbas, & nummularios sedentes,* zelo magno succensus, flagello facto ex funiculis *ejecit* vendentes & ementes, & mensas num- Exod. 20.

mulariorum evertit; & dixit: *Scriptum eſt, Quia domus mea domus orationis eſt, & vos feciſtis illam ſpeluncam latronum.* atque hoc ipſum bis fecit, ſemel anno primo prædicationis, teſte S. Ioanne, & ſemel anno poſtremo, teſtibus tribus aliis Euangeliſtis.

Ioan. 2. Matth. 21. Marc. 11. Luc. 19.

Pergamus ad ſecundam virtutem, quæ dirigit actiones erga proximum. Secunda virtus eſt Iuſtitia, de qua dicit Apoſtolus: *Abnegantes ſeculária deſideria, juſte vivamus.* Hîc etiam locum habet illa ſententia generalis, *Declina à malo & fac bonum.* non enim poteſt eſſe vera juſtitia erga proximum, ubi non ceſſant ſæcularia deſideria. Quid enim ſignificant deſideria ſæcularia, niſi concupiſcentiam carnis, concupiſcentiam oculorum, & ſuperbiam vitæ, quæ non ſunt ex Deo, ſed ex mundo ſive ſæculo? Itaque ſicut juſtitia injuſta eſſe non poteſt, ſic etiam ſæcularia deſideria non poſſunt ullo modo cum juſtitia vera conjungi. Poterit quidem filius hujus ſæculi verbo & lingua ſimulare juſtitiam, ſed opere & veritate eam præſtare nullo modo poterit. Prudentiſſime igitur ſanctus Apoſtolus non dixit ſolùm, *juſte vivamus*; ſed præmiſit, *abnegantes ſæcularia deſideria*; ut radicē infectam veneno concupiſcentiæ priùs evellendā eſſe ſignificaret, quā bona arbor juſtitiæ plātari in corde bono & optimo poſſit.

Pſ. 35.

Quid

Quid autem ſit juſtè vivere, non videtur in dubium revocari debere: notum enim omnibus eſt, juſtitiam hoc jubere, ut detur unicuique ſuum. *Reddite*, inquit Apoſtolus, *omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.* Principi debetur tributum, parentibus honor, dominis timor: ſic enim loquitur Dominus per Malachiam, *Si pater ego ſum, ubi eſt honor meus? & ſi dominus ego ſum, ubi eſt timor meus?* Venditori debetur juſtum pretium, operario juſta merces, & ſic de aliis ad eumdem modum. Nec minori ratione, ſed multò etiam majore, ii, ad quos pertinet diſtribuere bona communia, ſecundùm juſtitiam diſtributivam ea conferre debent magis merentibus; non ſecundùm acceptionem perſonarum magis conjunctis vel magis dilectis. Si quis igitur artem benè vivendi & benè moriendi diſcere velit, audiat Sapientem initio libri ſui clamantem: *Diligite juſtitiam, qui judicatis terram.* audiat & S. Iacobum in Epiſtola ſua lamentantem: *Ecce merces operariorum, qui meſſuerunt regiones veſtras, quæ fraudata eſt à vobis, clamat; & clamor eorum in aures Domini ſabaoth introivit.*

Ro. 13.

Mal. 1.

Sap. 1.

Iac. 5.

Reſtat virtus tertia, quę eſt ſobrietas cui non minùs contraria ſunt deſideria ſęcularia, quā juſtitię. Neq; enim

perSobrietatem hoc loco intelligimus ſolùm virtutem contrariam ebrietati, ſed in univerſum virtutem temperantiæ ſive moderationis, quæ facit ut homo ſecundùm rationem, non ſecundùm cupiditatem metiatur, quæ ſunt neceſſaria ad corpus curandum vel conſervandum. Porrò virtus iſta rariſſimè apud homines invenitur, & ſæcularia deſideria, videntur domos pænè omnium divitum repleviſſe. Sed qui ſapiunt, non attendere debent ad id quod ſtulti faciunt, quantumvis plurimi ac pænè innumerabiles ſint; ſed ad id quod faciunt ſapientes. Certè ſapientiſſimus fuit Salomon, & tamen oravit Deum, dicens: *Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam moriar. Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi, tribue tantùm*
Prov. 30. *victui meo neceſſaria.* Apoſtolus Paulus ſapiens erat, & dicebat: *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſumus: nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium quod nec auferre quid poſſumus.* quæ ratio ſapientiſſima eſt. Quorſum enim ſolliciti eſſe debemus de ſupervacaneis divitiis, cùm eas nobiſcum aſportare ad locum, ad quem per mortem pergimus, nequeamus? Chriſtus Dominus non ſolùm Salomone & Paulo ſapientior, ſed ipſa
Luc. 6. divina ſapientia erat, & tamen dicebat: *Beati pauperes, & væ vobis divitibus:*
Luc. 9. & de ſe ipſe dixit: *Vulpes foveas habent.*

habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. Si *in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*, quantò magis in ore trium horum sapientissimorum virorum stare debet omne verbum? Quid si addamus quòd divitiæ quæ nobis supersunt, nostræ non sunt, sed pauperum, ut communis sententia sanctorum Patrum & Scholasticorum Doctorum habet: nónne stulti sunt, qui diligenter custodiunt id, unde ad gehennam divino judicio damnabuntur? Deut. 19.

Si quis igitur cupiat artem benè vivendi & feliciter moriendi omnino perdiscere, non sequatur turbam quæ non credit vel non magnisacit nisi quæ videt, sed Christum & Apostolos ejus sequatur, qui verbo & opere docuerunt negligenda esse præsentia, & expectandam esse *beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris Iesu Christi.* Verè enim tam magna res est, quam speramus in glorioso adventu Domini nostri Iesu Christi de cœlo ad judicium, ut omnis gloria, & omnes divitiæ, & omnia gaudia præterita mundi hujus habenda sint, quasi non fuerint, & stultissimi & infeliciſſimi judicandi sint, qui in re tanti momenti stultis potiùs quam sapientibus fidem habere voluerint. Tit. 2.

CAP. VII.

De ſeptimo præcepto Artis bene moriendi, quod eſt de Oratione.

DVximus haƈtenus præcepta benè moriendi ex tribus virtutibus Theologicis, Fide, Spe, & Charitate; & rurſum ex tribus moralibus, Sobrietate, Iuſtitia, & Pietate; de quibus omnibus beatus Apoſtolus Paulus nos admonuit. Addam nunc aliud præceptum ex tribus operibus virtutum, Oratione, Ieiunio, & Eleemoſyna, quod ab Angelo Raphaële didicimus. ſic enim legimus in libro Tobiæ Raphaëlem Angelum eſſe locutum, *Bona eſt oratio cum jejunio & eleemoſyna, magis quam theſauros auri recondere.* Eſt autem hoc ternarium operum bonorum, fruƈtus trium virtutum, Religionis, Miſericordiæ, & Temperantiæ, quæ cum Pietate, Iuſtitia, & Sobrietate magnam habent ſimilitudinem. Nam quemadmodum Pietas reſpicit Deum, Iuſtitia proximum, Sobrietas ſeipſum: ſic etiam Oratio, quæ eſt aƈtio Religionis, reſpicit Deum; Eleemoſyna, quæ eſt aƈtio Miſericordiæ, reſpicit proximum; Ieiunium, quod eſt aƈtus Abſtinentiæ, reſpicit ſeipſum. De Oratione multi multa ſcripſerunt: nos pro ratione inſtituti noſtri tria ſolùm

Tob. 12.

ſolùm capita explicabimus; unum de neceſſitate Orationis, alterum de fructibus Orationis. tertium de modo fructuosè orandi.

Neceſſitas orationis in divinis literis adeò perſpicua eſt, ut nihil ea clariùs vel præcipiatur, vel oſtendatur. Quamvis enim ſciat Deus quibus rebus indigeamus, ut Dominus ipſe affirmat apud Matthæum: tamen vult ut ea petamus, & per orationem, quaſi per manus ſpirituales, vel inſtrumentum aliquod ad hanc rem accommodatum, ea capiamus. Audi Dominum apud Lucam: *Oportet ſemper orare, & non deficere:* item, *Vigilate omni tempore, orantes.* Audi Apoſtolum: *Sine intermiſſione orate.* Audi Eccleſiaſticum: *Non impediaris orare ſemper.* Quę præcepta non hoc ſignificant, ut nihil aliud agamus, ſed ut hujus tam ſalubris exercitationis numquam obliviſcamur, & ad eam identidem revertamur. Id quod nos Dominus & Apoſtolus ejus exemplo ſuo docuerunt. Chriſtus enim & Apoſtolus non ita ſemper orabant, ut non etiam populos docerent, & ſignis ac prodigiis ſermonem confirmarent; & tamen dici poterant ſemper orare, quia frequentiſſimè orabant. Quo modo intelliguntur illa, *Oculi mei ſemper ad Dominum.* &: *Semper laus ejus in ore meo.* & illud de Apoſt. *Erant ſemper in tẽplo, laudantes & benedicentes Deum.*

Matth. 6. Luc. 18. Luc. 21. 1. The. 5. Eccleſ. 18. Pſ. 24. Pſ. 33. Luc. 24.

Iam

Iam verò fructus Orationis præcipuè sunt tres, Meritum, Satisfactio, & Impetratio. De merito testimonium Christi habemus in Evangelio,

Mat. 6. *Cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis plateârum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cùm oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito, & Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Quibus verbis non prohibet Dominus

Ioan. 11. orationem in loco publico fieri; nam & ipse publicè oravit, anteà quàm Lazarum excitaret: sed prohibet orationem publicam, quando ea fit, ut qui orat à multis videatur; idque ob inanis gloriæ cupiditatem: alioqui etiam in templo possumus orare, & ibidem invenire cubiculum cordis, & in eo orare Patrem *in abscondito.* Illud autem, *reddet tibi*, significat meritum: nam quemadmodum de Pharisæo dixit, *recepit mercedem suam*, id est, laudem humanam: sic de orante in cubiculo cordis, & solum Deum respiciente, intelligendum est, reddendam illi esse mercedem à Patre *qui videt in abscondito.* De satisfactione pro peccatis præteritis, notum est ex usu Ecclesiæ, in qua semper cùm injungitur satisfactio, cum eleemosyna & jejunio adjungitur oratio: imo verò sæpè omittitur eleemosyna vel jejunium.

junium, ſed oratio numquam omittitur. Denique quòd ſit impetratoria beneficiorum multorum, docet pulcherrimè ſanctus Ioannes Chryſoſtomus in duobus libris de oratione, ubi utitur ſimilitudine manuum humanarum. Nam quemadmodum homo naſcitur inermis & nudus, & egenus omnium rerum, & tamen queri non poteſt de Creatore, quia dedit illi manus, quæ ſunt organum organorum, quibus poteſt homo ſibi parare cibum, & veſtes, & domum, & arma, & reliqua omnia: ſic etiam homo ſpiritualis nihil poteſt ſine ope divina, ſed habet orationis virtutem, quaſi organū organorum ſpiritualium, per quam facilè poteſt omnia ſibi parare.

Præter hos tres primarios fructus, ſunt alii permulti. Nam in primis, Oratio mentem illuſtrat. Neque enim fieri poteſt, ut homo mentis oculos in Deum, qui lux eſt, intentè defigat, quin ab eo aliquantulum illuſtretur. *Accedite ad eum*, inquit David, *& illuminamini*. Deinde, Oratio ſpem & fiduciam alit. Quo enim aliquis cum alio frequentius loquitur, eò fidentiùs ad eum accedit. Tertiò, inflammat Oratio charitatem, & mentem ad majora dona recipienda capaciorem reddit, ut S. Auguſtinus affirmat. Quartò, auget humilitatem & timorem caſtum. Nam qui ad orationem accedit, intelligit ſe Dei eſſe men-

Pſ. 33.

Lib. 2. De ſer. Domini in monte. cap. 7.

mendicum, ac per hoc humiliter coram eo apparere ſolet,& diligentiſſimè cavèt ne eum offendat, cujus ope in rebus omnibus eget. Quintò, gignit oratio frequens in animo orātis contemptum rerum omnium temporalium. Neque enim fieri poteſt ut non vileſcant & ſordeant omnia terrena illi, qui cœleſtia at æterna aſſiduè ſpeculatur. vide S. Auguſtinum in libro nono Confeſſionum.

Lib. 9. c. 1. & 10.

Sextò, parit oratio delectationem incredibilem, cùm per eam fiat ut incipiat homo guſtare quàm ſuavis ſit Dominus. Quanta autem ſit hæc ſuavitas, vel ex eo poteſt intelligi, quòd nonnullos non ſolùm pernoctare, ſed etiam dies integros cum integris noctibus in oratione conjungere ſine labore potuiſſe novimus. Denique, præter utilitatem & voluptatem affert etiam oratio dignitatem atque honorem non exiguum oranti. Ipſi enim etiam Angeli animam illam honorant, quam cernunt tam familiariter,& tam crebrò ad colloquium divinæ Majeſtatis admitti. Vide S. Ioan. Chryſoſt. libro primo De orando Deum.

Reſtat de ratione benè orandi aliquid dicamus, in qua re poſita eſt præcipuè ars benè vivendi, ac per hoc etiam ars benè moriendi. Nam quod ait Dominus: *Petite & dabitur vobis.* & *Omnis qui petit, accipit*; declara-

Luc. 11

declaravit ſanctus Iacobus in Epiſtola ſua eſſe intelligendum cum conditione, ſi benè petamus. *Petitis*, inquit, *& non accipitis, eo quod male petatis*. Licebit ergo ſic raciocinari: Qui benè petit donum benè vivendi, utique accipiet; & qui benè petit perſeverantiam benè vivendi uſque ad mortem, & per hoc ipſam felicem mortem, ſine dubitatione accipiet. Explicemus igitur breviter conditiones bonæ orationis, ut diſcamus benè orare, benè vivere, & benè mori. I. c. 4.

Prima conditio eſt Fides, dicente Apoſtolo: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* cui conſonat ſanctus Iacobus: *Poſtulet in fide nihil hæſitans*. Sed hæc neceſſitas Fidei non ita intelligenda eſt, ut neceſſe ſit certò credere, Deum facturum eſſe quod petimus; ſic enim fides non rarò falſa inveniretur, ac per hoc nihil omnino impetraremus. Credendum igitur eſt, Deum eſſe potentiſſimum, ſapientiſſimum, optimum, fideliſſimum; & proinde poſſe, & ſcire, & paratum eſſe facere quod petimus, ſi deceat illum dare, & nobis expediat accipere quod petivimus. Hanc fidem poſtulavit Chriſtus ab illis duobus cæcis, qui curari deſiderabant: *Creditis quia hoc poſſũ facere vobis?* Eadẽ fide oravit David pro filio ægrotante. nam nõ certò credidiſſe, Deũ facturũ, ſed Rom. 10. Iac. 1. Mat. 9.

sed posse facere quod petebatur, de-
2. Reg. 12. monstrant illa verba: *Quis scit si forte*
2. Cor. 12. *donet eum mihi Dominus?* simili fide o-
rasse Apostolum Paulum, ut auferretur ab eo stimulus carnis, dubitari non potest; quoniam oravit ex fide, & fides ejus falsa fuisset, si certò credidisset Deum facturum fuisse quod eo tempore petiit; non enim tunc quod petiit impetravit. Neque alia fide orat Ecclesia, ut omnes hæretici, pagani, schismatici, denique mali Christiani convertantur ad pœnitentiam; quos tamen certum est non omnes converti. de qua re vide san-
Lib. 1. cap. 4. ctum Prosperum in libris de vocatione gentium.

Altera conditio bonæ orationis, eaque valde necessaria, spes sive fiducia est. Quamvis enim non oporteat per fidem, quæ est opus intelligentiæ, certò statuere, Deum facturum esse quod petimus; oportet tamen per spem & fiduciam, quæ est actio voluntatis, firmiter adhærere benignitati divinæ, & certò confidere, Deum facturum esse quod petimus. Hanc conditionem quæsivit Domi-
Mat. 9. nus in paralytico, cui dixit: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Eamdem requirit Apostolus ab omnibus,
Heb 4. cùm ait: *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ ejus.* & multò anteà Prophera Deum dicentem induxit: *Quo-*
Ps. 90. *niam in me speravit, liberabo eum.* Quia

vero

verò fiducia naſcitur ex perfecta fide, ideò cùm Scriptura requirit fidem in rebus magnis, adjungit aliquid pertinens ad fiduciam. hinc legimus apud Marcum: *Quicumque dixerit huic monti, Tollere & mittere in mare, & non hæſitaverit in corde ſuo, ſed crediderit quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei.* de qua fide gignente fiduciam intelligitur illud Apoſtoli: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam,* &c. Hinc ſcribit Ioannes Caſſianus in Collatione de oratione, ſignum certum impetrationis eſſe, cùm quis in oratione certò confidit ſe acceptorum quod petiit; & nullo modo in ea petitione hæſitat, & lætitia ſpirituali orando perfunditur.

Marc. 11. 1. Cor. 13. Collat. 9. c. 52

Tertia conditio eſt Charitas, ſive Iuſtitia, qua juſtificamur à peccatis: non enim certò impetrant beneficia Dei, niſi qui ſunt ejus amici. ſic enim loquitur David in Pſalmis: *Oculi Domini ſuper juſtos, & aures ejus ad preces eorum.* & in alio loco: *Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* & in Teſtamento novo Dominus dicit: *Si manſeritis in me, & verba mea,* id eſt, præcepta mea, *in vobis manſerint; quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis.* & Diſcipulus dilectus: *Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum; & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita*

Pſ. 33. Pſ. 65. Ioan. 15. 1. Ioã. 3.

coram eo, facimus. Neque huic doctri-
Luc. 18 næ contrarium est, quòd Publicanus petens à Deo indulgentiam peccatorum, justificatus discesserit: nam peccator pœnitens non impetrat ut peccator, sed ut pœnitens: ut peccator enim inimicus est Dei; ut pœnitens, amicus Dei esse incipit. Nam is qui peccat, facit quod Deo non placet; sed is quem peccasse pœnitet, facit quod Deo maximè placet.

Quarta conditio est Humilitas, qua is qui orat, non in sua justitia,
Isa. 66. sed in Dei benignitate cònfidit. *Ad quem respiciam*, inquit Deus, *nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, &*
Ecc. 35 *trementem sermones meos?* & Ecclesiasticus addit: *Oratio humiliantis se, nubes penetrabit; & non discedet, donec Altissimus aspiciat.*

Quinta conditio, Devotio est, quæ facit ut qui orat, non negligenter oret, ut plerique facere solent; sed attentè, sollicitè, diligenter atque ardenter oret. Reprehendit enim Dominus graviter eos qui solis labiis
Isa. 29. Matth. 15. orant. *Populus hic*, inquit Dominus per Isaiam, *labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.* Oritur autem hæc virtus ex fide viva, & non in solo habitu; sed in actu posita. Qui enim attentè & firma fide cogitat, quanta sit majestas Dei, quanta vilitas nostra, quàm magna res quam petimus, vix fieri potest ut non cum summa humili-

humilitate, reverentia, devotione, ardore ad orandum accedat.

Placet hic adjungere duo ſanctorum Patrum egregia teſtimonia. Sanctus Hieronymus in Dialogo adverſus Luciferianos: *Ad orationem*, inquit, *aſſiſto; non orarem, ſi non crederem, ſed ſi vere crederem, illud cor, quo Deus videtur, mundarem, manibus tunderem pectus, genas lacrymis rigarem, corpore inhorreſcerem, ore pallerem, jacerem ad Domini mei pedes, eosq; fletu perfunderem, crine tergerem, harerem certe trunco crucis, nec prius omitterem quàm miſericordiam impetrarem, nunc verò creberrime in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiam ea, quæ dictu erubeſcenda ſunt, gero. Vbi eſt fides? ſiccine putamus oraſſe Ionam? ſic tres pueros? ſic Danielem inter leones? ſic certe latronem in cruce?* S. Bern. in Serm. de 4. modis orandi, *Omnino*, inquit, *oportet nos orationis tempore curiam intrare cœleſtem, illam utique curiam, in qua Rex regum ſtellato ſedet ſolio, circumdante innumerabili & ineffabili beatorum ſpirituum exercitu. Quanta ergo cum reverentia, quanto timore, quanta illuc humilitate accedere debet à palude ſua procedens & repens ranuncula vilis? Quàm tremebundus, quàm ſuppliex, quàm denique humilis & ſollicitus, & toto intentus animo, Majeſtatis gloriæ in præſentia Angelorum, in concilio juſtorum &*

congregatione aſsiſtere poterit miſer homuncio? In cunctis igitur actionibus noſtris multa eſt opus animi vigilantia, ſed præcipue in oratione.

Sexta conditio, Perſeverantia eſt, quam Dominus duabus parabolis propoſitis commendavit apud Euangeliſtam Lucam. Prior eſt de illo qui media nocte perrexit ad amicum, ut accommodaret ei tres panes; qui cùm ſæpe rejiceretur quòd eſſet importunum tempus, tamen perſeverans in petendo, obtinuit quod petebat. Poſterior eſt de vidua, quæ interpellabat Iudicem ut eam vindicaret de adverſario ſuo, qui Iudex quamvis eſſet valdè malus, & neque Deum timeret, neque hominem revereretur; tamen victus perſeverantia & importunitate mulieris, vindicavit illam de adverſario ſuo. Ex his colligit Dominus, multò magis perſeverandum nobis eſſe in oratione ad Deum, qui juſtus & benignus eſt. Atque ut addit ſanctus Iacobus, *dat omnibus affluenter, & non improperat*; hoc eſt, *dat* liberaliter omnibus dona ſua petentibus, *& non improperat* importunitatem, quòd videlicet nimis ſæpè moleſti ſint in petendo. Deus enim eſt ſine menſura dives, & ſine menſura miſericors. Addit S. Auguſtinus in Explicatione ultimi verſ. Pſal. 65. ad illa verba, *Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam, & miſericordiam*

Luc. 11.

Luc. 18.

Iac. 1.

am ſuam à me ; Si videris non eſſe amotam deprecationem tuam, ſecurus es, quia non eſt amota à te miſericordia ejus.

CAP. VIII.

De octavo præcepto Artis bene moriendi, quod eſt de Iejunio.

SEquitur ut de Iejunio, ſecundùm ordinem ab Angelo poſitum, breviter exponamus. Ac omiſſis multis, quæ Theologi de jejunio diſputant, ea ſolùm adferemus, quæ ad rem noſtram faciunt. Propoſitum nobis eſt artem benè vivendi exponere, quatenus ea ad artem benè moriendi viam ſternit. Ad hanc artem tria illa ſufficere videntur, quæ diſputavimus de oratione, neceſſitas, fructus, & modus. Neceſſitas jejunii pendet ex duplici lege, divina & humana: de lege divina teſtis eſt Ioël Propheta, qui ex parte Dei dicit: *Convertimini ad me in toto corde veſtro, in jejunio & fletu, & planctu.* Idem habetur ex Iona Propheta, qui teſtatur, Ninivitas ad placandum Deum prædicaviſſe jejunium & ſaccum; & tamen nulla tunc erat lex poſitiva de jejunio. Idem intelligi poteſt ex verbis Domini apud ſanctum Matthæum: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, ſed Patri tuo, qui eſt in abſcondito ; & Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.*

Ioel. 2.

Ion. 3.

Mat. 6.

Digitized by Google

Addamus unum vel alterum ex Patribus. Sanctus Auguſtinus ſic loquitur in Epiſtola ad Caſulanum.

Epiſt. 86. *Ego in Euangelicis & Apoſtolicis literis totoq; Inſtrumento, quod appellatur Teſtamentum novum, animo id revolvens, video præceptum eſſe jejunium: quibus autem diebus non oporteat jejunare, & quibus oporteat, præcepto Domini vel Apoſtolorum non invenio definitum.* Sanctus Leo, in Sermone de jejunio decimi menſis, *Illa*, inquit, *quæ rerum futurarum figuras gerebant, impletis quæ ſignificavere, finita ſunt, jejuniorum verò utilitatem novi Teſtamenti gratia non removit, & continentiam corpori atque animæ ſemper profuturam pia obſervatione ſuſcepit. Quia ſicut permanet ad intelligentiam Chriſtianam, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies, & cætera talia mandatorum; ita quod in eiſdem libris de jejuniorum ſanctificatione præceptum eſt, nulla interpretatione vacuatur.* hæc ſanctus Leo. qui non voluit ſignificare, illis iiſdem temporibus jejunandum eſſe Chriſtianis quibus jejunabant Iudæi: ſed præceptum jejunandi Hebræis traditum, obſervandum eſſe Chriſtianis juxta determinationem eorum qui præſunt Eccleſiæ, quod ad tempus & modum attinet. Quæ autem illa determinatio ſit, notius eſt omnibus quàm ut ſit à me neceſſe declarari. Atque hæc de neceſſitate jejunii.

Porro

Porrò fructus & utilitates jejunii facile demonſtrabimus. Ac primùm, utiliſſimum eſt jejunium ad animam præparandam ad orationem & rerum cœleſtium contemplationem, ut Angelus Raphaël ſignificavit, cùm ait: *Bona eſt oratio cum jejunio*. Sic Moyſes quadraginta dierum jejunio animam præparavit, antequam ad colloquium Dei auderet accedere: ſic Elias quadraginta dies jejunavit, ut cum Deo in monte Horeb, eo modo quo poterat, colloqui poſſet: ſic Daniel jejunio hebdomadarum trium præparatur ad revelationes Dei recipiendas: ſic Eccleſia in profeſtis magnarum celebritatum jejunia inſtituit, ut Chriſtiani paratiores reddantur ad vacandum rebus divinis. Exod. 34. 3. Reg. 19. Dan. 10

Porrò ſancti Patres hanc ipſam utilitatem jejunii paſſim prædicant. Conſulat Lector ſanctum Athanaſium in libro de virginitate; ſanctum Baſilium in Oratione prima & ſecunda de Ieiunio; ſanctum Ambroſium in Libro de Elia & jejunio; ſanctum Bernardum in Sermone de Vigilia ſancti Andreæ. Sed verba ſancti Ioannis Chryſoſtomi ex Homilia prima in Geneſim, quæ pauca & illuſtria ſunt, non gravabor adducere. *Ieiunium*, inquit Chryſoſtomus, *animæ noſtræ alimentum eſt, leves ei pennas producit ut in ſublime feratur, & ſumma contemplari queat.*

Altera utilitas jejunii est ad carnem edomandam. & hoc nomine jejunium valdè placet Deo, cui placet ut carnem crucifigamus cum vitiis & concupiscentiis ejus, ut docet Apost. in Epist. ad Galat. qui etiam hæc ipsa de causa dicebat, *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar.* Nam de jejunio hæc verba exponunt Chrysostomus & Theophylactus in Commentario, & sanctus Ambrosius in Epistola ad Ecclesiam Vercellensem. Hanc utilitatem jejunii prædicant sancti Patres, Cyprianus in Sermone de jejunio, Basilius in oratione 1. de jejunio, Chrysostomus Homilia prima in Genesim, Hieronymus in Ep. ad Eust. de custodia virginitatis, & Augustinus libro primo Confessionum, capite trigesimo primo, & Ecclesia universa ad Officium Horæ primæ canit ex Hymno sancti Ambrosii, *Carnis terat superbiam potus cibiq; parcitas.*

Gal. 5. 1. Cor. 9.

Tertia jejunii utilitas est ad Deum colendum: honori enim sibi ducit Deus, cùm ejus causa jejunamus. Sic enim Apostolus loquitur in Epistola ad Romanos: *Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentẽ, rationabile obsequium vestrum,* Græcè λογικὴν λατρείαν, id est, *rationabilem cultum.* Et de hoc cultu loquitur sanctus Lucas, cùm de An-

Rom. 12.

Digitized by Google

na vidua dicit: *Non discedebat de templo, jejuniis & obsecrationibus serviens nocte ac die.* Et ipsa magna Nicæna Synodus Canone quinto vocat jejunium Quadragesimæ, mundum & solemne munus, quod offertur ab Ecclesia Deo. quomodo etiam loquitur Tertullianus libro de Resurrectione carnis, ubi sacrificia Deo grata vocat seras & aridas escas. Et sanctus Leo in sermone secundo de Iejunio decimi mensis, *Pro consummata*, inquit, *perceptione omnium fructuum, dignissime largitori eorum Deo continentiæ libamen offertur.* Denique sanctus Gregorius in Homilia sextadecima scribit, per Quadragesimale jejunium offerri Deo decimas & primitias vitæ nostræ. Luc. 2.

Quarta utilitas jejunii, est Satisfactio pro peccatis. Id primùm ostendunt exempla Scripturarum. Ninivitæ jejunio Deum placaverunt, ut Jonas testatur. Idem Iudæi fecerunt, qui jejunantes cum Samuele Deum placaverunt, & victoriam de hostibus retulerunt. Achab Rex impius, jejunio & cilicio Deum ex parte placavit. Hebræi tempore Iudith & Esther non alio sacrificio, quàm jejunio, fletu & planctu apud Deum misericordiam invenerunt. Hanc eamdem doctrinam veteres Patres perpetuò docuerunt. Tertullianus in libro de Iejunio, *Sicut*, inquit, *pri-*

Ion. 3. 1. Reg. 7. 3. Reg. 21. Iudith 4. Esther 4.

mum uſus cibi perdidit, ſic jejunium Deo ſatisfaciat. Sanctus Cyprianus in Sermone de Lapſis, *Iram*, inquit, *& offenſam Dei jejuniis & fletibus, ſicut monet ipſe, placemus.* Sanctus Baſilius Oratione prima, de Ieiunio, *Pœnitentia*, inquit, *ſine jejunio infructuoſa & otioſa eſt; per jejunium ſatisfacito Deo.* Sanctus Ioannes Chryſoſtomus Homilia prima in Geneſim, *Deus*, inquit, *veluti pater indulgens hanc nobis, quæ per jejunium fit, curationem invenit.* Sanctus Ambroſius in libro de Elia & jejunio, *Ieiunium*, inquit, *culpæ mors, excidium delictorum, remedium ſalutis eſt.* Sanctus Hieronymus in Commentario ad caput tertium Ionæ, *Saccus*, inquit, *& jejunium arma ſunt pœnitentiæ, auxilia peccatorum.* Sanctus Auguſtinus Sermone ſexageſimo de Tempore, *Nemo* inquit, *pro laude humana, ſed pro peccatorum indulgentia jejunet.* Sanctus Leo Sermone quarto de jejunio ſeptimi menſis docet, jejunii ſacrificio Deum placari. Sanctus Bernardus Sermone ſexageſimo ſexto in Cantica, *Ego*, inquit, *interdum abſtineo, ſed abſtinentia mea ſatisfactio eſt pro peccato, non ſuperſtitio pro impietate.*

Quinta denique utilitas Ieiunii eſt, quòd eſt meritorium, & ad beneficia divina impetranda multùm valet. Anna uxor Elcanæ per jejunium, cùm eſſet ſterilis, filium habere meruit.

1. Reg. 1.

meruit. ſic enim interpretatur ſanctus Hieronymus libro ſecundo in Iovinianum illa verba Scripturæ, *Torro illa flebat, & non capiebat cibum. Anna*, inquit, *inanem cibo ventrem filio meruit implere.* Sara item per jejunium triduanum à dæmone liberatur, ut ſcribitur in libro Tobiæ. Tob. 3. Sed eſt inſignis locus in Euangelio pro merito jejunii. ſic enim Dominus loquitur: *Tu autem cùm jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, ſed Patri tuo qui eſt in abſcondito; & Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.* Matth. 6. Vbi verba illa, *reddet tibi*, ſignificant, reddet tibi mercedem: nam opponuntur illis, *Exterminant facies ſuas ut appareant hominibus jejunantes: Amen dico vobis, quia receperunt mercedem ſuam.* Itaque hypocritæ jejunantes recipiunt mercedem ſuam, laudem humanam: juſti jejunantes recipiunt mercedem ſuam, præmium divinum. Neque deſunt clariſſima ſanctorum teſtimonia Patrum. Sanctus Ioannes Euangeliſta ſcripturus Euangelium, indixit ſolemne jejunium, ut gratiam rectè ſcribendi accipere mereretur, ut S. Hieron. tradit Præf. Comment. in Matth. & eum ſecutus venerabilis Beda in caput 1. Ioannis. Tertullian. in lib. de Ieiun. *Etiam*, inquit, *ſacramentorum agnitionem jejunia de Deo merentur.* S. Ambr. in Epiſt. ad Eccl. Verc.

Qui

Qui ſunt, inquit, *hi præceptores novi, qui meritum excludunt jejunii?* Sanctus Athanaſius in libro de Virginitate, *Quisquis*, inquit, *ab immundo ſpiritu vexatur, certum habere debet, jejunio ſpiritus malos afflictos abſcedere, vim jejunii metuentes.* Sanctus Baſilius Oratione prima de Ieiunio, *Ieiunium*, inquit, *ad venturi ſæculi mala fugienda, & ad aſſequenda bona utile eſt.* Sanctus Gregorius Nazianzenus in Oratione de Laudibus ſancti Cypriani, explicans quibus armis quædam ſancta Virgo diabolum à ſe repulerit; *Ieiunii*, inquit, *& humi cubationis pharmacum objecit.* Sanctus Ioannes Chryſoſtomus Sermone primo de Ieiunio, *Ieiuna*, inquit, *quia peccaſti; jejuna, ut non pecces; jejuna, ut accipias; jejuna, ut non pereant quæ accepiſti.* Sanctus Hieronymus in libro adverſus Iovinianum, ex propoſito diſputat de merito jejunii. Sanctus Auguſtinus Sermone ſexageſimo ſecundo, *Ieiunium*, inquit, *remedium eſt, aut præmium, hoc eſt, aut indulgentiam peccatorum, aut præmium regni cœleſtis acquirit.* Sanctus Leo Sermone primo de Ieiunio ſeptimi menſis, *Per humilitatem*, inquit, *jejunii contra omnes hoſtes noſtros divinum meremur auxilium.*

Habemus igitur neceſſitatem & fructum jejunii: reliquus eſt modus; id eſt, ut breviter explicemus, quo modo ſit jejunandum, ut jejunium nobis

nobis verè ſit utile ad benè viven-
dum, ac per hoc etiam ad benè mo-
riendum. Multi enim jejunant in di-
ebus omnibus ab Eccleſia conſtitutis,
videlicet in Vigiliis, in Quatuor tem-
poribus, in Quadrageſima: neq; de-
ſunt qui ſponte jejunent in Adven-
tu, ut piè ſe præparent ad Diem Na-
talis Domini: vel in ſexta feria ob
memoriam Paſſionis Dominicæ; vel
in Sabbato ad honorem Virginis Dei-
paræ. Sed utrùm ita jejunent ut ve-
rè fructus jejunii conſequantur, non
ſine cauſa quæri poteſt. Finis prima-
rius jejunii, eſt mortificatio carnis,
ut ſpiritus fortior evadat. Ad hunc
finem neceſſe eſſet, modica & vili eſ-
ca nutriri. Et quidem Mater Eccleſia
hoc indicat, cùm jubet non bis in die,
ſed ſemel tantùm refici corpus; & re-
fici non carnibus aut lacticiniis, ſed
herbis & leguminibus, & aliis levi-
oribus eſcis. Duobus verbis id Ter-
tullianus in libro de Reſurrectione
carnis expreſſit, cùm cibum jejunan-
tium eſſe dixit ſeras & aridas eſcas.
Certè illi iſta non obſervant, qui qua
die jejunant, non minus comedunt
in uno prandio, quàm aliis diebus in
prandio ſimul & cœna: & qui in
prandio illo tam pretioſa fercula ex
variis piſcium generibus, aliiſque ci-
bis ad gulam irritandam aptiſſimis
præparant, ut non prandium lugenti-
um & pœnitentiũ, ſed cœnam nup-
tialem

tialem ad multam noctem perventuram parare videantur. Qui ſic jejunant, fructus jejunii ſine dubio non conſequuntur.

Sed neq; illi fructum jejunii conſequuntur, qui quamvis minùs lautè & magis ſobriè comedant, tamen in diebus jejunii non magis ſibi temperant à ludis & jocis, à rixis & contentionibus, à cantu laſcivo & immoderata lætitia; & quod gravius eſt, à flagitiis & faſcinoribus, quàm aliis diebus qui non ſunt jejunio conſecrati. Audi quid Iſaias Propheta de hoc hominum genere dicat:

a.58. *Ecce in die jejunii veſtri invenitur voluntas veſtra, & omnes debitores veſtros repetitis. Ecce ad lites & contentiones jejunatis, & percutitis pugno impie. Nolite jejunare, ſicut uſque ad hanc diem, ut audiatur in excelſo clamor veſter.* hæc Dominus in Hebræis reprehendit, quòd in diebus jejunii, qui ſunt dies pœnitentiæ, voluntates ſuas, & non Domini voluntatem implere vellent: & quòd debitoribus ſuis nõ ſolùm debita demittere nollent, ſicut ſibi à Deo dimitti poſtulabant; ſed neque vellent dilationem aliquam debitoribus ſuis concedere. Item quòd tempus, quod jejunantes in oratione ad Deum conſumere debuiſſent, in litibus prophanis, & in contentionibus conſumebant. Denique quòd non ſolùm, ut par erat in

diebus

diebus jejuniorum, non vacabant ſpiritualibus ſtudiis; ſed peccata peccatis addentes, proximos ſuos impiè percutiebant. Hæc & ſimilia cavere debent viri pii, ſi jejunia ſua cupiunt eſſe Deo grata, & ſibi utilia ſic ut ſperare poſſint deinceps vitam bonam & mortem pretioſam. Reſtat Eleemoſyna ex tribus operibus, quæ Angelus Raphaël apud Tobiam laudavit, & nobis omnibus ad imitandum propoſuit.

CAP. IX.

De nono præcepto Artis bene moriendi, quod eſt de Eleemoſyna.

DE Eleemoſyna tria breviter explicanda ſunt, neceſſitas, fructus, modus. Et quidem quòd aliquod ſit præceptum de eleemoſyna facienda, nemo umquam in dubium revocavit. Nam etiamſi nihil aliud haberemus, ſatis abundè ſufficeret ſententia Iudicis juſtiſſimi & ſupremi, qui in extremo judicio iniquis dicet: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus. Eſurivi enim, & non dediſtis mihi manducare: ſitivi, & non dediſtis mihi potum; hoſpes eram, & non collegiſtis me; nudus, & non cooperuiſtis me; infirmus & in carcere, & non viſitaſtis me.* Et paulò poſt addidit: *Quamdiu non feciſtis uni de minoribus* Matth. 25.

his,

his, nec mihi feciſtis. Ex quo loco poſſumus intelligere, ad eleemoſynam faciendam non teneri niſi eos qui poſſunt eam facere. Nam ipſe etiam Dominus non legitur iſta opera feciſſe, ſed ſolùm ex pecuniis ſibi datis juſſiſſe partem aliquam pauperibus donari; ut ex illo Euangelii loco poteſt intelligi, ubi cùm Dominus dixiſſet Iudæ, *Quod facis, fac citiùs*, exiſtimaverunt diſcipuli, imperaſſe Dominum Iudæ, ut ex loculis quos portabat, egenis aliquid daret. Theologi tamen hoc præceptum contineri volunt in illo præcepto Decalogi; *Honora parentes*: alii in eo; *Non occides.* Sed non eſt neceſſe hoc præceptum in Decalogo contineri, cùm eleemoſyna pertineat ad charitatem; præcepta Decalogi ſint præcepta juſtitiæ. Sed ſi omnia præcepta moralia revocari debeant ad Decalog. probabilis eſt Alberti M. ſentētia, qui præceptum de eleemoſyna facienda revocat ad illud, *Non furaberis*; quoniam genus furti eſſe videtur, non tribuere pauperibus quod debemus. Sed probabilior videtur ſententia S. Thomæ, qui hoc præceptum reducit ad primum ſecundæ tabulæ, *Honora parentes*. Honor enim parentum non intelligitur eo loco ſola reverentia; ſed præcipuè procuratio rerum neceſſariarum ad vitam, quæ eſt eleemoſyna quædam, quam debemus principali

Ioā. 13.

In 4. Sent. d. 15. ar. 16.

2. 2. q 32. art. 5.

pali proximo noſtro, ut explicat S. Hieronymus in Commentario ad caput decimumquintum S. Matthæi. Ex quo intelligitur, deberi etiam eleemoſynam aliis proximis noſtris egentibus. Accedit, quòd præceptum de eleemoſyna non eſt negativum, ſed affirmativum: inter præcepta autem ſecundæ tabulæ nullum eſt affirmativum, niſi primum, quod eſt, *Honora parentes*. Sed de his fuſiùs diſputare non eſt hujus loci. Atque hæc de neceſſitate eleemoſynæ.

Iam verò fructus eleemoſynæ copioſiſſimus eſt. Primùm enim eleemoſyna liberat à morte ſempiterna, ſive id fiat per modum ſatisfactionis, ſive per modum diſpoſitionis ad gratiam, ſive aliquo alio modo. Id enim manifeſtè docent Scripturæ divinæ. In libro Tobiæ ſic legimus, *Eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras.* Tob. 4. & in eodem libro Angelus Raphaël diſertis verbis ait: *Eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt quæ purgat peccata, & facit invenire miſericordiam & vitam æternam.* Tob. 12. & Daniel ad Regem Nabuchodonoſor ait: *Quamobrem, Rex, conſilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordiis pauperum.* Dan. 4.

Deinde eleemoſyna, ſi fiat ab homine juſto, & ex vera charitate, me-

ritum habet æternæ vitæ; cujus veritatis teſtis erit Chriſtus Iudex vivorum & mortuorum, cùm in Iudi-
Matth. 52. cio dicet: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis Regnum à conſtitutione mundi. Eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare,* &c. & infrà: *Quamdiu feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.*

Tertiò, eleemoſyna vim habet cujuſdam baptiſmi, peccata videlicet quoad culpam & pœnam ſimul de-
Ecc. 3. lendi, dicente Eccleſiaſtico: *Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis.* Aqua enim penitus extinguit, ut nec fumus quidem ſuperſit. atque hoc ipſum ſancti Patres docent, Cyprianus, Ambroſius, Chryſoſtomus, Leo. Sanctus Cyprianus in Sermone de Eleemoſyna ſic ait: *Sicut lavacro aquæ ſalutaris, gehennæ ignis extinguitur, ita eleemoſynis atque operibus juſtis delictorum flamma ſopitur.* Sanctus Ambroſius in Sermone trigeſimo primo, *Eleemoſyna*, inquit, *quodam modo animarum aliud eſt lavacrum, ſicut ait dominus: Date Eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis; niſi, quod ſalva fide dixerimus, indulgentior eſt eleemoſyna quam lavacrum; lavacrum enim ſemel datur, & ſemel veniam pollicetur: Eleemoſynam autem quoties feceris, toties veniam promereris.* Sanctus Ioannes Chryſoſtomus Homilia vigeſima quinta

quinta in Acta Apoſtolorum, *Non eſt*, inquit, *peccatum, quod non poſsit purgare eleemoſyna, quodve non poſsit exſtinguere.* Sanctus Leo Sermone quinto de Collectis, *Eleemoſynæ*, inquit, *peccata delenti mortem perimunt, & pœnam perpetui ignis exſtinguunt.* Hæc ſane magna eſt eleemoſynæ prærogativa, & deberet omnes homines ad amorem eleemoſynæ inflammare. Sed hoc non de quacumque eleemoſyna intelligendum eſſe videtur, ſed de illa dumtaxat, quæ ex magna contritione & magno charitatis ardore procedit; qualis fuit ſanctæ Mariæ Magdalenæ, quæ lacrymis contritionis rigavit pedes Domini, & eleemoſyna unguenti pretioſiſſimi pedes eoſdem inunxit.

Quartò, Eleemoſyna fiduciam auget apud Deum, & gaudium ſpirituale producit. Quamvis enim id commune ſit eleemoſynæ cum omni opere bono; tamen præcipuè convenit eleemoſynæ, cùm per eam Deo ſimul & proximo gratum præſtemus obſequium; & ſit opus, quod non obſcurè, ſed apertiſſimè dignoſcitur eſſe bonum. Hinc eſt illud Tobiæ: *Fiducia magna erit coram ſummo Deo Eleemoſyna omnibus facientibus eam.* & illud Apoſtoli: *Vinctis compaſſi eſtis; nolite itaque amittere confidentiam veſtram.* Denique, Sanctus Cyprianus in Tob. 4. Hebr. 10.

Sermone de Eleemosyna, eleemosynam vocat solatium grande credentium.

Quintò, Eleemosyna conciliat benevolentiam multorum, qui pro benefactoribus Deum precantur, eisque vel gratiam conversionis, vel donum perseverantiæ, vel incrementum gratiæ & gloriæ impetrant. Nam his omnibus modis intelligi potest verbum illud Domini, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.*

Luc. 16.

Sextò, Eleemosyna dispositio est ad gratiam justificantem. De hoc fructu loquitur Salomon in Proverbiis, ubi dicit: *Eleemosynis & fide delicta purgantur.* Et Dominus audita liberalitate Zacchæi dicentis: *Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum*; ait: *Hodie salus domui huic facta est.* Denique in actis Apostolorum legitur dictum fuisse Cornelio nondum Christiano, qui erat eleemosynarum multarum largitor: *Eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.* Ex quo loco probat sanctus Augustinus, Cornelium per eleemosynas impetrasse à Deo gratiam fidei Christianæ, & perfectæ justificationis.

Prov. 15.

Luc. 19.

Act. 10.

Lib. 1. de præd. Sanct. c. 7.

Septimò denique, Eleemosyna sæpè causa est ut crescant bona temporalia.

ralia. Id quod affirmat Sapiens cùm dicit: *Fœneratur Domino qui miseretur pauperis.* & rursum: *Qui dat pauperi non indigebit.* Idem exemplo suo Dominus docuit, cùm jussit discipulis, ut quinque panes & duos pisces quos solos habebant, distribuerent turbis; & effecit ut reciperent duodecim cophinos plenos fragmentorum panum & piscium, qui ad multos dies illis sufficere potuerunt. Tobias quoque qui bona sua cum pauperibus liberaliter communicabat, ingentes divitias brevi consecutus est. Vidua quoque Sarephtana quæ modicum farinæ & olei Eliæ prophetæ in eleemosynam tribuit, id ex beneficio Dei consecuta est, ut ad longum tempus farina & oleum ei non defuerit. Exempla præterea plurima & dignissima quæ legantur, extant apud Gregorium Turonicum libro quinto Historiæ Francorum, apud Leontium in vita sancti Ioannis Eleemosynarii, apud Sophronium in Prato spirituali capite 185 & 201. Idem confirmat sanctus Cyprianus in Sermone de Eleemosyna, & sanctus Basilius in Oratione ad divites; ubi eleganti similitudine comparat divitias aquis puteorum, quæ si frequenter hauriantur, semper meliores & copiosiores scaturire solent; si verò immotæ conserventur, decrescunt, atque putrescunt. Hæc a-

Prov. 19. Prov. 28. Ioã. 6. 3. Reg. 17.

vari divites non libenter audient, & vix credent; ſed poſt hanc vitam intelligent, & vera eſſe credent, quando intelligere vel credere nihil proderit.

Supereſt ut de modo largiendi eleemoſynas aliquid ſcribamus: id enim præ omnibus aliis rebus neceſſarium eſt, ut piè ſanctéque vivamus, & feliciſſimè moriamur. Primùm igitur neceſſe eſt, ut eleemoſynas faciamus intentione rectiſſima placendi Deo, non ad captandam auram popularem. Id enim Dominus noſter diſertis verbis do-
Mat. 6 cet, cùm ait: *Cùm facis eleemoſynam, noli tuba canere. & neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextra tua.* Explicat hunc locum ſanctus Auguſtinus in Expli-
Tract. 6. catione Epiſtolæ ſancti Ioannis, ubi per ſiniſtram, intelligit intentionem faciendi eleemoſynam propter honorem temporalem, vel aliud quodcumque temporale lucrum: per dexteram, ſignificari dicit intentionem faciendi eleemoſynam propter vitam æternam, propter gloriam Dei, propter proximi charitatem.

Deinde, facienda eſt eleemoſyna promptè, facilè, ut non videatur extorta precibus, nec differatur de die in diem, ſi ſtatim fieri poſſit.
Prov. 3. *Ne dicas*, inquit Sapiens, *Vade, & revertere; cras dabo tibi: cùm ſtatim poſſis*

poßis dare. Abraham amicus Dei rogat hoſpites ut ad ſe divertant, non expectat ut ab eis rogetur. Quod idem fecit nepos ejus juſtus Lot. Sic etiam Tobias non expectabat pauperes ut ad ſe venirent, ſed ipſe eos quærebat. Gē. 18. Gen. 19. Tob. 8.

Tertiò requiritur, ut eleemoſyna fiat hilariter, non cum triſtitia. *In omni dato*, inquit Eccleſiaſticus, *hilarem fac vultum tuum.* Et Apoſtolus: *Non ex triſtitia, aut ex neceßitate: hilarem enim datorem diligit Deus.* Eccl. 35. 2. Cor. 9.

Quartò, neceſſe eſt ut eleemoſyna fiat humiliter, ſic ut intelligat homo dives, ſe plus accipere quàm dare: de qua re ſic loquitur ſanctus Gregorius: *Multùm ad edomandam dantis ſuperbiam valet, ſi cùm terrena tribuit, verba ſollicite Magiſtri cœleſtis penſet, qui ait: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: ut, cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Si enim eorum amicitiis æterna tabernacula acquirimus, dantes procul dubio penſare debemus, quia Patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur.* Lib. 21 Moral. c. 14.

Quintò, opus eſt ut eleemoſyna abundanter tribuatur pro modo facultatum. ſic enim docet Tobias inſignis eleemoſynarius: *Quo modo*, inquit, *potueris, ita eſto miſericors:* Tob. 4.

si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. & Apostolus docet, eleemosynam esse dandam ut benedictionem, non ut avaritiam. & sanctus Ioannes Chrysostomus addit: *Non dare, sed copiose dare, eleemosyna est.* Et in eodem Sermone addit, eos qui audiri volunt, cùm Deo dicunt, *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam*; debere etiam misereri pauperum secundùm magnam eleemosynam suam.

2. Cor. 8.

Serm. 3. ad popul. Antioch.

Postremò, necesse est super omnia alia, ut qui vult salvus esse, ac per hoc benè mori, ut diligenter investiget, vel per se legendo & meditando, vel per homines verè doctos & pios, an divitiæ supervacaneæ possint absque peccato retineri, aut sint necessariò dandæ pauperibus: & rursum, quæ sint appellandæ divitiæ supervacaneæ, quæ necessariæ. Fieri enim potest, ut alicui mediocres opes supervacaneæ sint, alteri ingens copia divitiarum planè necessaria esse videatur. Et quoniam opusculum hoc meum non requirit nec patitur Scholasticarum quæstionum prolixitatem, annotabo hîc breviter loca Scripturarum sanctarum, & Doctorum, tum veterum tum recentiorum, & finem huic disputationi imponam.

Loca Scripturæ sunt, Matthei sex-

to: *Non poteſtis Deo ſervire & mammonæ.* Lucæ tertio: *Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet eſcas, ſimiliter faciat.* Lucæ duodecimo dicitur diviti habenti multa bona, ut vix ſciret ubi ea reponeret; *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te.* Quæ verba ſic exponit Sanctus Auguſtinus in libro quinquageſimo Homiliarum, Homilia ſeptima, ut ille dives perierit in æternum, quia ſupervacaneas opes retinuerit.

Loca ſanctorum Patrum præcipua hæc ſunt. Sanctus Baſilius in Oratione ad divites, *At tu*, inquit, *nónne ſpoliator es, qui quæ diſpenſanda accepiſti, propria reputas?* & paulò poſt, *Quocircà*, inquit, *tot pauperibus injuriam facis, quot dare valeres.* Sanctus Ambroſius Sermone octogeſimo primo, *Quid*, inquit, *injuſtum eſt, ſi cum aliena non invadam, propria diligenter ſervem? O impudens dictum! propria dicis? quæ?* & infrà: *Non minus eſt criminis, quàm habenti tollere, cum poſſis, & abundes, indigentibus denegare.* Sanctus Hieronymus in Epiſtola ad Hedibiam quæſtione prima, *Si plus*, inquit, *habes, quàm tibi ad victum & veſtitum neceſſarium eſt; illud eroga, & in illo debitricem eſſe te noveris.* Sanctus Ioannes Chryſoſtomus, Homilia trigeſima quarta ad populum Antiochenum. *Numquid*, inquit, *tua poſſides? res pau-*

perum tibi ſunt credita, ſive ex laboribus juſtis, ſive ex hereditate paterna poſſideas. Sanctus Auguſtinus Tractatu in Pſalmum 147. *Superflua*, inquit, *divitis neceſſaria ſunt pauperi: res alienæ poſſidentur, cum ſuperflua poſſidentur.* Sanctus Leo in Sermone quinto de Collectis, ſic ait: *Terrenæ & corporeæ facultates ex Dei largitate proveniunt, ut meritò rationem eorum quæſiturus ſit, quæ non magis poſſidenda quam diſpenſanda commiſit.* Sanctus Gregorius in tertia parte Paſtoralis curæ, admonitione vigeſima ſecunda, *Admonendi ſunt*, inquit, *qui nec aliena appetunt, nec ſua largiuntur, ut ſciant ſollicite, quod ea, de qua ſumus, cunctis hominibus terra communis eſt, & idcircò alimenta quoque omnibus communiter profert; & incaſſum ſe innocentes putant, qui commune Dei munus ſibi privatim vendicant.* Sanctus Bernardus in Epiſtola ad Henricum Archiepiſcopum Senonenſem ſic ait: *Noſtrum eſt, pauperes clamant, quod effunditis: nobis crudeliter ſubtrahitur quod vos inaniter expenditis.* Sanctus Thomas in ſecunda ſecundæ quæſtione ſexageſima ſexta, articulo ſeptimo, *Res*, inquit, *quas aliqui ſuperabundanter habent: ex naturali Iure debentur pauperum ſuſtentationi.* & quæſtione octogeſima ſeptima articulo primo, *Dominus*, inquit, *non ſolum decimam partem, ſed omnia ſuperflua pauperibus jubet exhiberi.* Denique idem

Auctor

Auctor ſcribens in quartum librum Sententiarum ad quintam decimam diſtinctionem, teſtatur hanc ipſam eſſe doctrinam communem omnium Theologorum. Addo hoc loco, quòd ſi quis fortè contendere velit, ex rigore Iuris non eſſe ſupervacanea danda pauperibus; tamen negare non poterit, ſaltem ex charitate id eſſe faciendum. Parum autem refert utrùm quis ex defectu juſtitiæ, aut defectu charitatis in gehennam deſcendat.

CAPVT X.

De decimo præcepto Artis bene moriendi, quod eſt de Sacramento Baptiſmi.

EXplicatis virtutibus præcipuis quæ docent artem benè vivend, addemus nunc pauca ex doctrina Sacramentorum, quæ non minus adjuvant ad eamdem artem benè vivendi feliciter addiſcendam. Sacramenta à Chriſto Domino inſtituta, ſeptem numerantur, Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia, Ordo, Matrimonium, Extrema unctio. Quæ ſunt veluti inſtrumenta divina, quibus utitur Deus per miniſterium ſervorum ſuorum ad gratiam divinam conferendam, vel augendam, vel reſtituendam; ut

ut homines liberati à ſervitute diaboli, & tranſlati ad honorem filiorum Dei, ad beatitudinem ſempiternam cum Angelis ſanctis aliquando perveniant. Ex his igitur ſanctiſſimis Sacramentis propoſitum nobis eſt breviter demonſtrare, quis in arte benè vivendi proficiat, quis deficiat; ut inde poſſit intelligi, quis ad felicem mortem aſpirare poſſit; quis econtrariò mortem infelicem expectare debeat, niſi vitam moreſque commutet.

Ordiamur à primo Sacramento. Baptiſmus primum eſt in Sacramentis, & jure dicitur janua Sacramentorum, quoniam niſi Baptiſmus præcedat, non eſt ullus homo idoneus ad Sacramenta cætera ſuſcipienda. In Sacramento Baptiſmi hi ritus ſervantur. Primum omnium debet, qui baptizandus eſt, per ſe vel per alium confiteri Fidem Catholicam. Deinde, abrenuntiare debet diabolo, & pompis ejus, & operibus ejus. Tertiò, baptizandus eſt in Chriſto, in quo Baptiſmo transfertur à ſervitute diaboli ad gratiam filiorum Dei; & peccatis omnibus deletis accipit dona cœleſtis gratiæ, per quæ filius Dei adoptivus, & heres Dei, & coheres Chriſti conſtituitur. Quartò, datur ei ſtola candida, & jubetur eam puram & nitidam conſervare uſque ad mortem. Quintò, datur quoque

candela

candela accenſa, quæ ſignificat opera bona, quæ debet adjungere dum vivit ad innocentiam vitæ, quam ſignificat ſtola candida paulò ante ſuſcepta. Sic enim loquitur Dominus in Euangelio: *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum qui in cœlis eſt.* Matth. 5.

Hi ſunt præcipui ritus, quibus utitur Eccleſia in conferendo Baptiſmo. Omitto enim cæteros, qui ad rem noſtram non pertinent. Ex his poterit unuſquiſque intelligere, an benè vixerit à ſuſcepto Baptiſmo uſque ad annum quem nunc agit. Ego verò vehemẽter ſuſpicor, paucos eſſe inveniendos qui omnia impleverint, quæ vel ſe facturos promiſerint, vel certè implere debuerint: *Multi* enim *ſunt vocati, pauci verò electi*; & *anguſta eſt via quæ ducit ad vitam, & pauci inveniunt eam.* Matth. 20. Matth. 7.

Incipiamus à Symbolo Fidei; quot ſunt homines ruſtici, vel mendici, vel opifices artium infimarum, qui Symbolum Fidei vel non tenent memoria, vel numquam didicerunt, vel ſciunt quidem verba ſonare, ſed ſententiam non percipiunt? Et tamen in Baptiſmo, per patrinos, ad ſingulos articulos credere ſe reſponderunt. At ſi Chriſtus per fidem habitare debet in cordibus noſtris ut Apoſtolus Paulus docet; quo modo Eph. 3.

habita-

habitabit in cordibus eorum, qui vix per linguam ſonare poſſunt verba Symboli, & in corde nihil prorſus habent? & ſi Deus fide purificat corda noſtra, ut Apoſtolus Petrus loquitur; quàm ſordidum erit cor illorum, qui fidem Chriſti corde non perceperunt, quamvis Baptiſmum in carne perceperint? Loquor autem de adultis, non de infantibus. Infantes enim per habitum gratiæ, fidei, ſpei & charitatis juſtificantur: ſed cùm adoleverint, Fidei Symbolum diſcere, & Fidem Chriſtianam corde credere debent ad juſtitiam, & ore confiteri tenentur ad ſalutem; ut Apoſtolus apertiſſimè docet in Epiſtola ad Romanos.

Act. 15.

Rom. 10.

Veniamus ad alterum ritum. Chriſtiani omnes vel per ſe, vel per patrinum, interrogati an abrenuntient diabolo, & pompis ejus, & operibus ejus; reſpondent, Abrenuntio. At quam multi ſunt qui verbo abrenuntiant, reipſa non abrenuntiant? quin potiùs, quam pauci ſunt, qui pompas & opera diaboli non toto corde diligant & ſequantur? Et tamen Deus omnia videt, & irrideri non poteſt. Ergo qui benè vivere cupit, & bene mori deſiderat, ingrediatur in cubiculum cordis ſui, & non ſe ipſe fallat, ſed ſeriò & attentè cogitet & recogitet, an pompis mundi hujus delectetur, an operibus diabo-

diaboli, quæ ſunt peccata, in corde ſuo, & in factis dictiſque ſuis locum dederit. Sic enim vel conſcientia bona eum conſolabitur, vel conſcientia mala ad pœnitentiam eum adducet.

In tertio ritu manifeſtatur nobis beneficiū Dei tam ſublime, tam profundum, tam longe lateque patens, ut ſi totos dies & totas noctes conſumeremus in ejus admiratione, & agendis pro eo gratiis Deo, nihil dignum tanto beneficio præſtaremus. Deus bone! quis capiat, quis non obſtupeſcat, quis non totus in pias lacrymas convertatur, ſi cogitet, hominem ad inferos jure damnatum, repentè per Chriſti Baptiſmum tranſire de captivitate miſerrima ad jus Regni feliciſſimi? Sed quanto eſt hoc beneficium majus, tantò eſt etiam plurimorum hominum ingratitudo magis deteſtanda; cùm pauci ſint qui vix ad uſum rationis pervenerunt, cùm incipiunt Deo beneficium tam admirandum quaſi renunciare, & in ſervos ſeipſos diabolo tradere. Quid enim eſt, in prima adoleſcentia concupiſcentiam carnis, concupiſcentiam oculorum, & ſuperbiam vitæ ſectari, niſi cum diabolo amicitiam & fœdus contrahere, Chriſtum Dominum re & factis abnegare? Rari ſunt, qui auxilio Dei ſingulari prævenți, gratiam

gratiam Baptiſmi diligenter cuſtodiunt. &, ut loquitur Ieremias, jugum Domini portare incipiunt. *ab adoleſcentia ſua.* Sed niſi vel gratiam Baptiſmi diligenter conſervemus, vel per veram pœnitentiam iterùm diabolo renuntiemus, & ad Chriſti ſervitutem revertamur, & in ea ad mortem uſque perſeveremus; nec benè vivere, nec à mala morte liberari poterimus.

Thren. 3.

Quartus ritus in eo poſitus eſt, ut ſtolam candidam baptizatus accipiat, eamque ferre jubeatur quouſque ad conſpectum Domini veniat. Quo ritu ſignificari diximus vitę innocentiam, per Baptiſmi gratiam comparatam, diligentiſſimè conſervandam eſſe uſque ad mortem. Sed quis explicet, quantæ ſint inſidiæ diaboli, hoſtis perpetui generis humani, qui nihil magis procurat, quàm veſtem illam maculis omnis generis aſpergere? Itaque pauciſſimi reperiuntur, qui ſi diutiùs vixerint, ſordes peccatorum evadant. Certè ſanctus David beatos immaculatos in via eſſe pronunciavit. Sed quò difficultas major eſt in via ſordida ſine maculis incedere, tantò glorioſior erit palma & corona innocentis vitæ. Debent igitur omnes, qui benè vivere & beatè mori deſiderant, veſtem innocentiæ totis viribus candidam ſervare. Sed ſi fortè illi maculæ aliquæ adhæſe-

Pſalm. 118.

rint, debent iterùm atque iterum eam in ſanguine Agni dealbare; quod fit per veram contritionem, & per lacrymas pœnitentiæ. Certè ſanctus David cùm peccatum ſuum longo tempore defleviſſet, reſpiravit in ſpem gratiæ, & Domino gratias agens confidenter dixit: *Aſperges me hyſſopo, & mundabor: lavabis me, & ſuper nivem dealbabor.* Pſ. 50.

Poſtremus ritus eſt, cereum lucentem accipere, manibuſque illum geſtare; id quod, ut ſuprà diximus, nihil ſignificat aliud niſi opera bona, quæ ad innocentiam vitæ adjungenda ſunt. Quæ ſint autem opera bona quæ facienda ſunt ab hominibus renatis per Baptiſmum in Chriſto, exemplo ſuo docet Apoſtolus, cùm dicit: *Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi: in reliquo repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus Iudex.* 2. Tim. 4. His paucis verbis breviſſimè numerata ſunt omnia bona opera, quæ à renatis per Baptiſmum in Chriſto facienda ſunt. Oportet enim fortiter dimicare adverſus tentationes diaboli, qui *tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* 1. Pet. 5. Oportet etiam curſum bonorum operũ conſummare in obſervatione mandatorum Domini, juxta illud Pſalmi; *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum.* Pſal. 118. Oportet deniq; fidem Domino

noſtro ſervare in multiplicandis talentis, vel in colenda vinea, vel in villicatione commiſſa, vel in præfectura familiæ nobis impoſita, vel in aliis quibuſcumque negotiis nobis à Domino commendatis. Voluit enim ſapientiſſimus Dominus nos quidem, ut filios adoptivos, ad hereditatem cœleſtem admittere; ſed ut id cum majore gloria ſua & noſtra fieret, placuit divinæ ſapientiæ ſuæ, ut bonis operibus ex gratia ipſius & libero arbitrio noſtro factis, cœleſtem hereditatem, id eſt, ſempiternam beatitudinem mereremur. Itaque opulentiſſima & glorioſiſſima illa hereditas non dabitur dormientibus, vel otiantibus, vel ludentibus; ſed vigilantibus, laborantibus, & ad finé uſq; vitæ in opere bono perſeverantibus.

Diſcutiat ergo unuſquiſque opera ſua, & vitam ac mores ſuos diligenter examinet, ſi vult benè vivere & feliciter mori: & ſi conſcientia ſua teſtimonium ſibi reddit quod bonum certamen certaverit cum vitiis & concupiſcentiis, & cum omnibus tentationibus ſerpentis antiqui; & quòd curſum feliciter conſummaverit in omnibus mandatis & juſtificationibus Domini ſine querela; & quod fidem Domino ſervaverit in omnibus officiis vel præfecturis ſibi commiſſis; ſecurus exultet, & cum Apoſtolo dicat: *Repoſita eſt mihi corona*

2. Ti. 4.

juſtitiæ,

justitia, quam reddet mihi Dominus in illa die justus Iudex. Quod si conscientia accuratè discussa testetur, in certamine cum hoste generis humani non leviter se vulneratam, & ignita jacula usque ad animam penetrasse, idque non semel, sed sæpiùs; & quòd in cursu operum bonorum sæpè defecerit, & non solùm alacriter non cucurrerit, sed præ lassitudine in via sederit, vel jacuerit: & denique fidem Domino in negotiis sibi commissis non servaverit, sed partem lucri sibi abstulerit vel inanis gloria, vel acceptio personarum, vel aliquid hujusmodi; ad remedium pœnitentiæ, atque ad ipsum Deum, ut medicum, sine interposita mora recurrat, & non differat hoc negotium negotiorum omnium maximum in aliud tempus; quia mortis neque diem scimus neque horam.

CAP. XI.

De præcepto undecimo Artis bene moriendi, quod est de Confirmatione.

POst Sacramentū Baptismi sequitur Sacr. Confirmationis, ex quo duci potest documentum ad bene vivendum nonminùs accōmodatum, quàm ex Baptismo: quamvis enim Baptismi Sacramentum sit magis necessarium quàm Sacr. Confirmationis; tamen Sacram. Confirmationis nobilius est quā Sacram. Baptismi. Id quod intelligi potest ex ministro, ex materia,

& ex affectu. Minister ordinarius Baptismi est Presbyter, vel Diaconus; & in tempore necessitatis quilibet homo. Minister confirmationis ordinarius est Episcopus; & ex dispensatione summi Pontificis solus Presbyter. Materia Baptismi est aqua naturalis; materia Confirmationis est oleum pretiosum mistum balsamo, & ab Episcopo consecratum. Effectus Baptismi est gratia & character, qualis requiritur ad procreandum infantem
1. Pet. 2. spiritualem, juxta illud S. Petri: *Sicut modò geniti infantes lac concupiscite.* Effectus Confirmationis est gratia & character, qualis requiritur ad creandum militē Christianū ad pugnandū adversus hostes invisibiles, juxta il-
Eph. 6. lud S. Pauli: *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem: sed adversus principes, & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.* Denique in Baptismo datur infantibus gustus salis; in Confirmatione infligitur alapa, ut discat miles Christianus pugnare non feriendo, sed patiendo.

Sed ut facilius intelligamus, quod sit officium hominis Chrismate inuncti, hoc est, militis Christiani; videndum est quid acceperint Apostoli in sua confirmatione, quæ data est eis in die Pentecostes. Apostoli enim non fuerunt confirmati propriè per Sacramentum Chrismatis, sed acceperunt

perunt à Chriſto Principe Sacerdotum effectum Sacramenti ſine Sacramento. Acceperunt autem tria dona, ſapientiam, eloquentiam, & charitatem in altiſſimo gradu, & præterea donum miraculorum, utiliſſimum ad convertendos infideles ad fidem. Atque hæc dona ſignificaverunt igneæ linguæ, quæ in die Pentecoſtes apparuerunt, & ſonitus vehemens qui ſimul auditus eſt: ſiquidem lumen ignis ſapientiam, calor ejuſdem ignis charitatem, figura linguæ eloquentiam, & ſonitus vehemens donum miraculorum ſignificabant. Sacramentum noſtræ Confirmationis non adfert ſecum donum variarum linguarum, neque donum miraculorum; quoniam hæc neceſſaria erant non pro ipſorum Apoſtolorum utilitate & perfectione, ſed converſione infidelium: ſed adfert donum ſapientiæ ſpiritualis, & donum charitatis, quæ *benigna & patiens eſt*; & in ſignum hujus patientiæ, quæ eſt virtus rariſſima & pretioſiſſima, alapam dat Epiſcopus publicè homini confirmato; nimirum, ut intelligat ſe militem Chriſti eſſe creatum non ad percutiendum, ſed ad patiendum; non ad injurias inferendas, ſed ad tolerandas. Sic enim pugnatur in Chriſtiana militia non adverſus homines quos videmus, ſed adverſus dęmones quos non vi- 1. Cor. 13.

demus. Sic enim pugnavit & vicit Imperator noſter Chriſtus, qui cruci affixus debellavit aëreas poteſtates; & ſic pugnabant Apoſtoli recens confirmati, qui flagellis graviter cæſi
Act. 5. in concilio Iudæorum, *ibant gaudentes à conſpectu concilii, quoniam digni habiti* erant *pro nomine Ieſu contumeliam pati.* Hæc videlicet eſt gratia Sacramenti Confirmationis, id efficere, ut homo cæſus injuſtè, non cogitet de vindicta, ſed gaudeat ſe propter juſtitiam injuriam pati.

Ingrediatur nunc homo confirmatus in cor ſuum, & diligenter attendat an dona Spiritus ſancti, ac præcipuè ſapientiam & fortitudinem, in corde ſuo inveniat. Attendat, inquam, an acceperit ſapientiam Sanctorum, quæ magni facit bona æterna, & contemnit temporalia; & fortitudinem militum Chriſti, qui injurias accipiunt libẽtiùs quàm faciunt. Ac ne fortè decipiatur, deſcendat ad praxim, examinet conſcientiam ſuam. Nam ſi verè inveniat ſe promptum ad eleemoſynas faciendas, non ad opes cumulandas: & ſi paſſus injuriam de ultione non cogitavit, ſed facillimè & libentiſſimè injuriam condonavit; jure poterit in ſpiritu exultare, ut qui pignus in corde ſuo habeat ſpiritus adoptionis filiorum Dei. Sed ſi poſt acceptum Confirmationis Sacramentum, non minus cupidum,

pidum, non minùs avarum, non minùs iracundum, non minùs impatientem esse se videat; & reipsa difficulter patiatur sibi nummum aureum vel argenteum exire de marsupio ad pauperem reficiendum; & contrà, si pronum se cernat esse ad omnes captandas lucri occasiones: & rursus, si facilem se cognoscat ad iram, pronum ad ultionem, & etiam ab amicis rogatus ut offensionem remittat, exorari se non patiatur: quid hinc colligere poterit nisi se Sacramentum accepisse, gratiam Sacramenti non accepisse?

Hæc dixerim pro iis qui majores natu sunt, cùm ad hoc Sacramentum suscipiendum accedunt: nam qui in prima ætate vix doli capaces ad Confirmationem accedunt, iis dona & virtutes infundi credendum est, cùm nihil sit quod impediat. Sed timendum est illis, ne supervenientibus criminibus, & pœnitentia in longum tempus dilata, spiritum in Confirmatione susceptum extinguant, id est, Spiritus sancti gratiam amittant. Sic enim intelligitur quod monet Apostolus, *Spiritum nolite extinguere.* Ille enim, quod ad se attinet, Spiritum sanctum extinguit, qui gratiam Dei in se extinguit. 1. Thes. 5.

Qui ergo cupit semper benè vivere, ut ei contingat semel benè mori;

Sacramentorum gratiam magnificat, quæ sunt vâsa cœlestium thesaurorum; ac præsertim Sacramenta illa magnificat, quæ semel amissa inveniri nullo modo queunt, quale est Sacramentum Confirmationis, in quo thesaurus incomparabilis bonorum accipitur. Quamvis enim character Sacramentorum deleri non possit; tamen character sine gratiæ donis, non solatium aliquod adferet, sed pœnam confusionis augebit.

CAP. XII.

De duodecimo præcepto Artis bene moriendi, quod est de Eucharistia.

SAcrosancta Eucharistia Sacramentum est omnium maximum, in quo non sola gratia copiosissimè, sed ipse auctor gratiæ continetur. Vt autem homo Christianus, quòd attinet ad hoc Sacramentum, benè vivat, & suo tempore benè moriatur; duo necessaria sunt. Vnum, ut aliquando hoc sacrosanctum alimentum sumat, dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis.* Alterum, ut digniè cibum tam eximium manducet, dicente Apostolo in Epistola ad Corinthios: *Qui manducat & bibit indigne, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini.* Est autem quæstio, quàm frequenter expediat hunc ci-

Ioā. 6.

1. Cor. 11.

bum

bum ſumere: & rurſum, quænam ſit habenda ſufficiens præparatio, ut dignè, aut certè non indignè ad hoc cœleſte convivium accedamus.

De priore quæſtione habemus, plures ac diverſas fuiſſe in Eccleſia Catholica conſuetudines. In Eccleſia primorum temporum frequentiſſimè fideles communicabant Corpori Dominico. Nam ideò S. Cyprianus in Sermone de Oratione Dominica, qui eſt ſextus in ordine, explicat de ſacra Euchariſtia verba illa, *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*; ac docet, quotidiè ſumendam eſſe Euchariſtiam, niſi quis legitimo impedimento prohibeatur. Poſteà tamen charitate refrigeſcente, ad annos integros non pauci ſacram Communionem differebant. Hinc Innocentius Pontifex Tertius decretum illud edidit, ut ſaltem annis ſingulis in Feriis Paſchalibus omnes tam mares quam feminæ ſacram Euchariſtiam percipere tenerentur. Videtur autem communior Doctorum ſententia, valdè pium & laudabile eſſe, ut qui ſacerdotes non ſunt, ſingulis Dominicis diebus, & Feſtis adhuc celebrioribus ad ſacroſanctam Euchariſtiam accedere non graventur. Celebris eſt apud Scriptores ſententia illa, quaſi à S. Auguſtino prolata: *Quotidie Euchariſtiam accipere nec laudo nec reprehendo: omnibus tamen diebus Domi-*

Cap. omnis, de pœnit. & remiſſ.

Dominicis communicandum ſuadeo, & hortor. Quamvis autem liber de Eccleſiaſticis dogmatibus, unde hæc ſententia petita eſt, non videatur eſſe S. Auguſtini, tamen vetuſti Auctoris eſt, neque contraria doctrinæ S. Auguſtini, qui in Epiſtola ad Ianuarium apertiſſimè docet, neque illos errare qui quotidie arbitrantur eſſe communicandum; neque illos qui non quotidie, ſed rariùs communicandum eſſe cenſent. Certè qui hoc docet, nullo modo reprehenderet eos qui mediam ſententiam eligerent, ut ſaltem ſingulis diebus Dominicis ad hoc Sacramentum accederent. Eamdem ſententiam placuiſſe S. Hieronymo, intelligi poteſt ex Commentario ejus in Epiſtolam ad Galatas; ubi exponens caput quartum, ita loquitur: *Sicut nobis licet vel jejunare ſemper, vel ſemper orare, & diem Dominicam accepto corpore Domini indeſinenter celebrare gaudentes; non ita fas eſt Iudæis immolare agnum*, &c. Eadem ſententia placuit S. Thomæ in tertia parte Summæ Theologicæ quæſtione 80. art. 10. extremo.

Epiſt. 118.

Quod attinet ad alterum caput de præparatione ad tam magnum Sacramentum percipiendum, ut in ſalutem, non judicium & condemnationem ſuſcipiatur; primùm omnium requiritur, ut anima ſit vivens vita gratiæ, non mortua morte peccati

cati lethalis. Nam ea de cauſa dicitur cibus, & in ſpecie panis datur ; quia cibus non eſt mortuorum, ſed viventium. *Qui manducat hunc panem*, Dominus ait apud Ioannem, *vivet in æternum*. & in eodem loco, *Caro mea vere eſt cibus*. Addidit autem Synod. Tridentina, non ſatis eſſe ad condignam præparationem ad hunc cœleſtem cibum ritè percipiendum, ut qui lethali peccato eſt inquinatus, ſola contritione contentus ſit; ſed etiam per Sacramentum pœnitentiæ peccata ſua expiare ſatagat, modò Confeſſarii copiam habere queat. Deinde, quia hoc Sacramentum non ſolùm eſt panis, ſed etiam medicina, & medicina optima & ſaluberrima adverſus omnes morbos vitiorum; ideò requiritur ſecundo loco, ut homo ægrotus deſideret bonam valetudinem, & curari cupiat ab omnibus morbis vitiorum ac præcipuè à principalibus, quę ſunt. luxuria, avaritia, ſuperbia. Quòd autem Euchariſtia ſit medicina, docet S. Ambroſius libro 5. de Sacramentis, cap. 4. *Qui vulnus*, inquit, *habet, medicinam requirit : vulnus eſt, quia ſub peccato ſumus: medicina eſt, cœleſte ac venerabile Sacramentum*. & S. Bonaventura in libro 2. de Profectu Religioſorum cap. 78. *Qui ſe*, inquit, *indignum reputat, cogitet quod tantò magis ęget & neceſſe habet requirere Medicum, quantò magis ſenſerit ſe ægrotum*.

Ioan. 6
Syn. Trid. ſeſſ. 13. c. in. 11.

&

& S. Bernardus in Sermone de Cœna Domini, admonet fratres ſuos, ut ſanctiſſimo Sacramento tribuant cùm experiuntur in ſe minui malas propenſiones, & alias animi ægritudines.

Poſtremò, ſacroſanctum Sacramentum non ſolùm eſt cibus viatorum & medicina ægrotorum, ſed etiam Medicus doctiſſimus & amantiſſimus; & ideò recipiendus cum ingenti exultatione & reverentia; & ornanda eſt domus animæ omni genere virtutum, ac præcipuè fidei, ſpei charitatis, devotionis, pietatis, & fructibus bonorum operum, orationis, jejunii, & eleemoſynæ. Hæc enim ornamenta requirit dulcis hoſpes animæ noſtræ, qui bonorum noſtrorum non indiget. Adde, quòd iſte Medicus qui nos viſitat, eſt etiam Rex & Deus, cujus infinita eſt puritas, & puriſſimum requirit habitaculum. Audi S. Ioan. Chryſoſt. in Sermone 60. ad populum Antiochenum. *Quo*, inquit, *non oportet eſſe puriorem tali fruentem ſacrificio? quo ſolari radio non ſplendidiorem manum, carnem hanc dividentem? os quod igne ſpirituali repletur?*

Ingrediatur nunc, quicumque benè vivere & benè mori deſiderat, in cubiculum animæ ſuæ; & clauſo oſtio ſolus cum ſolo corde ſuo, coram Deo qui ſcrutatur renes & corda, attentè

tentè consideret, quàm sæpè & cum qua præparatione communicet Sacramento D. corporis. Et si quidē inveniat, se per Dei gratiam frequenter & salubriter cōmunicare, & inde benè nutriri, & à morbis vitiorū paulatim curari, seq; in virtutibus & operibus bonis quotidie magis ac magis proficere, exultet cum tremore, & pergat servire Dom. in timore, non tā servili quàm casto & filiali. Quod si unus sit ex illis, qui contenti annua Communione, de saluberrimo Sacramento non ampliùs cogitant; & obliti manducare panem vivificum, quantò magis corpore pinguescunt & dilatantur, tantò magis animæ eorum debilitantur & arescunt: intelligat se multùm desipere, & longè abesse à Regno Dei. Annua enim Communio decreta est à sacro universali Concilio, non ut non fiat nisi semel per annum, sed ut fiat saltem semel per annum, nisi velint ab Ecclesia exturbari & tradi Satanæ. Itaque isti ut plurimùm non amore filiali, sed timore servili Dominum suum in Sacramento recipiunt, & paulò post redeunt ad siliquas porcorum, ad mundi delicias, ad lucra temporalia, ad ambiendos fugaces honores, ut in morte audiant cum divite Epulone, *Memento fili, quia recepisti bona in vita tua.* Luc. 16. Quòd si quis inveniatur, qui Sacramenti sacrosancti frequentet

ter myſteria vel omnibus diebus Dominicis, vel etiam quotidie, ſi fortè Sacerdotio fungatur ; & tamen neque à peccatis lethalibus ſibi caveat, neque in bonis operibus ſeriò ſe exerceat, neq; de mundo verè exierit, ſed ut alii qui de mundo ſunt, lucris pecuniarum inhiet, carnis illecebris delectetur, ad gradus honorum & dignitatum ſuſpiret ; iſte certè carnem Dominicam ad judicium ſibi manducat ; & quo ſapiùs myſteria ſacroſancta indignus attrectat, eò magis Iudam proditorem imitatur, de quo Dominus ait: *Melius erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille.* Sed nemini deſperandum eſt de ſalute, dum vivit. Proinde, qui in cubiculo cordis recogitat annos ſuos & opera ſua, & ſe extra viam ſalutis hucuſque cucurriſſe cognoſcit ; ſciat adhuc reſipiſcendi tempus adeſſe, modò ſeriò velit pœnitentiam agere, & ad viam veritatis reverti.

Matth. 26.

Adjungere libet ad finem hujus capitis, quid S. Bonaventura ſcribat in vita ſancti Patris Franciſci, de admirabili pietate & amore hujus ſanctiſſimi viri erga ſacroſanctam Euchariſtiam, ut ex ejus ardore noſtra tepiditas vel frigiditas incaleſcat. *Flagrabat*, inquit, *erga Sacramentum Dominici corporis fervore omnium medullarum; ſtupore admirans per maximo illam chariſſimam dignationem, & dignantiſſimam*

Vita S. Franc. cap. 9.

Digitized by Google

mam charitatem. Sæpe communicabat, & tam devote, ut alios devotos efficeret, cùm ad Agni immaculati degustationem suavem, quasi spiritu ebrius, in mentis ut plurimum rapiebatur excessum. hæc ille. A quo longissimè absunt non solùm laïci multi communicantes, sed etiam Sacerdotes plurimi celebrantes, qui incredibili festinatione rem tam sacram peragunt, ut neque ipsi scire videantur quid agant, neque alios rem tantam paulò attentiùs considerare permittant.

CAP. XIII.

De præcepto tertiodecimo Artis bene moriendi, quod est de Pœnitentia.

SEquitur Sacram. Pœnitentiæ, quod in tribus præcipuè virtutibus positum est, quod attinet ad eum qui recipit Sacram. Pœnitentiæ; contritione cordis, confessione oris, & satisfactione operis. Nam qui hæc tria ritè præstant, sine dubitatione ulla peccatorum suorum veniam assequuntur. Sed videndū est, & attentissimè considerandum, an sit vera contritio, an integra confessio, an plena satisfactio.

Incipiamus à Contritione. Ioel Propheta clamat: *Scindite corda vestra & non vestimenta vestra*: Hebræi cùm signum doloris ostendere vellent, scindebant vestimenta sua. Monet autem Propheta sanctus, ut si velimus dolorem verum & intimum de Ioel 2.

peccato

peccato commiſſo coram Deo demonſtrare, ſcindamus corda noſtra. Et Propheta David addit, ut non ſolùm ſcindamus, ſed etiam conteramus, & quaſi in pulverem redigaPſ. 50. mus. *Cor contritum*, inquit, *& humiliatum Deus non deſpicies.* Quæ ſimilitudines apertè deſignant, ad placandum per pœnitentiã Deum, non ſatis eſſe, verbo dicere, Pœnitet me peccaſſe; ſed opus eſſe dolore cordis intimo & gravi, qui ſine ſingultibus & lacrymis ac ſuſpiriis inveniri vix poteſt. Sancti quoque Patres mirum eſt quàm ſeverè de vera contritione loquantur. Sanctus Cyprianus in Sermone de Lapſis, *Quam magna*, inquit, *deliquimus, tam granditer defleamus: alto vulneri diligens & longa medicina non deſit: pœnitentia crimine minor non ſit. Orare impenſius oportet & rogare, diem luctu tranſigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrymis & lamentationibus occupare, ſtratos ſolo adhærere cineri, in cilicio volutari & ſordibus.* Cle-
Lib. 3. c. 17. alias 24. mens Alexandrinus apud Euſebium in Hiſtoria, pœnitentiam appellat *baptiſmum lacrymarum.* S. Gregorius Nazianzenus in oratione ſecunda de Baptiſmo, *Recipio*, inquit, *pœnitentes, ſi lacrymis rigatos videro.* Theodoretus in Epitome Divinorum decretorum, capite De Pœnitentia, ſcribit, vulnera quæ poſt Baptiſmum accipiuntur, curabilia quidem eſſe; ſed non ut olim

olim facili negotio per lavacrum regenerationis, ſed per multas lacrymas & opera laborioſa.

Hæc & ſimilia omnes Patres ſancti ſcripta reliquerunt de veritate contritionis. Hoc tempore accedunt plerique ad confeſſionem, qui contritionem aut modicam aut nullam oſtendunt. Sed qui volunt verè cum Deo reconciliari, & rectè vivere, ut poſteà ſecuri moriantur; debent intrare in cor ſuum, & clauſo oſtio negotiis aliis, hæc aut ſimilia attentiſſimè apud ſe volvere: Hei mihi! quid miſer egi, cùm tale & tale flagitium perpetravi? Primùm, Patrem illum dulciſſimum, auctorem omnis boni, & mei amantiſſimum offendi, qui me undique beneficiis ſuis vallavit, cujus tot ſigna charitatis video, quot bona in me vel in aliis video. Sed quid de Chriſto meo dicam, qui dilexit me inimicum & indignum, & tradidit ſemetipſum pro me *oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuavitatis?* Eph. 5. & ego ingratus & miſer ab offenſione ejus non ceſſo. Quæ tanta eſt mea crudelitas? Dominus meus virgis fuit cæſus, ſpinis coronatus, clavis in cruce ſuffixus, ut veteribus meis peccatis & ſceleribus medicinam faceret; & ego non ceſſo nova ſemper addere: ille nudus in cruce ſalutem meam ſitire ſe clamat, & ego ſemper pergo acetum ei & fel amariſſimum

mum propinare. Quis mihi præterea explicabit, de quanta gloria exciderim, cùm peccatum hoc aut illud lethale commiſi? Heres eram Regni cœleſtis, vitæ æternæ feliciſſimæ: ab hac tanta felicitate, & certè tam præclara & omnibus modis maxima excidi miſer, per illam breviſſimam voluptatem, & per illa verba, vel in homines contumelioſa, vel in Deum blaſphema, quæ nihil mihi attulerunt boni. Et ab illa tanta felicitate ad quam ſortem deveni? ad captivitatem diaboli, hoſtis mei crudeliſſimi: & quam citò frangetur maceries iſta putrida corporis mei, quæ momentis ſingulis ruinam minatur; tam citò & ego ſine ullo remedio in ignem æternum deſcendam. Heu me miſerum! fortaſſe cras, fortaſſe hac nocte in illis ſempiternis ardoribus habitare incipiam. Sed ſuper hæc omnia cor meum torquet & lancinat ingratitudo mea, filii & ſervi deterrimi, in Patrem & Dominum amantiſſimum & optimum: nam quò magis ille me beneficiis cumulavit, hoc ego magis illum peccatis meis offendi.

Hæc & ſimilia ſi attentè cogitare volueris in cubiculo cordis clauſus, quicumque es qui hunc Libellum dignaris legere; ſpero omnino te contritionis donum à bono Domino noſtro impetraturum. Intravit aliquando pœnitens David in ſollitudinem

Digitized by Google

dinem cordis ſui poſt adulterium perpetratum;& mox contritione adepta cœpit lacrymis ſtratum ſuum rigare. Intravit pœnitens Petrus in cor ſuum poſt Chriſti negationem, & continuò *flevit amare*. Intravit pœnitens illa peccatrix in cor ſuum, & ſtatim *lacrymis cœpit rigare pedes Ieſu & capillis ſuis tergere*. Ii ſunt ergo fructus ſanctæ contritionis, qui non naſcuntur niſi in ſolitudine cordis. Pſa. 6. Matth. 26. Luc. 7.

Iam de Confeſſione pauca dicamus. Video multos homines ſine ullo fructu, aut certè valdè modico, ad hoc ſaluberrimum Sacramentum accedere; nec aliam ob cauſam, niſi quia in cor ſuum non ingrediuntur, cùm ſe ad confeſſionem faciendā parant. Aliqui ſunt qui ita negligenter ad hoc opus accedunt, ut ſolùm generatim & confuſo quodam modo dicere poſſint, ſe omnia præcepta violaſſe, vel omnia peccata mortalia perpetraſſe: quibus nō alia quàm generalis & confuſa abſolutio conveniret, imò verò neq; tali abſolutione digni ſunt: confitentur enim quod fortaſſe non fecerunt; & quod verè fecerunt, non cōfitentur. Alii ſunt, qui peccata quidem ſua ſigillatim referre & ordine didicerunt, verùm nullam rationem habent de qualitate perſonę, de loco, de tempore, de numero, deque aliis quę circumſtantię dici ſolent: quę ingnis & periculoſa negligentia eſt.

Aliud enim est percutere Clericum, aliud percutere laicum; cùm priori percussioni excommunicatio adjuncta sit, non posteriori. Aliud quoque est cum virgine, aliud cum sanctimoniali, aliud cum conjugata, aliud cum meretrice flagitium perpetrasse: aliud semel, aliud decies in idem peccatum incidisse. Idem enim peccatum sæpiùs repetitum, non unum peccatum est, sed multiplex. Denique non desunt, quod magis est admirandum, qui peccata interna, ut desideria fornicationis, adulterii, homicidii, furti, arbitrentur non esse peccata, nisi opere compleantur: imò verò neque aspectus impudicos, neque verba lascivia in peccatis numerent. Et tamen Dominus ipse disertis verbis loquitur, cùm ait:

Matth. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.*

Oportet igitur, ut si quis conscientiæ suæ consulere velit, & utilem ac salutarem confessionem facere; primum libellum aliquem de Arte rectè confitendi peccata inveniat, aut certè Confessarium pium & doctum consulat: deinde, in cor suum ingrediatur, & non cursim & breviter, sed accuratè & seriò conscientiam suam discutiat, & diligenter cogitationes, desideria, verba, & facta, necnon omissiones examinet, & pio ac perito medico animarum conscientiam

tiam ſuam aperiat, atque ab eo humiliter abſolutionem petat paratus pœnitentiam implere, quam ipſe Confeſſarius injungendam eſſe cenſuerit.

Reſtat Satisfactio, cujus majores noſtri, viri ſapientiſſimi, multò majorem rationem habebant, quàm multi ex nobis habere videantur. Illi enim cùm ſeriò conſiderarent, multò facilius hic in terris quàm in locis purgatoriis Deo ſatisfieri poſſe, mulctas imponebant graviſſimas atque longiſſimas. Et quidem quod ad tempus attinet, pœnitentias injungebant annorum ſeptem, vel quindecim, vel triginta, interdum etiam totius vitæ. Quod verò attinet ad qualitatem, injungebant jejunia frequentiſſima, orationes adhuc frequentiores; præterea, ut non uterentur balneis, non equis, non curribus, non veſtibus pretioſis; ut abſtinerent à ludis, jocis, theatris; denique, omnis eorum vita in luctu & mœrore pœnitentibus congruente, ferè conſumebatur. Adferam unum exemplum.

In Concilio Toletano decimo legimus, Epiſcopum Bracharenſem, Potamium nomine, qui ſemel tactu femineo ſorduerat (ſic enim Concilium loquitur) ipſum ſe, nullo cogente, in ergaſtulo quodam incluſiſſe, & novem menſium pœnitentiam

egisse; ac deinde propriis literis hoc suum peccatum & pœnitentiam sponte susceptam Concilio Episcoporum significavisse: Concilium autem decrevisse, ut toto vitæ suę tempore in agenda pœnitentia perseveraret; cùm affirmaret nihilominùs Concilium, humanius & misericordiùs cum illo actum esse, quàm antiquorum regulæ & severitas paterentur. Hæc erat antiqua severitas. Nunc verò sic imbelles & delicati sumus, ut multa imposita jejunii in pane & aqua ad paucos dies, cum 7. Psalmis & Litaniis totidem diebus recitandis, & eleemosyna paucorum nummorum pauperibus eroganda, satis videatur severa esse, etiamsi pro multis flagitiis & sceleribus eluendis imponatur. Sed quod hic nobis ipsi indulgemus, in purgatoriis locis, justitia Dei sic exigente, graviter luemus; nisi tanta sit vis veræ contritionis ex ardenti charitate prodiens, ut à misericordia Dei remissionem totius culpæ & pœnæ valeat impetrare. Verè enim miro modo commovet viscera Patris nostri Dei cor verè contritum & humiliatum. non enim potest dulcedo & bonitas Patris se
Luc. 15. continere, quin ad filium prodigum, sed verè pœnitentem, accurrat, complectatur, osculetur, annulum pacis donet, & abstergat lacrymas doloris, & lacrymis lætitiæ re-

pleat

pleat omni favo mellis dulcioribus.

CAP. XIV.

De præcepto quartodecimo Artis bene moriendi, quod eſt de Sacramento Ordinis.

DVo Sacramenta, quæ ſequuntur breviter conſideranda, non ad omnes Chriſtianos pertinent; ſed unum ad Clericos, Sacramentum videlicet Ordinis; alterum ad laicos, Sacram. Matrimonii. Dicamus breviter de primo, non omnia quæ ad hoc Sacramentum pertinent, ſed ea ſolùm quæ neceſſaria ſunt ad artem benè vivendi & feliciter moriendi.

Ordines numerantur ſeptem, quatuor minores, & tres majores; quorum ſupremus, qui dicitur Sacerdotium, in duos dividitur: ſunt enim Sacerdotes majores, qui dicuntur Epiſcopi; & minores, qui dicuntur Presbyteri. His omnibus Ordinibus præmittitur prima tonſura, quæ eſt quaſi janua ad omnes Ordines, & ea Clericos propriè facit. Et quoniam ea quæ requiruntur à Clericis, quod attinet ad piè & religiosè vivendum, majori ratione requiruntur ab iis qui ſunt conſtituti in Ordinibus minoribus vel majoribus, & potiſſimùm à Presbyteris vel Epiſcopis; ideò contentus ero breviter ea conſiderare & explicare, quæ ad Clericos pertinent.

Duo ſunt quę de Clericis explicanda eſſe videntur; primum ipſe ritus

quo Clerici fiunt, deinde Officium quo in Ecclesia fungi debent. Ritus quo fiunt Clerici, ut ex libro Pontificali potest intelligi, hic est, ut primùm tondeantur capilli capitis; quo ritu significatur depositio cogitationum & cupiditatum supervacanearum, quales sunt cogitationes & cupiditates rerum temporalium, opum, honorum, deliciarum, & aliarum id genus rerum: & simul jubeantur, qui tondentur, dicere versiculum illum Psalmi quintidecimi, *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.* Deinde jubet Episcopus adferri superpelliceum candidum, eoque induit novum Clericum, dicens illud ex Apostolo ad Ephesios: *Induat te Dominus novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis.* Eph. 4. Porrò officium novo Clerico nullum proprie assignatur, sed ex consuetudine munus ipsius est ministrare Sacerdoti rem sacram facienti, quando privatim id agit.

Consideremus nunc, quanta perfectionis eminentia requiratur in Clerico; & si tanta in Clerico, quanta in Acolytho, in Subdiacono, in Diacono, in Presbytero, in Episcopo? Horret profectò meus mea id cogitare, cùm vix inveniantur in multis Presbyteris, quæ jure exiguntur in simplico Clerico. Iubetur Cle-

ricus

ricus abjicere ſupervacaneas cogitationes & cupiditates, quæ propriæ ſunt hominum ſæcularium, i. hominum qui ad hoc ſæculum pertinent, qui ſunt de hoc mundo, qui quæ mundi ſunt aſſiduè cogitant & concupiſcunt. Iubetur bonus Clericus non aliam partem vel hereditatem quærere niſi Deum, ut ſit Deus ſolus pars & hereditas ejus; & ipſe ſolius Dei pars & hereditas verè dicatur, & ſit. O altitudo clericalis perfectionis! quæ toti mundo renunciat ut ſolum Deum verè poſſideat, & ipſe viciſſim à ſolo Deo poſſideatur. Hoc ſignificant illa verba Pſalmi, *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei. Pars hereditatis* dicitur illa portio, quæ ex diviſione hereditatis in multos fratres, unicuique illorum contingit. Itaq; non eſt ſenſus illorum verborum, quòd Clericus velit partem hereditatis ſuæ eſſe Deum, alteram partem eſſe opes terrenas; ſed quòd ex corde cupiat, totam partem ſuam, id eſt, quicquid ad eum pertinere poſſet ex hoc mundo, id totum transferre per affectum bonum in Deum. Inter calicem autem & hereditatem hoc intereſſe videtur, quòd calix ad voluptatem & delicias, hereditas ad opes & honores pertineat. Itaque integer ſenſus erit, Domine Deus meus, ex hoc tempore quidquid in mundo ſperare poteram vel divitiarum, vel

deliciarum, vel aliorum temporalium bonorum, id totum in te ſolo habere deſidero; tu unus pro rebus omnibus abundè ſufficis. Et quoniam abundantia cœleſtium bonorum hic in terris haberi non poteſt, ideò pergit orando, & dicit bonus Clericus: *Tu es qui reſtitues hereditatem meam mihi.* Quæ enim propter te contempſi & abjeci, vel pauperibus tuis donans, vel diripientibus propter te condonans; tu mihi fideliter conſervas, & tempore ſuo reſtitues, non in ſpecie corruptibili, ſed in te ipſo, qui es fons inexhauſtus omniũ bonorum.

Sed ne quis hanc noſtram explicationem in controverſiam revocare velit, addemus duos teſtes omni exceptione majores; S. videlicet Hieronymum, & S. Bernardum. Sanctus Hieronymus in Epiſtola ad Nepot. de vita Clericorum, *Igitur*, inquit, *Clericus, qui Chriſti ſervit Eccleſiæ, interpretetur primo vocabulum ſuum; & nominis definitione prolata, nitatur eſſe quod dicitur. Si enim κλῆρος Græce, Sors Latine appellatur; propterea vocantur Clerici, vel quia de ſorte ſunt Domini, vel quia ipſe Dominus ſors, i. pars Clericorum eſt. Qui autem vel ipſe pars Domini eſt, vel Dominum partem habet; talem ſe exhibere debet, ut & ipſe poſſideat Dominum, & poſ-*
Pſ. 15. *ſideatur à Domino. Qui Dominum poſſidet, & cum Propheta dicit, Pars mea Dominus; nihil extra Dominum habere poteſt.*

reſt. Quòd ſi quidpiam aliud habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus. verbi gratia, ſi aurum, ſi argentum, ſi poſſeſſiones, ſi variam ſupellectilem; cum iſtis partibus Dominus pars ejus fieri non dignabitur. hæc S. Hieronymus: cujus totam Epiſtolam ſi quis legere voluerit, inveniet profectò, magnam omnino vitæ perfectionem in Clericis requiri. Accedat nunc S. Bernardus, qui non ſolùm approbat ſententiam S. Hieronymi, ſed aliquando verbis ejus utitur, quamvis eum non nominet. Sic igitur loquitur in illa longiſſima declamatione ſuper verba S. Petri, *Ecce nos reliquimus omnia.* quę habentur apud S. Matthæum. *Clericus,* inquit, *qui habet partem in terra, non habebit partem in cælo. Clericus ſi quidpiam habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus.* & paulò pòſt, declarans quid poſſit Clericus ex beneficiis Eccleſiaſticis ſibi retinere, ait: *Res pauperum non pauperibus dare, par ſacrilegii crimen eſſe dignoſcitur: ſane patrimonio pauperum, facultatibus Eccleſiarum ſacrilega crudelitate ſubripitur, quidquid miniſtri & diſpenſatores, non utique domini & poſſeſſores, ultra victum accipiunt & veſtitum.* hęc S. Bern. qui cum S. Hieron. non falſa loquitur, ſed perfecta. Matth. 19.

Sequitur ritus induendi ſuperpelliceum candidum, cum illis verbis Apoſtoli, *Induite novum hominem, qui ſecundum Deum creatus in juſtitia.* Eph. 4.

&

& ſanctitate veritatis. Neque enim ſatis eſt Clericis, non abundare divitiis; ſed neceſſe eſt etiam innocentem & ſine macula vitam gerere; quippe qui altaris miniſterio ſunt dedicati, in quo Agnus ſine macula quotidie immolatur. Porrò, induere novum hominem, nihil eſt aliud niſi exuere mores veteris Adami, qui corrupit viam ſuam; & induere mores ſecundi Adami, id eſt Chriſti, qui de Virgine novo modo natus novam vitam inſtituit, in juſtitia & ſanctitate veritatis; id eſt, non ſolùm in juſtitia morali, ſed etiam in ſanctitate veriſſima & ſupernaturali, qualem in ſe Chriſtus exhibuit, qui, teſte A-
1. Pet. 2. poſtolo Petro, *peccatum non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus.* Vtinam multos ejuſmodi Clericos haberemus, qui quod veſte candida præferunt, moribus & vita præſtarent!

Denique munus Clericorum eſt, Angelica puritate Sacrificio divino, in quo Agnus Dei quotidie immolatur, devotè, graviter, aſſiduè, diligenter aſſiſtere. Scio multos in Eccleſia pios Clericos inveniri: ſed non ſcio tantùm, ſed vidi ſæpiſſimè petulantes, gyrovagis oculis ſic altari Dominico miniſtrare, ac ſi res ageretur non ſolùm non ſacro horrore plena, ſed vulgaris & levis. Et fortaſſe culpa tam gravis, non in ſolo miniſtro, ſed etiam in Sacerdote Sacrificium

ficium celebrante inhæret, quippe qui aliquando sic festinat, & sic indevotè se gerit, ut videatur nescire quid agat. Audiant isti quid S. Ioannes Chrysostomus de tempore celebrationis Missæ loquatur. *Per id tempus*, inquit in libro sexto de Sacerdotio, *& Angeli Sacerdoti assident, & cœlestium potestatum universus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus est.* Id quod credere abundè licet vel ex tanto illo Sacrificio quod tunc peragitur. Audiant quoque S. Gregorium. is in quarto libro Dialogorum, *Quis fidelium*, inquit, *habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad Sacerdotis vocem cœlos aperiri, Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cœlestibus jungi, unum quoque ex visibilibus & invisibilibus fieri?* Quæ si seriò cogitarent, tum Presbyter celebrans, tum Clericus ministrans; quo modo fieri posset, ut rem tantam agerent quo modo agunt? O quàm triste & deplorandum spectaculum esset, si oculos mentis apertos haberemus, videre Sacerdotem divina mysteria tractantem, Angelorum choris undique septum, qui ad ea quæ ipse operatur obstupescunt & tremunt, & præ admiratione clamores spirituales excitant; & tamen Sacerdos in medio positus, totus frigidus, & quasi stupidus, non attendit

attendit quid agat, non intelligit quid loquatur, & ita properat ad finem, & signa involvit, & verba præcipitat, ut videatur nescire quid agat: & interim Clericus Minister huc atq; illuc circumspicit, aut cum aliquo garrit. Sic Deus irridetur, sic res sacratissimę contemnuntur, sic materia obloquendi hęreticis datur. Quę cùm ita sint, Clericos omnes majores & minores mòneo & hortor, ut mundo mortui, Deo soli vivant; rerum temporalium copiam non affectent; innocentiam magno zelo custodiant; & res divinas religiosè, ut par est, tractent, & ab aliis tractari procurent. sic magnam fiduciam sibi apud Deum acquirent, & Ecclesiam Christi bono jugiter odore replebunt.

CAPVT XV.

De quintodecimo præcepto Artis bene moriendi, quod est de Matrimonio.

SEquitur Sacramentum Matrimonii, quod duplicem habet institutionem; unam, ut est contractus civilis de jure naturæ; alteram, ut est Sacramentum de jure Euangelico. De utraque institutione breviter disseremus, non absolutè, sed in ordine ad benè vivendum, ut feliciter postea moriamur. Prior institutio facta est à Deo in Paradiso terrestri: siquidem illa verba Dei, *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi.*

Gen. 2.

ſibi, non poſſunt rectè intelligi niſi de adjutorio ad propagandam & educandam ſobolem. Nam, ut rectè docet S. Auguſtinus, nulla in re viri egent adjutorio feminarum, niſi in parienda & educanda prole: in aliis enim rebus meliùs viri à viris quàm à mulieribus adjuvantur. Itaq; paulò poſt conditam mulierem, Adam ex divina inſpiratione dixit: *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ.* quæ verba Salvator noſter apud Matthæum Deo tribuit, dicens: *Non legiſtis, quia qui fecit hominem ab initio, maſculum & feminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una? Quod ergo Deus conjunxit, homo non ſeparet.* Attribuit igitur Dominus verba illa Deo, quoniam illa non ex ſe locutus eſt Adam, ſed ex inſpiratione Dei. Atque hæc fuit prima inſtitutio Matrimonii.

lib. 9. de Gen. ad lit. cap. 7.

Matth. 19.

Altera inſtitutio, vel potiùs exaltatio Matrimonii ad eminentiam Sacramenti, habetur apud Apoſtolum in illis verbis Epiſtolæ ad Epheſios: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia.* Eſſe autem Matrimonium verum Sacramentum, docet S. Auguſtinus in libro de bono conjugali, *In noſtrarum*, inquit, *nuptiis, plus valet*

Eph. 5.

De bono cūjug. c. 18.

ſanctitas

ſanctitas Sacramenti, quam fecunditas uteri. & capite vigeſimo quarto, *Bonum*, inquit, *nuptiarum per omnes gentes atq; omnes homines in cauſa generandi eſt, & in fide caſtitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in ſanctitate Sacramenti.* & in libro de Fide & operibus, *In civitate*, inquit, *Domini, & in monte ſancto ejus, hoc eſt, in Eccleſia, nuptiarum non ſolum vinculum, ſed etiam Sacramentum commendatur.* Sed de his rebus non eſt hujus loci accuratiùs diſputare. illud ad hunc locum propriè pertinet, ut explicemus quemadmodum viri & mulieres Matrimonio copulati, poſſint ita vivere, ut benè ſe mori poſſe confidant.

De fid. & operibus cap. 7.

Tria ſunt bona Matrimonii, ſi quis eo benè utatur; proles, fides, & gratia Sacramenti. Prolis generatio & bona educatio quærenda eſt, ſi quis conjugio benè uti velit: contrà verò graviſſimè peccat, qui prolem ex conjugio non quærit, ſed ſolam carnis voluptatem. Hinc graviſſimè reprehenditur in Scripturis ſanctis unus ex filiis Iudæ Patriarchæ, nomine Onan, quia in congreſſu cum uxore, ſemen fundebat in terram, ne filii naſcerentur. Hoc enim non eſt uti Matrimonio, ſed abuti. Quòd ſi aliquando pii conjuges graventur ex multitudine prolium, quas præ inopia non facile ſuſtentare queant; remedium eſt honeſtum & Deo gra-

Gen. 38.

tum

tum, ex conſenſu mutuo ſeparari à toro, & orationi ac jejuniis deinceps vacare. Nam ſi gratum eſt Deo, conjuges in virginitate conſeneſcere, ad exemplum Virginis Deiparæ & ſancti Ioſeph; quorum vivendi genus imitati ſunt Henricus Imperator & Chunecunda ejus conjux, Eduardus Rex & Egdida ejus uxor, Elzearius Comes & uxor ejus Dalphina, & alii non pauci: quare diſplicere poſſet Deo vel hominibus, ut conjuges ſuſcepta prole ceſſent ex conſenſu mutuo à nuptiarum opere; ut quod illis ſuperat vitæ, in jejuniis & oratione conſumant.

Deinde quoque grave peccatum eſt, ſi quis in ſtatu Matrimonii poſitus ſuſceptas proles negligat, & vel educationem piam, vel neceſſaria ad vitam illis deeſſe patiatur. Extant exempla de hac re multa in Hiſtoriis ſacris & profanis: ſed ego, quia brevitati ſtudeo, ero contentus uno, quod habetur in primo libro Regum. Sic enim Deus ipſe loquitur, *In die illa ſuſcitabo adverſum Heli omnia quæ locutus ſum ſuper domum ejus; incipiam, & complebo. Prædixi enim ei quod judicaturus eſſem domum ejus in æternum propter iniquitatem, eò quòd noverat indigne agere filios ſuos, & non corripuit eos. Idcirco juravi domui Heli, quod non expietur iniquitas domus ejus victimis & muneribus uſque in æternum.* Hæc Dominus 1. Reg. 3. 3c 4

prædixit,& paulò poſt implevit:nam filii Heli occiſi ſunt in bello, & ipſe Heli è ſella cadens retrorſum cervices fregit, & miſerè periit. Ergo ſi Heli, alioqui vir juſtus, & judex populi ſui, ex peccatis filiorum, quos non educaverat ut par erat,& poſteà deteriores factos non corripuerat, miſerè cum filiis periit, & principatum populi ſui amiſit; quid de illis fiet, qui non ſolùm filios non benè educare ſtudent, ſed exemplo malæ vitæ ſuæ illos ad peccandum invitant? certè nihil aliud expectare debent, niſi exitum horribilem & ſibi & filiis; niſi maturè reſipiſcant, & pœnitentiam condignam agant.

Alterum Matrimonii bonum eſt fides, quæ in eo poſita eſt, ut intelligant conjuges,corpus ſuum non eſſe ſuum, ſed conjugis; & ſicut non poteſt unus alteri debitum negare,ſic non poteſt copiam ſui corporis alteri quàm proprio conjugi facere; cujus rei ſignum eſt annulus.Hæc doctrina apud Apoſtolum diſertis verbis legi-

1.Cor. 7. tur. *Vxori*, inquit, *vir debitum reddat, ſimiliter autem & uxor viro. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir. Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Nolite fraudare invicem, niſi forte ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi.* Hæc eſt Apoſtolica doctrina, quam diligenter conſervare debent conjuges Chriſtiani,ſi benè

nè vivere & benè mori desiderant. Adulteros enim, si publici sint, facilè vel Iudices justè puniunt; vel cognati, affines, honoris gratia de medio tollunt: sed occultos, qui multò sunt plures, Iudex omnipotens & justissimus, quem secreta nō latent, sine dubio ad æterna supplicia cōdemnabit.

Tertium bonum, idque nobilissimum, est gratia Sacramenti, quam Deus ipse cordibus piorum conjugum infundit; si dum conjugium legitimè celebratur, ipsi conjuges benè dispositi & parati inveniantur. Ea vero gratia, præter alia bona quæ secum adfert, mirum in modum juvat ad conciliandam benevolentiam inter conjuges; quamvis ingenia, mores, morbi, variæ dispositiones corporis & animi facilè inimicitias serere possint. Sed super omnia dulcissimum conjugium & beatissimum facit imitatio conjugii Christi cum Ecclesia, de quo sic Apost. loquitur in Epist. ad Ephes. *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam.* Qui B. Apostol. admonet etiam feminas, dicens: *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino; quoniã vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Eccl. Sed sicut Eccl. subjecta est Christo, ita mulieres viris suis in* Eph. 5.

omnibus. Denique concludit Apoſtolus: *Vnuſquiſque uxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat: uxor autem timeat virum ſuum*. Hæc Apoſtolica doctrina ſi diligenter conſideretur & obſervetur, beata faciet conjugia in terra & in cœlo.

Explicemus breviter totam hanc ſententiam Apoſtolicam Pauli. Principiò hortatur Apoſtolus viros ut diligant uxores, *ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam*. Chriſtus certè Eccleſiam dilexit amore amicitiæ, non amore concupiſcentiæ; quæſivit bonum Eccleſiæ, utilitatem Eccleſiæ, ſalutem Eccleſiæ; non utilitatem aut voluptatem aliquam ſuam. Proinde Chriſtum non imitantur, qui uxorem diligunt propter formam eximiam, capti amore pulchritudinis ejus; vel propter dotem multorum millium nummorum aureorum, aut opulentiſſimam hereditatem: iſti enim non diligunt ſponſam, ſed ipſi ſe diligunt, cupientes ſatiare concupiſcentiam carnis ſuæ, vel concupiſcentiam oculorum ſuorum, quæ avaritia dicitur. 3 Reg. 11. Sic Salomon initiò ſapiens, ad ultimum inſipiens, dilexit uxores & concubinas ſuas non amore amicitiæ, ſed amore concupiſcentiæ; cupiens non illis benè facere, ſed carnalem concupiſcentiam ſuam implere; qua concupiſcentia excæcatus, non timuit ſacrificare diis alienis, ne deiicias

cias ſuas vel minimùm contriſtaret. Quòd autem Chriſtus in conjugio cum Eccleſia non quæſierit ſeipſum, id eſt utilitatem vel voluptatem ſuam, ſed bonum Eccleſiæ ſponſæ, perſpicuum eſt ex verbis ſequentibus: *Et ſeipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ.* Hæc nimirum eſt vera & perfecta charitas, tradere ſeipſum ad ſupplicia pro ſalute æterna Eccleſiæ ſponſæ ſuæ. Neque ſolùm dilexit Chriſtus Eccleſiam amore amicitiæ, non concupiſcentiæ; ſed amore perpetuo, non ad tempus. Nam quemadmodum naturam humanam, quam ſemel aſſumpſit, numquam dimiſit: ſic etiam Eccleſiam ſponſam vinculo conjugii inſolubilis ſibi adjunxit. *In charitate perpetua dilexi te,* ait per Prophetam. Et hæc eſt cauſa, cur Matrimonium conſummatum apud Chriſtianos ſit omnino inſolubile; quia videlicet eſt Sacramentum ſignificans matrimonium Chriſti cum Eccleſia, quod matrimonium eſt penitus inſolubile, cùm matrimonium Hebræorum & Paganorum in certis caſibus ſolvi poſſit. Ier. 31.

Addit poſteà idem Apoſtolus erudiens mulieres, ac docet ut ſubditæ ſint viris ſuis, quemadmodum Eccleſia ſubdita eſt Chriſto. Hoc præceptum non obſervavit Iezabel, quæ viro ſuo Dominari volebat, & ſe & 3. Reg. 21. 2. Reg.

illum cum omnibus filiis ſuis perdidit. Atq; utinam non multę eſſent apud nos, quę viris ſuis dominari contendunt; ſed culpa virorum fortaſſe eſt, qui primatum ſuum tenere non norunt. Sara certè uxor Abraham ſic ſubdita erat viro, ut dominum ſuum eum nominaret. *Ego*, inquit, *jam ſenui, & dominus meus vetulus eſt.* Quam virtutem Saræ, laudabat S. Petrus in priore Epiſtola dicens: *Sanctæ mulieres ſubjectæ erant viris ſuis, ſicut Sara obediebat Abrahæ, dominum illum vocans.* Mirū autem eſſe videtur, quòd Apoſtoli Petrus & Paulus ubiq; docent ut viri uxores ſuas ament, & uxores viros ſuos timeant; vel quod in idem recidit, viris ſuis ſubditæ ſint: an non etiam debet uxor virum ſuum diligere? debet quidem virum diligere & diligi à viro; ſed diligere debet cum timore & reverentia, ſic ut amor timorem nō impediat: alioqui mulier in tyrannum evadit. Certè Dalia virum ſuum Sampſonem, alioqui fortiſſimum, non ut virum ſed ut ſervum illudebat. Et in tertio libro Eſdræ narratur de Rege amore capto concubinæ ſuæ, qui patiebatur amicam ſuam à dextris ſibi aſſidere; illam verò coronam de capite Regis ſublatam capiti ſuo imponere, & alapis Regem ipſum cædere. Itaque mirum non eſt, ſi ipſi primæ mulieri dictum ſit à Domino: *Sub viri poteſtate eris.*

Gen. 18.
1. Pe. 3
Iudic. 16.
3. Eſd. 4.
Gen. 3.

eris, & ipse dominabitur tui. Quare non parum sapientiæ requiritur in viro, ut uxorem suam simul diligat & dirigat; & contrà, simul eam admoneat & doceat; & si opus sit corrigat & emendet; ut tamen verè diligat ut partem corporis sui, & efficiat ut illa vicissim virum diligat, & sibi certò persuadeat, se à viro pariter diligi, & ex charitate, non ex odio admoneri. Exemplum habemus S. Monicæ matris S. Augustini, quæ cùm virum haberet ferocem & paganum, sic tamen eum prudenter & piè toleravit, ut ab eo semper amaretur, & ad Christum tandem ipse idem converteretur. Consulat Librum Confessionum sancti Augustini.

CAP. XVI.

De sextodecimo præcepto Artis bene moriendi, quod est de Sacramento Vnctionis extremæ.

REstat ultimum Sacramentum, quod dicitur Extrema unctio; ex quo colligitur utilissimum documentum, non pro ultimo tempore tantùm, sed pro toto decursu vitæ. Siquidem in eo Sacramento inunguntur illæ omnes corporis partes, in quibus residēt quinq; ejusdē corporis sensus, & ad singulas dicitur: *Ignoscat tibi Deus quidquid deliquisti per visū.* & sic de ceteris. Ex quo intelligimus,

quinque ſenſus eſſe portas, per quas ingrediuntur in animam omnium generum peccata. Proinde ſi quis diligenter cuſtodiat portas iſtas, facilè vitabit ingentem multitudinem peccatorum, ac per hoc benè vivet, & feliciſſimè morietur.

Diſſeramus ergo breviter de cuſtodia harum quinque portarum. Quòd oculus ſit porta per quam intrant peccata quæ ad luxuriam pertinent, docet magiſter omnium Chriſtus, Matth. 5. cùm dicit: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Quòd ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, & projice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.* Deinde ſcimus, Gen. 39. ſenes, qui Suſannam nudam viderunt, ſtatim exarſiſſe in concupiſcentiam ejus, & inde fuiſſe miſerè occiſos. 2. Reg. 11. Scimus etiam Davidem, amicum Dei præcipuum, ex ſolo conſpectu Bethſabeæ ſeipſam lavantis, incidiſſe in adulterium, unde homicidium, & detrimenta innumerabilia ſucceſſerunt. Denique ratio naturalis eſt in promptu: ſiquidem pulchritudo feminæ cogit quodam modo ſe amari à viro, & pulchritudo viri à femina; neque amor iſte quieſcit donec ad conjunctionem corporum veniatur, propter concupiſcentiam quæ in nobis relicta eſt ex

peccato

peccato originis. Quod malum etiam Apoſtolus ſanctus deplorat cùm dicit: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Rom. 7.

Quod remedium inveniemus adverſus tam gravem tentationem? Remedium eſt expeditum & facile cum Dei adjutorio, ſi quis eo velit uti. Remedium extat apud S. Auguſtinum in Epiſtola centeſima nona, quæ Epiſtola continet Regulam Sanctimonialium. ſic enim loquitur hic S. Pater ad Sanctimoniales ſuas: *Oculi veſtri ſi jaciantur in aliquem, figantur in neminem.* nam ſimplex aſpectus ferè eſt inevitabilis; ſed non poteſt, aut certè non ſolet ferire corda, niſi continuetur. Itaque ſi quis aſſueſcat non aſpicere de induſtria formoſam perſonam, & ſi caſu incidat in ejuſmodi perſonas, & ex bona conſuetudine continuò avertat oculos, nihil periculi illi erit. Verè enim ſcribit S. Auguſtinus, non conſpectum, ſed moram in aſpiciendo eſſe periculoſam. Atq; hoc eſt quod exemplo ſu docuit ſanctus Iob, cùm ait: *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* ubi non dicit, *pepigi fœdus* ut non viderem, ſed *ut non cogitarem*; hoc eſt, ut non tamdiu hærerem Iob. 31.

in visione virginis, ut visio ad cor penetraret, & inciperem cogitare de pulchritudine ejus, & paulatim etiam desiderare colloquium & complexum ejus. Et reddit rationem optimam, qualem reddere decebat virum sanctissimum: *Quam enim partem haberet in me Deus?* ac si dicere voluisset, pars mea, & omne bonum meum Deus est, bonum utique maximum, quo nihil melius cogitari potest; Deus autem non amat nisi castos & justos. Huc etiam pertinet admonitio Domini. *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum*; id est, sic eum posside, ac si non possideres; & sic assuesse oculos ab hujusmodi spectaculis continere, ac si cæcus esses. Porrò autem, qui à prima adolescentia incipiunt de hac re solliciti esse, non laborant in reliqua vita fugere & evitare ejusmodi vitia: qui verò malè assueti sunt, difficulter quidē, sed possunt tamen cum auxilio gratię Dei mutare mores, & laqueū istum pernicioſissimū declinare.

Matth. 5.

Sed dicet fortasse aliquis, Cur Deus formosas mulieres & formosos viros creavit, si non vult conspici & amari? Facilis est responsio, & quidem duplex. Deus enim creavit virōs & feminas propter conjugium. Sic enim dixit initio Deus: *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi.* Non autem indiget vir adjutorio feminæ, nisi ad gignendam & edu-

Gen. 2.

& educandam prolem, ut suprà docuimus ex doctrina S. Augustini in libro de Genesi ad literam. Vir autem & femina non facilè convenirent, nec per totam vitam simul libenter viverent, nisi adesset forma quæ amorem conciliaret. Cùm igitur facta sit mulier formosa ut ametur à viro suo, non debet amari amore ad conjunctionem incitante nisi à viro suo: propterea dictum est in Lege Domini: *Non concupisces uxorem proximi tui.* Et viris dicit Apostolus: *Viri, diligite uxores vestras.* Præterea multa sunt bona & pulchra, quæ non ab omnibus appetenda sunt, sed ab iis tantùm, quibus conveniunt. Esus carnium & potus vini bona sunt, sed sanis, non ægrotis. Sic pulchritudo virorum & mulierum post resurrectionem, quando verè sani erimus, tutissimè amari poterit ab omnibus; quoniam tunc aberit morbus concupiscentiæ carnalis, quo mortales laboramus. Itaque mirum videri non debet, si nunc permittitur omnibus cum delectatione videre solem, & lunam, & stellas, & flores, & alia id genus pulchra, quæ morbum concupiscentiæ non nutriunt: non autem permittitur cũ delectatione considerare pulchras mulieres vel pulchros viros, ne fortè illa consideratio morbũ concupiscẽtiæ adaugeat vel nutriat

Lib. 9. cap. 2.

Exod. 20.

Eph. 5.

Sequitur post sensum videndi sensus

ſus audiendi, qui non minùs diligenter cuſtodiendus eſt quàm ſenſus videndi. Sed cum auribus conjungenda eſt lingua, quæ eſt inſtrumentum loquendi. verba enim, ſive bona ſive mala, non perveniunt ad auditum, niſi ſonent per linguæ inſtrumentum. Et quoniam lingua, niſi diligentiſſimè cuſtodiatur, malorum plurimorum cauſa eſt; ideò S. Iacobus clamat, & dicit: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir.* & paulò poſt: *Ecce quantus ignis quàm magnam ſilvam incendit! & lingua ignis, eſt univerſitas iniquitatis.* Tria hoc loco docet ſanctus Apoſtolus; Primùm, linguam benè cuſtodire rem eſſe difficillimã, & ideò raros eſſe, eoſq; ſolos perfectos viros, qui linguam benè cuſtodire ſciant. Deinde, à mala lingua breviſſimo tempore ingens detrimentum provenire poſſe; id quod explicat ſimilitudine ducta à ſcintilla ignis, quæ niſi ſubitò extinguatur, ingentem ſilvam lignorum conſumere poteſt. Sic enim unum verbum incautè prolatum poteſt excitare ſuſpiciones ſceleris alicujus; unde inimicitiæ, rixæ, contentiones, homicidia, atque integræ familiæ exterminium ſequitur. Docet S. Iacobus denique, linguam malam non eſſe rem unam malam, ſed includere in ſe malorum multitudinem: ideò vocat eam, univerſitatem iniquitatis.

Iac. 3.

Nam

Digitized by Google

Nam per eam omnia facinora aut præparantur, ut ſtupra & latrocinia; aut patrantur, ut perjuria & falſa teſtimonia; aut defenduntur, ut cùm impius excuſat malum quod commiſit, aut ſimulat bonum quod non fecit. Et rurſum jure dicitur lingua mala univerſitas iniquitatis, quia per linguam peccat homo contra Deum, blaſphemando & pejerando; contra proximum, detrahendo & convitiando; contra ſeipſum, jactando ſe feciſſe bona opera, quæ reverà non fecit; & mentiendo ſe non feciſſe mala, quæ fecit.

Ad hoc teſtimonium Apoſtoli Iacobi, addere volo teſtimonium Prophetæ Davidis in Pſalmo primo ex Gradualibus, *Domine*, inquit, *libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua doloſa.* Si ſanctus Rex timuit ſibi à lingua iniqua & doloſa; quid facere debent homines privati, & multo magis, ſi non ſolùm privati, ſed pauperes, debiles, obſcuri ſint? Addit Propheta: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam?* Verba ſunt obſcura ob linguæ Hebraicæ proprietatem, ſed ſenſus hic eſſe mihi videtur: Non ſine cauſa timeo mihi à lingua iniqua & doloſa; quia tam grande malum eſt ejuſmodi lingua, ut nihil mali addi illi poſſe videatur. Pergit Propheta, ac dicit: *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus deſolatoriis.* Pſalm. 119.

latoriis. Declaratur his verbis elegantissima similitudine, quàm ingens malum sit lingua dolosa: similem enim illam facit Propheta sagittæ ignitæ à robusta manu emissæ. Primùm enim sagittæ longè feriunt, & tanta celeritate volant, ut vix evitari possint. Deinde sagittæ quibus comparatur lingua dolosa, dicuntur emissæ à potenti & robusta manu. Tertiò additur, sagittas illas esse acutas, id est, ab artifice perito benè politas & exacuatas. Denique addit, esse similes carbonibus desolatoriis, id est, esse ignitas, ut quidvis, quamvis durum, desolare possint; ac per hoc similem esse linguam dolosam & iniquam non tam sagittis hominum, quàm sagittis de cœlo emissis, qualia sunt fulgura cœlestia, quibus nihil omnino resistere potest. Hæc certè Prophetica discriptio linguæ dolosæ & iniquæ talis est, ut nullum tam grande malum cogitari possit, quod cum lingua dolosa & iniqua comparari valeat.

Atque, ut hæc omnia faciliùs adhuc intelligi possint, duo exempla Scripturarum addam. Vnum sit sce-
1. Reg. 22. lestissimi Doeg Idumęi, qui accusavit Sacerdotem Achimelech apud Regem Saulem, quòd conjurasset cum Davide adversus Regem. quæ mera calumnia & impostura erat. Quia tamen Rex Saul pessimè animatus erat

eo

tempore erga Davidem facilè omnia credidit,& juſſit occidi continuò non ſolùm Sacerdotem Achimelech,virum innoxium,ſed etiam omnes alios Sacerdotes,ad numerum octoginta quinque virorum, qui nulla in re peccaverant contra Regem.Neque hac ſtrage contentus Saul Rex, juſſit occidi omnes qui habitabant urbem, nomine Nobe,ſacerdotalem. nec ſolùm ſævire contentus fuit in omnes viros & feminas,ſed etiam in parvulos & lactentes; ac in ipſa etiam animantia, oves, boves,& aſinos crudelitatem ſuam extendit. Ac de iſta ipſa lingua doloſa & iniqua Doeg Idumæi credibile eſt locutum eſſe Davidem in Pſalmo, cujus partem jam expoſuimus. Et hoc exemplo apertè diſcimus,quantæ ſint vires linguæ doloſæ & iniquæ ad malum.

Alterum exemplum deſumemus ex Euangelio apud S. Marcum. Saltante filia Herodiadis coram Herode Tetrarcha & Principibus ejus,uſqueadeò placuit Herodi ludus illius puellæ, ut coram omnibus juraverit, ſe daturum puellæ quidquid peteret, etiamſi dimidium Regni ſui. Hoc juramentum ſtultum & temerarium, cauſa fuit plurimorum malorum.Primum enim Herodiadis filia à matre quæſivit quid eſſet ei petendum;quę illam admonuit, ut peteret caput Ioānis Baptiſtę.hoc ipſum illa petiit: Mar.6.

&

& mox allatum eſt caput præcurſoris Domini à corpore avulſum, in diſco. Quanta hic ſunt mala? Peccat mater graviſſimè, petens rem injuſtiſſimam. Peccavit non minùs graviter Tetrarcha Herodes, qui virum innocentiſſimum, quique erat præcurſor Domini, plusquam Propheta, & quo major inter natos mulierum non ſurrexerat, & quem Herodes ipſe ſciebat virum eſſe juſtum & ſanctum, juſſit occidi: & ſine cauſa, ſine judicio, tempore ſolemnis cœnæ, ad petitionem puellæ ſaltatricis. Sed audiamus mala pœnæ, cùm jam audierimus mala culpæ. Herodes paulò poſt ab Imperatore Cajo ſpoliatus principatu, in exilium perpetuum relegatus fuit: atq; ita qui juraverat ſe daturum dimidium Regni, totum Regnum cum exilio perpetuo commutavit, teſte Ioſepho in libro Antiquitatum. Ipſa filia Herodiadis, quæ ſua ſaltatione cauſa fuit mortis S. Ioannis Baptiſtæ, trajiciens congelatum flumen, diſrupta glacie cecidit in profundum corpore toto, capite excepto, quod reciſum à corpore ſupra glaciem ſaltitabat, ut omnes intelligerent, qua de cauſa tam miſerè obiiſſet. Ipſa denique Herodias nimio dolore correpta protinus mortem obiit, & filiam ad inferni tormenta ſecuta eſt. Scripſit hanc tragœdiam Nicephorus Calliſtus in Hiſtoria

Lib. 18. c. 5.

Lib. 1. cap. 12.

Hiſtoria ſua. En quot mala tum culpæ tum pœnæ conſecuta ſunt ex juramento ſtulto & temerè concepto ab Herode Tetrarcha.

Veniamus ad remedium, quod à prudentibus viris adhiberi debet peccatis linguæ. Sanctus Propheta David initio Pſalmi trigeſimioctavi indicat, quo remedio ipſe uteretur: *Dixi*, inquit, *Cuſtodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Pſ. 38. hoc eſt, Ego ut effugiam peccata linguæ, diligenter cuſtodio vias meas; non enim loquor, neque cogito, neque ago aliquid, niſi præmiſſa dijudicatione eorum quæ acturus, vel locuturus, vel cogitaturus ſum. Iſtæ enim ſunt viæ per quas gradiuntur homines in hac vita. Itaque remedium contra verba noxia, nec ſolùm contra verba noxia, ſed etiam contra facta, vel concupita, vel cogitata noxia, eſt præcogitatio vel præmeditatio eorum quæ acturus, locuturus, cogitaturus, deſideraturus ſum. Atque hoc eſt hominis proprium, non temere aliquid agere, ſed reflectere conſiderationem ad ea quæ agenda ſunt. & ſi quidem cum recta ratione concordant, agere, ſin minùs, non agere. Et quod de actione diximus, idem intelligi debet de locutione, deſiderio, atque aliis animæ rationalis operibus.

Sed ſi fortè non poſſunt aliqui præmeditati omnia quæ acturi vel

dicturi ſunt; certè nullus eſſe debe-ret homo prudens, & ſalutis æternæ cupidus, qui non ſingulis diebus primo manè antequam negotia vitæ hujus aggrediatur, ad Deum per orationem accedat, & petat dirigi vias ſuas, facta ſua, verba ſua, deſideria ſua, cogitationes ſuas ad gloriam Dei, & ſalutem animæ ſuæ. Deinde completo die, antequam cubile ſuum dormiturus aſcendat, diſcutiat conſcientiam ſuam & rationem à ſeipſo petat an Deum offenderit cogitatione, locutione, opere, deſiderio: & ſi offenſionē aliquam Dei, præſertim lethalem invenerit, non audeat oculos claudere ad nocturnam quietē captandam, niſi Deo primùm per veram pœnitentiam reconciliato, & vero ac certo propoſito concepto de cuſtodiendis viis ſuis, ut non delinquat in lingua ſua, nec in operibus aut appetitionibus ſuis. Atque hæc de cuſtodia linguæ ſufficiant.

Quod jam attinet ad ſenſum audiendi, pauca omnino dicenda reſtant. Siquidem lingua fræno rationis cohibita ne in verba mala prorumpat, nihil ferè erit quod ſenſum audiendi corrumpere poſſit. Quatuor ſunt genera verborum, quibus maximè claudendum eſt oſtium ſenſus audiendi, ne per aures ad cor inficiendum penetrent. Primum locum obtinēt verba contra fidem, quæ ob curioſitatem humanam

humanam non illibenter audiuntur; & tamen si intus penetrent, tollunt de corde fidem, quæ est radix & principium omnium bonorum. Sed inter verba infidelitatis nulla sunt magis pernicioſa, quàm eorum qui negant vel providentiam Dei, vel animi humani immortalitatem. Ista enim verba non tam hæreticos quàm atheos faciunt, & omnibus sceleribus aditum latissimum aperiunt. Alterum genus verborum malorum positum est in detractionibus, quæ charitatem fraternam tollunt è medio, & satis avidè audiuntur, sed ab hominibus curioſis. S. enim David, qui erat homo secundùm cor Dei, dicit in Psalmis: *Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar.* Et quoniam detractiones non rarò in conviviis audiuntur, S. Augustinus ad parietem mensæ suæ hos versiculos posuerat: Psalm. 110.

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam indignam noverit esse sibi.

Id refert Possidius in vita S. Augustini. Tertium genus verborum malorum est, quod in adulationibus consistit. Adulationes enim libenter audiuntur, & tamen elationem & superbiam gignunt; Superbia autem, Regina vitiorum est, & Deo potissimùm inimica. Quartum genus verborum malorum pertinet ad luxuriam, & in sermonibus amatoriis & canticis lascivis positum est. Et ab

amatoribus hujus mundi nihil dulciùs auditur, cùm nihil sit ea voce nocentius. Similia enim sunt cantica lasciva canticis Sirenum, quæ homines delectabant, ut eos in mare dejicerent & devorarent

Adversus hęc omnia pericula salutare remedium est, amicos probos habere, & ab improbis omni animi provisione disjungi. Neq; enim homines ignoti facilè audent verba miscere detractoria, vel hæretica, vel assentatoria, vel lasciva cum iis quos vel non viderunt anteà, vel illis familiares non sunt. Itaque Salomon in principio Proverbiorum instituens filium, primum præceptum illis
Pro. 1. verbis expressit; *Audi, fili mi, disciplinam patris tui,* &c. *Si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis. si dixerint: Veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustrà, deglutiamus eum sicut infernus viventem, & integrum quasi descendentem in lacum: omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis: sortem mitte nobiscum, marsupium unum sit omnium nostrûm. Fili mi, ne ambules cum eis,* &c. *Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, & moliuntur fraudes contra animas suas.* Hoc igitur consilium hominis sapientissimi facilè potest remedium adhibere sensui audiendi, ut verbis malis non facilè corrumpatur; præsertim si addamus

senten-

Digitized by Google

ſententiam Domini, qui Salomone ſapientior erat, & apertè pronuntiavit, inimicos hominis eſſe domeſticos ejus. Atque hæc de ſenſu audiendi. Mat. 20

Senſus tertius eſt Odoratus, de quo nihil ferè dicendum occurrit. Senſus enim olfaciendi verſatur circa odores, qui nec magnam vim habent ad corrumpendum animam, & precioſi odores ad paucospertinent: communes autem, quales ſunt odores florum, roſarum, liliorum, innoxii ſunt.

Venio ad ſenſum quartum, qui dicitur ſenſus guſtandi. Peccata quæ per hanc portam ingrediuntur ad animam corrumpendam, generatim duo ſunt, crapula & ebrietas; ſed ex iſtis plurima oriuntur. De crapula & ebrietate habemus admonitionem Domini apud Lucam: *Videte ne gra-* Luc. 21
ventur corda veſtra crapula & ebrietate. Et aliam admonitionem Apoſtoli in Epiſtola ad Romanos: *Non in comeſſa-* Rom. 13.
tionibus & ebrietatibus. Iſta verò duo peccata in Scripturis ſanctis cum lethalibus criminibus numerantur, dicente Apoſtolo in Epiſtola ad Galatas: *Manifeſta ſunt opera carnis; quæ* Gal. 5.
ſunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſervitus, veneficia, &c. homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis, ſicut prædixi; quoniam qui talia agunt, Regnum Dei non

non consequentur. Neque sola hæc est horum peccatorum pœna, sed præterea crapula & ebrietas gravant corda humana, ut ad res divinas cogitandas & procurandas assurgere non valeant. Id quod Salvator noster docuit, & S. Basilius in Oratione de Iejunio explicat duabus aptissimis similitudinibus. Prior est de sole & vaporibus. Quemadmodum enim crassi illi vapores qui de locis humidis ascendunt, cœlum nubibus obducunt, & radios solis, ne ad nos penetrent, impediunt: sic etiam ex crapula & ebrietate fumi quidam, & quasi vapores in nobis excitantur, qui cœlum rationis obscurant, & radios divini luminis nobis eripiunt. Altera similitudo à fumo & apibus ducitur. Sicut enim apes mellis procreatrices ex alvearibus suis expelluntur fumo, sic etiam sapientia Dei, quæ tamquam apis quædam in animis nostris mel virtutum, & gratiæ, & consolationum cœlestium gignere solet, nulla re alia faciliùs quàm fumo crapulæ & ebrietatis ejicitur.

Luc. 21.

Ad hæc accedit, quòd crapula & ebrietas nocent corporis bonę valetudini. Antiphanes Medicus peritissimus, ut Clemens Alexandrinus in libro secundo Pædagogi refert, unam esse causam pænè omnium morborum asserebat, ciborum multitudinem & varietatem: contrà verò sanctus

ctus Basilius Concione prima de Ie-junio, parentem bonę valetudinis abstinentiam appellandam esse censuit. Et passim Medici omnes ad sanitatem restituendam corporibus malè affectis inediam adhibent, & vini & carnium abstinentiam imperant. Adde ad hæc, crapulam & ebrietatem non soli corpori, & animæ incolumitati, sed etiam rei familiari plurimùm obesse. Multos crapula & ebrietas ex divitibus pauperes, ex dominis servos effecit. Denique crapula & ebrietas multos pauperes & mendicos divitum eleemosynis privant. Qui enim sobrio cibo & potu contenti non sunt, omnem substantiam suam in proprias voluptates facilè consumũt, ut nihil pro fratribus egenis superſit. Et impletur illud Apostoli: *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.* 1. Cor. 11.

Sed his omissis, ad remedia veniamus. Remedium adversus crapulam & ebrietatem esse potest exemplum omnium Sanctorum. Omitto Eremitas & Monachos sanctos, de quibus scribit S. Hier. in Epist. ad Eust. de Custodia virginitatis, apud eos coctũ aliquid comedisse luxuria erat. Omitto S. Ambrosium, qui teste Paulino in ejus Vita, omnibus diebus jejunabat, exceptis Festis solemnibus, & Dominicis. Omitto S. Augustinum, qui teste Possidio in ejus Vita, in

mensa sua legumina & herbas habebat, & aliquando carnes propter hospites vel infirmos. Omitto alios Sanctos. Si quis attentè consideret, quid ipse Dominus omnium & Pater omnium egerit, cùm in deserto populum suum pascendi munus sibi ipse susceperit; artem sobrietatis admirabiliter sine dubitatione perdiscet. Nam ad annos quadraginta Deus solus potens, solus sapiens, & solus bonus, qui potuit, qui scivit, & voluit populo suo dilecto quàm optimè providere, pluit illis manna de Cœlo, & ex petra aquas eduxit. Erat autem manna cibus non dissimilis placentæ ex farina & melle confectæ, ut in li-
Exod. 16. bro Exodi dicitur. En quam sobriè sapientissimus Dominus populum suum prandere & cœnare voluit. Placenta cibus, aqua potus erat; & tamen omnes incolumes & sani vivebant, donec carnium desiderio teneri inciperent.

Ad exemplum Patris, Filius Dei
Col. 2. Christus Iesus, *in quo* erant *omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei*, cùm prandium simul & cœnam multis milli-
Ioan. 6 bus auditorum suorum parare vellet, apposuit illis panis & piscium fragmenta, & potum aquæ. Neque solum Dominus Christus cùm adhuc mortalis esset, tanta sobrietate auditoribus suis convivium paravit; sed
Fol. 11 etiam post resurrectionem, cùm *data*

illi

illi eſſet *omnis poteſtas in cœlo & in terra*, diſcipulis ſuis prandium dedit ad littus maris ex ſolo pane & piſce, eoq; modico: neque vini aut rerum aliarum ulla fit mentio. O quàm longè diſtant conſilia Dei à conſiliis hominum! Rex cœli & terræ ſimplicitate gaudet, ſobrietate delectatur; de anima locupletanda, replenda, exhilaranda in primis ſollicitus eſt: ſed homines malunt concupiſcentiam ſuam, & diabolum hoſtem ſuum exaudire, quàm Deum; niſi cum Apoſtolo dicamus, Deum carnalium hominum non alium eſſe quam ventrem. Phil. 3.

Reſtat ſenſus tangendi, qui omnium craſſiſſimus eſt, & ſimul etiam omnium vivaciſſimus. Per hunc ſenſum ingrediuntur ad animum inquinandum, & ſimul ad alios homines corrumpendos, opera carnis, quæ B. Apoſtolus enumerat dicens: *Manifeſta ſunt opera carnis; quæ ſunt, fornicatio, immunditia, impudicitia.* Itaq; tribus vocibus omnia genera luxuriæ Apoſtolus deſignavit. Neq; opus eſt longiùs progredi in his rebus explicandis, quas oporteret potiùs apud fideles ignorari, & ne nomina quidem earum unquam audiri. Sic enim loquitur idem Apoſtolus ſcribens ad Epheſios: *Fornicatio autem, & omnis immunditia, nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos.* Gal. 5. Eph. 3.

Remedia verò adverſus hæc omnia ſcelera, hæc mihi occurrunt : & ſunt ferè illa ipſa quibus utuntur Medici ad curandos ægrotos. Primùm enim incipiunt Medici à jejunio ſive abſtinentia, prohibent ægrotare incipientibus carnis edulium, & potum vini. Idem omnino fieri debet ab homine luxuriæ dedito, abſtinere à nimio cibo & à nimio potu. Id prçſcripſit Apoſtolus Timotheo ſuo, 1. Tim. 5. *Vtere*, inquit, *modico vino propter ſtomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates* : i. *Vtere vino* propter ſtomachi debilitatẽ, ſed *modico* ad cavendam luxuriã, nã in vino eſt luxuria. Deinde Eph. 5. Medici corporum potiones amaras, venæ inciſionem, & alia id genus naturæ inimica adhibent. Sic viri ſancti 1. Cor. 9. cum Apoſtolo dicebant : *Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem rèdigo; ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar.* Hinc veteres Eremitæ & Cœnobitæ vivendi genus inſtituerunt, deliciis carnis & voluptatibus omnino contrarium, in jejuniis, vigiliis, humicubationibus, flagellis, ciliciis; non odio corporis, ſed odio luxuriantis carnis. Vnum de multis exemplum proferam. S. Hilarion, S. Hieronymo teſte in ejus Vita, cùm libidinoſis cogitationibus tentaretur, *Ego*, inquit, corpus alloquens ſuum, *faciam ut non calcitres, nec te hordeo alam, ſed paleis: fame te conficiam & ſiti,*

ſiti, gravi onerabo pondere; per æſtus indagabo & frigora, ut cibum potiùs quàm laſciviam cogites. Ad hæc, Medici corporum exercitationem moderatam, ut deambulationem, vel pilæ ludum, vel aliquid ejuſmodi ad ſanitatem conſervandam præſcribunt. Idipſum ad animæ ſanitatem conſervandam valdè conducit, ſi videlicet homo ſalutis æternæ cupidus, horam aliquam quotidie in myſteriis redemptionis noſtræ, vel in quatuor Noviſſimis, vel in aliis piis argumentis meditandis tribuat. Quòd ſi meditatio non ſuccedit ad votum; ſaltem in Scripturis ſanctis, vel in piis libellis, vel in Vitis Sanctorum legendis tempus aliquod diebus ſingulis ponat.

Denique remedium efficax valdè ad omnes carnis tentationes & peccata luxuriæ ſuperanda, eſt, otium fugere. Nullus enim tam eſt obnoxius turpibus cogitationibus, quàm is qui nihil habet quod agat, & tempus ſuum terit vel ex feneſtra reſpiciens ambulantes, vel cum amicis fabulando & ludendo. Contrà verò, nulli ſunt magis immunes à cogitationibus ſordidis, quàm ii qui totos dies in laboribus agrorum colendorum, vel in variis exercendis artibus occupantur. Hujus rei gratia magiſter noſter Chriſtus parentes elegit pauperes, ut proprio labore victum ſibi pararent.

& ipſe quoque antequam ad labores prædicationis accederet, patrem putativum fabrum lignarium habere voluit, eumque in arte illa laborantem adjuvit: dicebant enim de illo, *Nónne hic eſt faber filius Mariæ?* Hoc addere volui, ut opifices & ruſticos non pœniteat ſortis ſuæ, cùm ſortem illam elegerit Sapientia Dei pro ſe, & pro matre ſua, & pro ſanctiſſimo patre ſuo putativo; non quòd ipſi hoc remedio indigerent; ſed ut nos infirmios admonerent otium fugere, & peccata plurima vitare velimus.

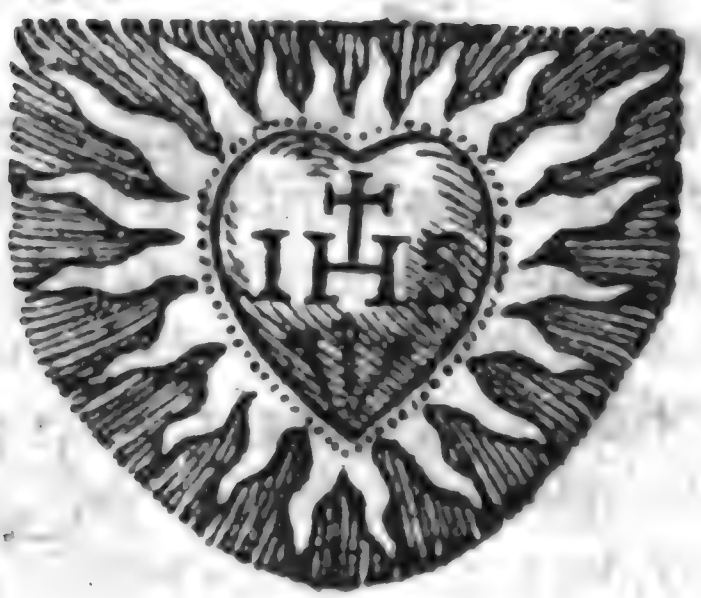

DE

Digitized by Google

DE ARTE BENE MORIENDI VICINA IAM MORTE, LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

De primo præcepto Artis bene moriendi vicina jam morte, quod est de meditatione mortis.

ARtem benè moriendi in duas partes initio distribuimus. In earum priore posita sunt præcepta benè moriendi, quæ ad illud tempus pertinere poterant, in quo mors adhuc longiùs abesse videri poterat: in posteriore, quæ nunc præ manibus est, ea ponemus, quæ ad mortem quasi præsentem aut brevi adfuturam pertinent. Dicitur autem mors imminere vel præ foribus esse, quando vel senio confecti sumus, dicente Apostolo: *Quod antiquatur & senescit, prope interitum est*; Heb. 12
vel morbus gravis & Medicorum judicio valdè periculosus, sive senem, sive juvenem, sive etiam adolescentem aut puerum corripuit.

Hujus

Hujus ſecundi ordinis primum præceptum nobis eſſe videtur, Mortis meditatio. Mors enim, quantumvis diligenter & attentè conſideretur, dum in florenti ætate ſumus, parum omnino nos movet; cùm longè abeſſe, ac per hoc minùs horribilis eſſe videatur. Sed cùm propè adeſſe conſpicitur, ut quaſi manibus tangatur; tunc verè afficit, & illius conſideratio multùm prodeſt. Omnes artes meliùs addiſcuntur exercitatione quàm doctrina; & qui, ſi non ſæpiùs, ſaltem bis mortui ſunt, ut beata Chriſtina, & ille Drithelmus Anglus, cujus memini in libro de Gemitu Columbæ, & ille Eremita, cujus hiſtoriam narrat Ioannes Climacus, de quo nos in extremo Capite pauca dicemus; ſatis alacriter mortuos fuiſſe conſtat. Nobis, quibus non niſi ſemel mori permittitur, nulla via melior aperitur, quàm meditandi & cogitandi quid in morte geratur.

Primùm igitur cogitandum nobis eſt, in morte fieri ſeparationem animi à corpore, ſed neque animum extingui, neque corpus ſine ſpe reſurgendi cadere, & in pulverem redigi. Si enim hoc fieret, ut Athei opinantur; rectè dixiſſe viderentur illi qui mortem contemnebant, atque dicebant: *Comedamus & bibamus, cras enim moriemur.* quod Proverbium eſt antiquiſſimum, ut intelligi poteſt ex

Iſaiæ

Isaiæ capite vigesimo secundo, & Apostolo in priore ad Corinthios capite quintodecimo. Esse autem inter nos, qui dicant se credere, factis autem negent; ex eo potest intelligi, quòd nonnulli etiam in extremo senio de morte non cogitant, perinde ac si vel numquam essent morituri, vel cum morte corporis animum quoque penitus extingui existimarent. Sed quidquid isti delirent, separatio carnis ab animo, quasi sponsæ à sponso, divortium est ad tempus, non repudium in perpetuum: animus enim immortalis est, & caro in novissimo die, sine ulla dubitatione resurget.

Oportet igitur, si Christiani sumus, & si quid sapimus, de propinqua morte assiduè cogitare. In hoc enim summa rerum nostrarum posita est, ut benè moriamur; siquidem in hac vita non difficilis transitus est à virtute ad vitium; & cum Dei gratia, à vitio ad virtutem: potest enim qui nunc est hæres regni cœlorum, cras per peccatum excidere ab hereditate filiorum Dei, & fieri reus ignis æterni; & contrà, Dei gratia aspirante, qui est mancipium diaboli, potest ab illa servitute liberari, & iterùm adscribi inter filios Dei & heredes regni cœlestis. At qui moritur inimicus Dei & reus ignis æterni, semper erit inimicus Dei & igni æterno addictus:

& contrà, qui moritur amicus Dei & heres regni cœlorum, numquam ab illa gratia & gloria eminentiſſima poterit excidere. Itaq; noſtra omnis felicitas vel infelicitas, à bona vel mala morte dependet. Quis igitur, niſi planè ſtultus & omni judicio carens, audebit de hac vita per mortem diſcedere, niſi anteà omni diligentia adhibita benè mori didicerit, atque ad bonam mortem obeundam ſe comparaverit?

Altera conſideratio circa mortem utiliſſima eſſe poteſt, quòd quamvis mors certiſſima ſit, dicente Prophe-
Pſ.88. ta: *Quis eſt homo, qui vivet, & non videbit mortem?* & Apoſtolo concinente:
Heb.9, *Statutum eſt hominibus ſemel mori; poſt hoc autem, judicium:* tamen nihil eſt incertius die vel hora, id quod Scrip-
Matth. tura ipſa clamat: *Vigilate, quia neſcitis*
25. *diem, neque horam.* Multi rapiuntur in infantia, alii contrà ad decrepitam perveniunt ſenectutem; alii adoleſcentes, alii in ætate matura moriuntur. Sed quod miſerabilius eſt, multi repentè moriuntur, ut non ſit illis otium Deum invocandi, & ſpiritum ſuum divinæ miſericordiæ commẽdandi. Hæc verò non alia de cauſa divina providentia ſecundùm theſaurum ſapientiæ ſuæ procurat, niſi ut nemo electorum audeat vel ad momentum in luto peccati lethalis hærere. Proinde qui hęc legis, ſi fortè

conſcientia peccati mortalis contra te teſtimonium dicat, non audeas diem craſtinum expectare, imo neq; præſentis diei vel horæ finem præſtolari, quin ſaltem corde contrito & humiliato coram Deo peccatum tuum deteſteris.

Tertia conſideratio non minùs utilis erit, ſi manè antequam ad negotia diurna progrediaris, & veſpere antequam ad ſomnum capiendum te componas, ne forte mors adveniens te imparatum offendat, conſcientiam tuam diligenter diſcutias, an quid nocte præterita vel die proxime exacto egeris, quod peccatum, præſertim lethale videri poſſit: & ſi nihil invenias, Deo bonorum omnium auctori gratias agas; ſin autem inveneris aliquid adverſus Deum admiſſum, ſeriò & ex corde ingemiſcas, & primo quoque tempore ad pedes Sacerdotis illud confitearis: & impoſitam mulctam libenter accipias, & fideliter reddas. Iſta ratio, bis ſaltem in die examinandi conſcientiam, mirificè juvat, ut mors numquam nos inveniat imparatos.

Quarta conſideratio non minùs utilis quam ſuperiores, illa eſt, cujus meminit Eccleſiaſticus: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.* Eccl. Quo pacto enim peccare poterit in ullo opere ſuo, qui quidquid agit, expendit

ad trutinam divini judicii quod in morte fiet? Huc pertinet memorabile illud dictum hominis bis mortui, cujus meminit Ioannes Climacus, in sua Scala, Gradu sexto. Sic autem loquitur: *Non omittam solitarii illius, qui in Choreb habitabat, referre historiam. Hic cùm diu negligentissime vixisset, nullamq; animæ suæ curam haberet, morbo tandem comprehensus ad extrema deductus est; cumq; jam à corpore perfecte migrasset, post unam horam in seipsum rediit, oravitq; nos omnes ut inde protinus abscederemus: & cella aditu lapidibus obstructo, permansit intus annis duodecim, nulli omnino quidquam loquens, nec aliud quidquam præter panem & aquam degustans. Sedens autem ea tantùm quæ in excessu viderat, attonitus volvebat; atque in his adeò fixo erat cogitatu, ut numquam vultum immutaret, sed semper sic attonitus perduraret vim lacrymarum ferventium tacitus profunderet. Cùm verò jam morti esset proximus, rupto & patefacto aditu ingressi sumus; cumq; ab illo doctrinæ verbum supplices inquireremus, hoc ab illo tantummodo audivimus: Nemo, qui verè à mortis memoriam agnoverit, peccare umquam poterit.* hæc ille. Consideret Lector, hanc historiam esse non fabulam, & ab illo scriptam, qui & vir sanctus erat, & scripsit quæ propriis oculis vidit, & propriis auribus audivit.

Ex quo facile est intelligere, quanti momenti

momenti ſit mortem meditari, & ejus præſentiam numquam à memoria ſua repellere. Hic enim negligens anteà fuerat in ſalute ſua quærenda, ſed ex magna Dei miſericordia mortem guſtavit, & reſurgens à mortuis, per annos duodecim mortem aſſidue cogitavit, & ſimul lacrymis continuis peccata ſua deflevit; & quæ ante primam mortem levia & venialia arbitrabatur, guſtata mortis amaritudine judicavit eſſe graviſſima, & digna quæ lacrymis annorum duodecim expiarentur. Hic eſt igitur verus commentarius verborum Scripturæ, quæ dicit, *Memorare noviſſima tua, & in æternum non peccabis.* Et ſi perpetua recordatio unius ex noviſſimis tam grande lucrum attulit Monacho illi, ut per pœnitentiam annorum duodecim redemerit pœnam gehennæ ſempiternam, & lucratus fuerit gloriam regni perpetui: quid faceret jugis memoria noviſſimorum quatuor, Mortis, Iudicii, Gehennæ, & Paradiſi? Vtinam multi cognoſcerent & experiri vellent compendium lucri hujus! Eccl. 7.

CAP. II.

De ſecundo præcepto Artis bene moriendi vitiata jam morte, quod eſt de Iudicio extremo.

ALterum Noviſſimum, eſt Iudicium; quod quidem duplex eſt:

nnum particulare, quo ſingulæ animæ judicantur ſtatim ac de corpore exierunt; alterum generale, quod fiet in noviſſimo die. Vtrumq; horribile & tremendum valdè impiis, amabile & glorioſum juſtis. De utroque attentè & ſæpiſſimè cogitare utiliſſimum eſt iis qui feliciter mori cupiunt. Futurum autem judicium particulare ſtatim à morte uniuſcujuſque, nemini dubitare licet, cùm adverſus hæreticos in Concilio Florentino declaratum ſit, eos qui peccato mortali inquinati ex hac vita decedunt, mox ad gehennā ignis deſcendere; eos qui ſine culpa lethali, ſed cum debito pœnæ temporalis moriuntur, ad Purgatorium duci; illos deniq; qui poſt ſuſceptum Baptiſma immunes à culpa & debito pœnæ inveniuntur, in cœlum ad æternam felicitatē repentè conſcendere.

S. Tho. in 4. d. 47. Dominicus à Soto in 4. d, 45

Credibile autem eſt, ut Theologi docent, ſententiam Chriſti Iudicis, vel per Angelos ſignificari, vel mentibus ipſarum animarum à Deo revelari; ſed pias animas comitantibus Angelis vel ad cœlum aſcendere, vel ad Purgatorium deſcendere; reproborum verò à dæmonibus rapi, & in gehennam deturbari. Hoc judicium in momento fieri poteſt, quia præſens adeſt Iudex, qui cùm ſit Deus & homo, ſecundùm formam Dei ubiq; eſt, ſecundùm formam hominis omnia

nia novit. Veriſſimè enim S. Petrus Chriſto dixit: *Domine tu omnia noſti.* Ioã. 21
Adeſt accuſator, qui eſt diabolus, qui dicitur in Apocalypſi *accuſator fratrũ noſtrorum*; & accurrit ad moribundos, ut lupus, vel leo, vel canis ad prædã. Apoc. 12.
Adeſt teſtis, conſcientia animæ, quę cùm à corpore ſoluta eſt, non amplius falli poteſt ignorantia vel oblivione; ſed penitus ſe ipſa cognoſcit, & videt an ſit grata Deo, vel Deo exoſa. Itaq; nihil impedit, quominùs judicium hoc ſtatim fiat, & executioni mandetur. Hoc tamen judiciũ privatum dici poteſt, ſi conferatur cum judicio quod fiet in die noviſſimo, quod erit publicum & generale, corã omnibus omnino Angelis & hominibus.

Sed reddenda eſt breviter ratio, cur neceſſe ſit iterũ judicari eos, qui ſunt jam non ſolùm judicati, ſed etiam pœna vel pręmio affecti. Rationes hę ſunt. Prima ratio eſt ex parte Dei: nunc enim non deſunt, qui videntes multos homines juſtos ab impiis non pauciorib⁹ injuſtè affligi, & contrà, multos iniquos affluere temporalibus bonis, ſuſpicantur Deum aut iſta non videre, aut non curare. Quare ut totum genus humanum intelligat, mundũ à Deo ſapientiſſimè gubernari; placuit ipſi Deo in die noviſſimo coram omnibus Angelis & hominibus reddere pręmia bonis, & ſupplicia malis: unde omnes cogãtur prædi-

Apoc. 16. prædicare & dicere: *Iustus es Domine, vera & justa judicia tua.*

Altera ratio est, ut Christus, qui coram hominibus injustè judicatus, & supplicio gravissimo & indignissimo affectus est; ipse coram toto mundo cernatur in throno sublimi omnes impios judicare: ut illud impleatur quod scriptum est in libro Iob. 36 Iob: *Causa tua quasi impii judicata est, causam judiciumq; recipies.* Itaque ignominia passionis Filii Dei justè compensabitur per gloriam judicantis in theatro totius mundi, & tunc impleFhil. 2 bitur illud Apostoli: *In nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum.*

Tertia ratio est, ut retributio justorum integra sit. Merces enim justitiæ est honor & gloria. Et quoniam multi homines eximiè justi, quasi scelesti & impii publicè interfecti sunt; æquum fuit ut in publico totius orbis theatro justitia ipsorum prædicaretur. Ad hunc numerum sanctorum Martyres Domini præcipuè pertinent, qui in oculis persecutorum paganorũ vel hęreticorum Principum & Regum coronati assistent.

Quarta ratio est, ad confusionem hypocritarum. Non enim desunt qui cum opinione sanctitatis moriantur, cùm verè sint impii; quales sunt hæretici Calviniani vel Anabaptistæ, & olim erant illi, de quibus scribit S.

Cyprianus

Cyprianus in libro de Vnit. Eccleſiæ: *Ardeant licet flammis & ignibus traditi, vel objecti beſtiis animas ſuas ponant, non erit illa fidei corona, ſed pœna perfidiæ; nec religioſæ virtutis exitus glorioſus, ſed deſperationis interitus.* Itaque neceſſe eſt, ut ſaltem in univerſali Iudicio eorum hypocriſis publicè detegatur.

Quinta ratio illa eſt, ut animæ ſimul & corpora judicentur. Siquidem in judicio particulari ſolæ animæ judicantur, & præmium vel pœnam accipiunt: ſed in Iudicio univerſali integri homines comparebunt. Et quoniam animæ cum corporibus peccaverunt, vel benè egerunt; ſic etiam oportet, ut poſt reſurrectionem animæ cum corporibus præmia vel pœnas accipiant.

Sexta deniq; ac poſtrema ratio eſt, ut non ſolùm bona vel mala quæ geſſimus in vita, præmia vel pœnas ſuas habeant, ſed etiam bona vel mala quæ naſcuntur ex operibus bonis vel malis noſtris, & propagantur uſque ad mundi conſummationem; in mundi conſummatione laudem aut vituperationem publicè ſortiantur.

Ac ut exemplis rem illuſtremus, non deſunt homines pii, qui Xenodochiis extructis, aut Monaſteriis, aut Gymnaſiis, in quibus multi vel convaleſcunt, vel inſtituuntur ad pietatem, vel erudiuntur in diſciplinis; & hæc opera perſeverant in longum

tempus: alii ſcribunt libros utiles ad ſapientiam, vel ad varias artes, vel pietatem, & alia bona opera propaganda, quibus multi ſingulis ętatibus proficiunt, & adjuvant proximos ſuos: nec deſunt homines improbi, qui ſcriptis libris laſcivis, vel ſeditioſis, vel etiam hæreticis, multos homines perdunt; & extructis theatris ad ludos gladiatorum, vel ad comœdias obſcœnas, vel alio modo proximis nocent in longum tempus poſt obitum ſuum. Quoniam igitur in fine mundi proceſſus omnes finem accipient, & merita omnium hominum, ſive bona ſive mala, conſummabuntur; æquum erit, ut eo die, omnium qui fluxerunt ab initio mundi maximè memorabili, Iudicis ſupremi potentiſſimi atque juſtiſſimi ſententia proferatur.

Hæ ſunt igitur cauſæ, cur præter judicium particulare, quod fiet in morte ſingulorum, expectandum ſit judiciū univerſale in conſummatione ſæculi. Explicandum igitur breviter eſt, quis ſit futurus Iudex in hoc tremēdo judicio, unde veniet, ad quē locum veniet, quos judicabit, & quæ erit ſententia judicantis. Iudex erit ſine ulla dubitatione Dominus noſter IESVS Chriſtus. ipſe enim apud ſanctum Matthæum ſic loquitur: *Cum venerit Filius hominis in majeſtate ſua, & omnes Angeli cum eo; tunc ſedebit ſuper ſedem*

Matt. 25.

ſedem majeſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & quæ ſequuntur. Idem confirmant Apoſtoli, Petrus, Paulus, & Ioannes. Petrus in Actis Apoſtolorum ait: *Ipſe eſt qui conſtitutus eſt à Deo Iudex vivorum & mortuorum.* Act. 10 Apoſtolus Paulus in iiſdem Actis, *Deus*, inquit, *ſtatuit diem, in quo judicaturus eſt orbem in æquitate, in viro, in quo ſtatuit, ſuſcitans eum à mortuis.* Act. 17 Apoſtolus Ioannes in Euangelio ſic loquitur: *Dedit ei poteſtatem judicium facere, quia Filius hominis eſt.* Ioan. 5 & in eodem loco: *Pater non judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio.*

Veniet autem ad judicandum de cælo, & veniet uſque ad aërem terræ vicinum, ut videri & audiri poſſit ab omnibus qui in terra erunt. Audi Chriſtum ipſum apud Matthæum: *Videbitis Filium hominis venientem in nubibus cæli.* Audi Apoſtolum Paulum ſcribentẽ ad Theſſalonicenſes, 1. The. 4. *Rapiemur*, inquit, *cum illis in nubibus obviam Chriſto in aera.* & hoc ipſũ prædixerat Ioël Propheta: *Congregabo omnes gentes, & deducam eos in vallem Ioſaphat, & ibi diſceptabo cum eis.* Ioël. 3. Ex verbis autem illis, *In vallem Ioſaphat*, rectè intelligitur eo loco futurum eſſe judicium omnium maximum; tum quia vox Hebraïca, Ioſaphat, propriè ſignificat, Dei judicium, tum quia vallis Ioſaphat eſt prope Ieruſalem, ad partem Orientalem

talem Templi, ut S. Hieronymus teſtatur in Commentario capitis tertii Ioel. Quo loco nullus eſſe poteſt opportunior pro tanto judicio: inde enim conſpicitur Ieruſalem, ubi Chriſtus prædicavit, & judicium ultimum futurum eſſe prædixit: inde etiam conſpicitur mons Calvariæ, ubi Chriſtus idem pro redemptione generis humani cruci fuit affixus; & mons Oliveti, unde victor mortis in cœlum aſcendit. Ad eum igitur locum in nubibus cœli Chriſtus veniet cum omnibus Angelis, qui ſunt ut minimùm *millia millium, & decies millies centena millia*, ut Daniel ſcribit. Dixi autem, *ut minimum*, quoniam ſententia S. Dionyſii Areopagitæ & S. Thomæ eſt, numerum Angelorum ſanctorum ſuperare numerum omnium rerum corporalium. Ibi etiam aderit cum Rege Chriſto omnis multitudo ſanctorum hominum in corporibus glorioſis, de quibus dicitur in Apocalypſi: *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis.*

Dan. 7.

Lib. de Cæle. hierar. Par. 1. q. 50. art. 3.

Apoc. 7

Erit igitur in hoc judicio ſpectaculum, quale non fuit ab initio mundi, neque fiet. Porrò rei mortis æternæ erunt omnes impii, qui reſumptis corporibus, nudi, & mœſti mœſtitia ſumma & incredibili, aſtabunt in terra ab Angelis adducti ex toto orbe terrarum

terrarum ad vallem Ioſaphat & loca vicina. Numerus autem eorum erit longè major numero ſanctorum, cùm Dominus ipſe dixerit: *Multi ſunt vocati, pauci electi*; & *Arcta eſt via, quæ ducit ad vitam, & pauci inveniunt eam; lata eſt via, quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam.* Quòd ſi verum eſt, ut eſt veriſſimum, multitudinem ſanctorum hominum numerari non poſſe: quantò minùs numerari poterit turba reproborum? His autem adjuncti erunt ſpiritus maligni, qui ſunt etiam in numero maximo.

Matth. 22. Mat. 7. Apoc. 7

His ita conſtitutis, antequam ſententia Iudicis proferatur, libri rationum aperientur, ut ex Daniele Prophetа, & S. Ioanne intelligi poteſt. Quid ſint hi libri qui in Iudicio aperientur, explicat Apoſtolus Paulus ad Corinthios, dicens: *Nolite ante tempus judicare quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.* Effundet enim Deus ejuſmodi lumen, ut in eo cernantur conſcientiæ omnium hominum impiorum. Videbunt igitur omnes qui in eo theatro erunt, conſcientias omnium, ac per hoc opera, verba, cogitationes, appetitiones. O quale ſpectaculum erit, videre conſcientias hypocritarum, mendacium, proditorum, cavillatorum, qui nihili faciebant, per omnia ſacra

Dan. 7. Apoc. 20. 1. Cor. 4.

pejerare.

pejerare. Ex hac publicatione ſcelerum & flagitiorum omnium hominum, ex qua ſequetur præjudicium futuræ ſententiæ ; id fiet, quod legitur in Apocalypſi : *Reges terræ, & Principes, & Tribuni, & divites, & fortes, & omnis ſervus & liber*, abſcondent *ſe in ſpeluncis, & petris montium* ; & dicent *montibus, & petris : Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira Agni ; quoniam venit dies magnus iræ ipſorum, & quis poterit ſtare ?* Et hoc idem prædixit Dominus in Euangelio, cùm crucem in humeris deferret, alloquens pias mulieres: *Filiæ Ieruſalem, nolite flere ſuper me, ſed ſuper vos ipſas flete, & filios veſtros, quoniam ecce venient dies, in quibus dicent : Beatæ ſteriles, & ventres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus : Cadite ſuper nos ; & collibus : Operite nos.* Ad extremum feretur ſententia à Iudice dicente, *Venite benedicti, Ite maledicti.* & ibunt juſti in vitam æternam, & injuſti in ignem æternum.

Apoc. 6.

Luc. 23

Matt. 25.

Obſecro ego nunc Lectores meos, ut cogitent & recogitent ſæpè & attentè, ſe quoque futuros in hoc theatro ; & nunc cùm tempus habent, ſeriò deliberent quid facto opus ſit. Neque objiciant, diem Iudicii adhuc procul abeſſe, ut non ſit opus ante tempus cruciari, quaſi inſtet dies Domini. Nam ſi fortè diſtet Iudicium

um generale, judicium particulare non distat, sed instat, & planè præ foribus est: & qualis erit sententia judicii particularis, talis erit & generalis. Itaque quicumque sapit, debet omnino ita se comparare ad sententiam Iudicii divini audiendam, ac si hodie vel cras audienda esset: non enim magis distat hora judicii quàm distet hora mortis;& hora mortis ab homine sene vel gravi morbo laborante procul abesse non potest. Ergo in expectatione tanti judicii in quo de summa rei agitur, oportet seriò implorare Advocatum, qui idem Iudex futurus est. *Advocatum enim habemus* IESVM *Christum justum*, ut Apostolus Ioannes nos docet; & rursum amicos Advocati sollicitare, atque in primis Virginem clementissimam advocati parentem, & Angelos, atque homines sanctos. Neque solùm vocibus, sed etiam muneribus adire nos convenit tum Advocatum tum Advocati amicos: non enim recusant Sancti munera, quæ non illis prosunt, sed pauperibus IESV Christi: ipsi enim Beati in cælo bonorum nostrorum non indigent. 1 Ioa. 2

CAP. III.

De tertio præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quòd est de Gehenna.

POst Mortis & Iudicii considerationem, expedit Gehennæ quoque cru-

Digitized by Google

cruciatus & Paradiſi gaudia attentiſſimè cogitare. Hæc enim ſunt duo Noviſſima, quorum alterum unicuique noſtrûm, Chriſto judicante, continget; ſed hæc duo ſic inter ſe contraria ſunt, ut unum nos miſerrimos, alterum feliciſſimos reddere debeat. Sed quoniam de utroque ſcripſimus in Libro de Aſcenſione mentis in Deum, propè finem libri: & rurſum de gaudiis Paradiſi ſcripſimus in toto libro de Æterna felicitate Sanctorum: & de cruciatibus Gehennæ in Libro ſecundo de Gemitu Columbæ; denique de omnibus quatuor Noviſſimis, in Concionibus Latinis, quæ nobis tunc in mentem venerunt, & diximus ad populum, & ſcripta reliquimus: viſum eſt hoc loco breviter ſumma capita attingere; ut Lector habeat, in qua re attentè cogitanda utiliter exercere ſe poſſit, dum mortem expectat, atque ad eam cum gaudio ſuſcipiendam ſe parat.

Igitur de ſtatu infeliciſſimo damnatorum ad Gehennam tria breviter conſideranda ſuſcipimus, locum, tempus, & modum. Locus eſt profunditas; tempus, æternitas; modus, pœna ſine modo. Locus, inquam, eſt profunditas: ſiquidem homines reprobi, propter ingentia crimina læſæ majeſtatis divinæ, carcerem obtinebunt in profundiſſima parte mundi, quæ longiſſimè diſtat à Regia domo

domo quæ eſt in cœlis: hoc enim decebat ut ſupplicio mulctaretur ſuperbia diaboli & hominum ſuperborum. Diabolus enim dicebat: *In cœlum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſimilis ero Altiſſimo.* ſed reſponſum eſt illi: *Ad infernum detraheris in profundum laci.* quod idem continget omnibus hominibus ſuperbiæ filiis. Iſa. 14.

Ex hac autem prima ærumna reproborum ſequentur tres aliæ, tenebræ, anguſtiæ, & egeſtas. Nam cùm Gehenna ſit in centro terræ, ad quem locum radii ſolis, & lunæ, & ſtellarum penetrare non poſſunt; nihil in ea luminis eſſe poterit, niſi quantum ex igne ſulphureo exire poterit, quī augebit, non minuet pœnam. Videbunt enim eo lumine dæmones, hoſtes ſuos crudeliſſimos: videbunt quoque homines illos, ſive amicos, ſive cognatos, qui perditionis eorum cauſa fuerunt: videbunt denique ſuam nuditatem, ſuam mendicitatem, ſua vincula, ſua tormenta. quæ omnia cuperent fortaſſe non videre: aliquid boni, unde conſolationem poſſent accipere, certè non videbunt. O tenebras non tenebras! tenebras, ad omnia bona occultanda; non tenebras ad omnia mala manifeſtanda.

Porrò anguſtiæ in gehenna tantæ ſunt, ut multitudinem corporum damnatorum vix capiant. Nam cum

terra sit quasi punctum impartibile, si cum cæli immensitate comparetur; & gehenna non terram totam, neque partem dimidiam, sed centrũ solummodò comprehendat, & numerus hominum damnatorum sit amplior quàm numerus salvandorũ, de quibus tamen legimus in Apocalypsi: *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat*; quis animo comprehendere poterit, quantæ sint anguſtiæ in gehenna? Eant nunc Reges magni, Nabuchodonosor, Darius, Alexander, Iulius Cæsar, & alii, quos terrarum orbis vix capere poterat; & dilatent, si possint, anguſtias gehennæ, ut paulò commodiùs jaceant, & paulò mitius torqueantur. O vanitas vanitatum! extendere & dilatare contendunt mortales ferè omnes agros suos, ditiones suas, Regna sua, ut ad breve tẽpus de subditorum multitudine glorientur; & in mentem illis nunquã venit, quantæ illos in gehenna anguſtiæ maneant, ubi non ad tẽpus breve, sed sine ullo fine, velint nolint, habitare cogẽtur.

Apo. 7.

Iam verò quid de incredibili egestate perditorum hominum dicam? Omnium rerum bonarum egeni, solã pœnarum abundantia divites sunt omnes illi qui in inferis habitant. Memores quidem erunt in gehenna homines divites, quantis deliciis abundaverint in terra dũ viverent; sive in cibo

cibo & potu, ſive in veſtibus pretioſis, ſive in venationibus & aucupiis, ſive in hortis & vineis, ſive in theatris & ludis variis. ſed hæc omnis recordatio dolorem augebit, cùm ſe viderint in gehenna nudos jacentes, deſpectos, rebus ac fortunis omnibus miſerrimè ſpoliatos. tunc dicent quod in libro Sapientiæ legimus: *Quid nobis profuit ſuperbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? tranſierunt omnia illa tamquam umbra.* Cap. 5.

Veniamus ad ſecundum caput, quod eſt tempus. Quamdiu durabit exilium gehennæ? Vtinam non diutiùs quàm duravit incolatus vitæ præſentis! ſed nulla erit comparatio: tempori enim non tempus, ſed æternitas ſuccedet. Itaque tamdiu durabit habitatio impiorum in tormentis gehennæ, quamdiu durabit æternitas Dei, quæ ſicut principio caret, ita carebit & fine. Tamdiu torquebuntur damnati, quamdiu lætabuntur Beati. Denique tamdiu reprobi morientur, quamdiu Deus ipſe vivet: & niſi deſinat eſſe Deus id quod eſt, non deſinent reprobi eſſe in pœnis in quibus ſunt. O vita mortifera! ô mors immortalis! ſi vita es, quomodo occidis? ſi mors es, quomodo duras? neq; igitur mors, neq; vita dicenda es; quoniã utrumq; horũ bonũ aliquid habet, vita quietẽ, & mors finem; tu verò neq; quietem neq; finẽ

habes. Quid igitur te esse dicemus, nisi id totum mali, quod & vita & mors habet? Magna profectò res esset, si vel mediocriter intelligere possemus quid sit æternitas pœnarum. Hæc enim sola cogitatio, tamquam frænum quoddam, omnes hominum libidines coërceret;& ita nostram vitam temperaret;ut nõ Christiani modò, sed etiam Anachoretæ sanctissimi omnes esse videremur.

Restat ex tribus rebus propositis solus modus,quem esse diximus pœnam sine modo. Pœna enim gehennæ non est singularis aliqua pœna, sed pœnarum omnium cumulus: torquentur enim in gehenna omnes potentiæ animæ intelligentis,& omnes sensus, sive interni,sive externi;idq; non per vices, sed omnes istæ pœnæ tamquam agmine facto in hominem irruunt. Hic in terris sicut bonum generale Beatorum, ita malum istud generale damnatorum numquam experimur:nam qui oculis dolet,non simul dentibus dolet; & qui dentibus,non simul oculis: & sic de ceteris ad eumdem modum. Sed apud inferos,dolores atrocissimi in omnibus membris uno tempore tolerandi sunt, cùm ignis gehennæ totum corpus ambiat, & totum vehementissime torqueat,& numquã consumat.

Matth. 25. Ite, inquit Iudex, *in ignem æternum*. & Isa. 66. Mar. 9. Isaias: *Vermis eorum non morietur, & ignis*

ignis non extinguitur. quæ verba Dominus in Euangelio apud Marcum ter in eodem capite repetivit, ut nobis planè in cordibus imprimeret, pœnam gehennæ esse ignem æterno tempore duraturum, & corpus totum dolore acerrimo per omnem æternitatem crudelissimè vexaturum. Qui viderunt hominem justo judicio hic in terris igne cremari, vix potuerunt conspectum ejusmodi supplicii tolerare, cùm tamen brevissimo tempore finiatur. Quòd si homo, quantumvis reus, ad integrum diem in igne perseveraret; certè nullus ferre posset spectaculum tam horrendum. Dicat igitur intra se unusquisque, Si ferre non possum combustionem hominis viventis, qui nihil ad me pertinet; quo mòdo ferre potero combustionem corporis mei ad unam horam, vel diem, vel mensem, vel annum? & si hoc nimis mihi videtur horrendum, ut ne cogitare quidēid possim; qua stultitia ego ipse me tam grandi periculo expono ut ardeam in æternum? Quòd si ista non credimus, ubi est fides nostra? si credimus, ubi est judicium? ubi prudentia? si sanæ mentis sumus, & fidem Scripturis Sanctis habemus, quo modo fieri potest ut tam immani periculo imminente non excitemur? Ingrediatur ergo in cor suum quicumque salvus esse cupit, & rebus

omnibus attentissimè consideratis ita se gerat, ut mors eum paratum inveniat, & non eum gehennæ ignis excipiat, sed in gaudium Domini sui feliciter ingredi mereatur.

Cap. IV.

De quarto præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de Gloria Beatorum.

REstat Gloria Beatorum, quæ postremum locum inter Novissima tenet. De hoc Novissimo illa tria capita solùm breviter considerabo, quæ in superiori Capite de gehennæ suppliciis consideravi: locum, tempus, & modum. Locus gloriæ Beatorum, cælestis Paradisus est; tempus, æternitas quæ finem nullum habet; modus, felicitas excedens omnem modum.

Incipiamus à primo. Paradisi cælestis locus est altissimus, supra omnes montes terræ, supra omnia elementa, supra omnes stellas. Inde enim in Scripturis sanctis dicitur Regnum cœlorum, *domus Dei, civitas Regis magni, civitas Dei viventis, Ierusalem cælestis*. Ex hoc sublimissimo situ civitatis cælestis facilè possumus intelligere, multa esse privilegia sive prærogativas hujus loci præ omnibus locis mundi totius. Primùm enim, quò locus in hac rerum universitate est altior, eò quoque est major atque capacior.

Digitized by Google

pacior. ſiquidem figura univerſitatis rerum creatarum rotunda eſſe cernitur, ſic ut orbis terræ centrum mundi teneat; ſupremum cælum extremam ſive ſupremam ſphæram, latitudinis propemodum infinitæ complexu ſuo contineat.

Locus igitur Beatorum ut eſt altiſſimus, ſic etiam ampliſſimus eſt; quemadmodum econtrariò locus perditorum ut eſt omnium infimus, ſic eſt omnium anguſtiſſimus. Deinde, locus altiſſimus eſt etiam locus puriſſimus: certè enim aqua purior eſt quam terra, & aër quàm aqua, & ignis quàm aër, & cælum quàm ignis, & cælum empyreum quàm cæcum ſidereum. Denique, locus altiſſimus, tutiſſimus etiam eſt, ut non poſſit ad eum locum accedere malum ullum, neque flagellum appropinquare tabernaculo ejus. Primùm igitur, ſedes Beatorum eſt ampliſſima, ut poſſint Beati homines de loco ad locum liberè commigrare; neque periculum erit ne fortè fatigentur, cùm ex dote agilitatis momento poſſint de loco ad locum pergere. Quãta erit illa voluptas, nunc ab Oriente ad Occidentem migrare, nunc ab Auſtro ad Aquilonem ſe transferre, nunc orbem totum momento circuire, dum perditi homines in gehenna ligatis manibus & pedibus in omnem æternitatem uno in Pſ. 9 Matt. 22.

loco consistent? Sèd major adhuc felicitas erit hominum beatorum, dum aura illa purissima in cœlo fruentur, quam neque tenebræ, neque caligines, neque vapores, neq; ventorum flatus, neque pestis ulla inquinare poterit: dum ultra omnem modum miserabiles gehennę incolæ tetra caligine & fumo ęstuantis fornacis, sine ulla spe aurę purioris, in loco illo horroris pleniſſimo jacere cogētur. Quid jam de civitate superna dicam, propter summã altitudinem ab omni proditione vel malo quocumque tutissima? *Lauda Ierusalem Dominum*, inquit S. David, *lauda Deum tuum Sion; quoniam confortavit seras portarum tuarum.* Hæc verò portarum munitio non id significat quod verba sonant, dicitur enim in Apocalypsi de civitate cœlesti: *Et portæ ejus non claudentur per diem; nox enim non erit illic.* Itaque *confortavit* Deus *seras portarum* Ierusalem cœlestis, quia fecit eam inexpugnabilem, ob altitudinem suam: Et si draco in cœlo pugnavit cum Michaële Archangelo, causa est, non quòd ex infernis in cœlum conscenderit, sed quòd in cœlo conditus, antequam confirmaretur in gratia, rebellavit à Conditore suo; & in superbiam elatus, æqualis esse tentavit Altissimo. Sed quia cœlestis Ierusalem in pace fundata est, non potuit inimicus pacis in ea cõsistere, sed cõtinuò *sicut fulgur de*

Psalm. 147.

Apoc. 21.

Luc. 10.

cælo cecidit, neque deinceps pedem in ea figere potuit: atque ab eo tempore nemo admittitur ad inhabitandam cæleſtem Ieruſalem, niſi in pace perpetua fundatus & ſolidiſſimè cõfirmatus. Atq; hæc de loco.

Nunc de tempore pauca dicemus. Tempus habitandi cæleſtem Ieruſalem, poſt diaboli caſum, eſt tempus ſine tempore, id eſt duratio perpetua ſine fluxu dierum & noctium. ſic enim in Apocalypſi *juravit* Angelus *per viventem in ſæcula ſæculorum, quia tempus non erit amplius*. & Dominus in Euangelio, completo die noviſſimo dicet: *Sic ibunt hi*, videlicet iniqui, *in ignem æternum; juſti autem in vitam æternam*. Hoc tantum erit diſcrimen, quòd iniqui æternitatẽ inviti patientur, & quærent mortem, & non invenient: juſti autem nihil jucundius audient quàm beatam æternitatem, id eſt, vitam ſine timore moriendi; & ſtandi virtutem ſine timore cadendi. Apoc. 10. Matt. 25.

Reliquum eſt, ut de modo quo ſe habebunt in Paradiſo poſt reſurrectionem Beati, paucis explicemus. Atque id unum veriſſimè dici poſſe cenſeo, omnia bona quę in terris optantur, quamvis admixta malis plurimis, ea multò majora. & ſine ulla admixtione malorũ poſſidenda eſſe à Beatis in cælo. Quæ in bonis numerantur in terris, hæc ſunt, honor, poteſtas,

teſtas, divitiæ, deliciæ. Honor in cælo hominum Beatorum planè videri poſſet incredibilis, niſi is id affirmaret qui mentiri non poteſt. Audi Dominum Chriſtum, qui eſt Veritas, ſic loquentem in Apocalypſi beati Ioannis: *Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum*
Apo. 3. *in throno meo, ſicut & ego vici, & ſedi cum Patre meo in throno ejus.* Quid, obſecro, ad hunc honorem addi poteſt? thronus certè Filii Dei in cælo altiſſimus eſt, & qui in eo ſedet, honorem planè incredibilem conſecutus eſſe exiſtimari poteſt. Quis plauſus, quæ laudes reſonabunt in cælo coram Deo & omnibus Angelis, quando homo aliquis, quondā mortalis & fragilis, Dei manib. collocabitur in throno Filii Dei, qui eſt *Princeps Regum terræ, & Rex Regū, ac Dominus dominantiū?* Certe ad hunc honorē nihil addi poteſt.

Poteſtas autem ejuſdem hominis beati tanta erit, quantam ſuſpicari vix poſſumus. Ejuſdem Chriſti promiſſio eſt in Euangelio, de ſervo fideli: *Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia*
Matt. 24. *bona ſua conſtituet eum.* Quæ verba hoc plane ſignificant, ſervum fidelem in cælo fore participem poteſtatis quam Deus habet ſuper omnes res creatas. Et quanta eſt poteſtas Dei in res creatas? omnino maxima & incomparabilis. Itaque dicentur, & veriſſimè erunt Sancti omnes Rege mundi totius, non ad annos paucos, ſed in

ſed in omnem æternitatem. Atque hæc eſt ſententia, quam Chriſtus Iudex ſupremus in Iudicio noviſſimo pronuntiabit, cùm dicet Iuſtis: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis Regnum à conſtitutione mundi.* Matt. 25.

De divitiis Beatorum hoc ſolum ſatis eſſe deberet omnibus hominibus, quòd erunt divitiæ ampliſſimæ & ſemper duraturæ, dicente Prophetâ: *Gloria & divitiæ in domo ejus. &*; Pſal. 111. Erit *Deus omnia in omnibus*, ut Apoſtolus loquitur in Epiſtola ad Corinthios. Quæ verba ſic exponit Theophylactus, & etiam ſanctus Anſelmus, ut ſenſus ſit: *Erit Deus omnia in omnibus*; quia nunc res una nobis eſt cibus, alia potus, alia veſtis, alia domus, alia divitiæ, alia voluntas, alia honor, alia poteſtas: ſed in cælo, poſt reſurrectionem, erit Deus Beatis omnibus cibus, potus, veſtis, domus, divitiæ, voluptas, honor, poteſtas. Erunt igitur Beatis in cælo omnia pretioſa, omnia incorruptibilia, omnia divina. Addit ſanctus Hieronymus in Epiſtola ad amandum, Deum futurum omnibus Beatis omnia non ſolùm corporalia, ſed etiam ſpiritualia. nunc enim gratiæ divinæ non dantur omnes omnibus; ſed uni ſapientia, ut Salomoni; alteri bonitas, ut Davidi; alteri patientia, ut Iob: cùm autem rerum omnium finis advenerit, tunc omnia in omnibus erunt, 1. Cor. 15.

ut

ut ſinguli ſanctorum omnes virtutes & dona poſſideant. Quid, quæſo, daret in hoc mundo avarus, ut divitias omnes omnium poſſideret ? quid, luxurioſus, ut voluptates quas cupit omnes conſequeretur ? quid ambitioſus, ut honores & dignitates, quas ambit, omnes aſſequi poſſet ? Et tamen iſta temporalia ſunt, & citò peritura ; & quod miſerabilius eſt, brevî cum ſempiterna egeſtate, & dolore, & ignominia commutanda. Cur ergo non quærimus Deum , in quo uno bona omnia ſpiritualia & corporalia in omnẽ æternitatem manſura poſſidebimus ?

Sed quid tandem de gaudio & voluptate Beatorum dicemus ? Iſaias & Paulus exclamant , & dicunt : *Oculus non vidit, auris non audivit, in cor hominis non aſcenderunt quæ præparavit Deus diligentibus ſe.* Verè enim paravit Deus juſtis diligentibus ſe in cæleſti patria gaudium, lætitiam, voluptatem, delicias, dulcedinem, ſuavitatem, qualem nullus mortalium neque guſtavit, neque cogitatione aſſequi umquam potuit. Tria requiruntur ut delectatio generetur, potentia, objectum, & unio potentiæ cum objecto : & quo iſta majora ſunt , eò major gignitur delectatio. Nulla potentia in rebus creatis major, & vivacior, & delectationis capacior eſt rationali voluntate : nullum objectum præſtantius,

Iſa. 64. 1. Cor. 2.

& ama-

& amabilius, & ſuavius eſt eſſentia Creatoris. *Guſtate*, inquit David, & *videte quoniam ſuavis eſt Dominus.* Et Sapiens loquens de ſole & ſtellis, *Quorum*, inquit *ſi ſpecie delectati, deos putaverunt, ſciant quantò his dominator eorum ſpecioſior eſt. Speciei enim generator hæc omnia conſtituit.* Nulla conjunctio magis intima cogitari poteſt, quàm Dei cum voluntate rationali, dicente Apoſtolo: *Qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt.* Conjunctio corporum ut plurimum in ſuperficie fieri ſolet, ad interiora non penetrat; & tamen ſic afficit homines corporalis voluptas, ut ad inſaniam quodammodo redigantur. Quam igitur ſuavitatem, quam dulcedinem guſtabit anima, quando ſic intimè conjungetur cum Deo, qui eſt ſuavitas infinita, ut unus ſpiritus fiat cum eo? Hîc mihi planè verba deſunt, ut explicare nullo modo queam, quod cogitando mecum ipſe revolvo.

Pſ. 33.

Sap. 13

1. Cor. 6.

Adde, quòd omnis humana voluptas quæ ex rebus creatis oritur, aut momentanea, aut certe breviſſima eſt; voluptas autem quæ ex conjunctione ſpiritus humani cum Deo, qui eſt ſuavitas infinita, numquam omnino finietur. Et tamen tanta regnat in multis hominibus amentia, ut malint frui carnalibus voluptatibus, ſordidis & modicis, & ad tempus breviſſimum, quàm maximis & puriſ-

puriſſimis, & in omnem æternitatem ſine ullo dubio duraturis. Atque hæc de quatuor Noviſſimis hoc loco ſufficiant.

CAP. V.

De quinto præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de Teſtamento condendo.

PRæmiſſa conſideratione mortis appropinquantis, & aliorum Noviſſimorum, conſequens eſt, ut qui diſcedere parat ex hoc mundo, diſponat domum ſuam. Sic enim admonuit Iſaias Ezechiam, dicens: *Diſpone domui tuæ quia morieris tu, & non vives.* A qua moleſtia liberi ſunt viri Regulares, qui cum Apoſtolis dicere poſſunt: *Ecce nos reliquimus omnia.* Ex quibus fuit unus ſanctus Auguſtinus, de quo ſcribit Poſſidius in ejus Vita: *Teſtamentum*, inquit, *non fecit, quia unde faceret pauper Chriſti non habebat: quamvis enim Epiſcopus eſſet, tamen more Regularium nihil proprii retinebat.*

Iſa. 38.

Matt. 19.

Porrò teſtamentum fieri debet ad initium morbi, niſi quis prudenter anteverterit: & non leviter errāt, qui de teſtamento condendo non cogitant, niſi cùm ægritudine invaleſcente à cognatis vel amicis coguntur; quo tempore vel delirare incipiunt, vel certè res ſuas non ea prudentia diſponunt, qua diſpoſuiſſent dum benè

benè valebant.

Oportet autem ut primum omnium de ære alieno , si quo fortè gravantur,restituendo cogitent.Deinde opes suas illis omnino relinquant, ad quos de jure pertinere intelligent,neque sinant se trahi ad personas quas magis diligunt , si quoquo modo repugnet justitia. In iis verò quæ ab arbitrio dependent suo, consulant in primis gloriam Dei, deinde proximorum necessitates. Quòd si fortè abundent divitiis , quas uti supervacaneas,pauperibus jam dudum distribuere debuissent ; non existiment se conscientiæ satisfeciſſe , si hoc ipsum cum aliis criminibus suis Sacerdoti aperuerint,& absolutionẽ obtinuerint;nisi res illas pauperibus erogari mandaverint, vel ipsi potiùs continuò erogaverint. Est enim sententia communis sanctorum Patrum & præcipuorum Doctorum Scholasticorum , res supervacaneas pauperibus deberi.de qua re scripsimus in Libro priore , Capite nono , quæ repetenda non sunt.De iis verò quę arbitrio suo donare poterunt,consulãt viros pios, quæ sint opera charitatis magis grata Deo,pro loco & tempore:alicubi enim magis urgebit ædificatio Ecclesiæ,vel Cœmeterii ; alibi collocatio puellarum virginũ in matrimonio ; alibi multitudo ægrotantiũ in xenodochio,vel pauperum men-

mendicantium in plateis ; alibi redemptio captivorum. Deniq; in hujuſmodi diſtributione nulla eſt regula melior, quam *fides ſincera, & providentia perſpicax*, ut ſcribit S. Ambroſius. vel *charitas cum prudentia, & prudentia cum charitate conjuncta*, ut loquitur ſanctus Gregorius.

Lib. 3. de Offic. c. 48.

3. Par. Paſt. Adm. 21.

Illud autem magni momenti eſſe videtur, ut eleemoſynæ quæ fiunt à viventibus, vel ut fiant mandantur à morientibus, tunc potiſſimùm aut fiant, aut mandentur ut fiant, quando is qui facit vel mandat, eſt gratus Deo; tunc enim meritum magnum conciliant largienti,& ejuſmodi boni eleemoſynarii recipiuntur à bonis amicis *in æterna tabernacula*, juxta promiſſionem Chriſti apud Lucam. Si verò fiant, aut mandentur ut fiant, ab homine impio; tunc eleemoſynæ non proſunt ad vitã æternam, quidquid ſit de aliis meritis; neque efficiunt ut largitores recipiantur in æterna tabernacula. Quare conſulendum eſt à prudenti Confeſſario vel amicis homini, qui ſibi conſcius eſt quòd teſtamentum condiderit cùm jaceret in cœno lethalis peccati, ut poſt novam confeſſionẽ integrè & rite peractam, confirmet, & approbet, ac ratum habeat id totum quod in ſuo teſtamento diſpoſuerat, ac præſertim de eleemoſynis poſt obitum ſuum vel Eccleſiæ vel pauperibus largiẽdis.

Luc. 16.

Adden-

Addendum eſt poſtremò, ut qui in teſtamento ſuo multis muneribus affecit proximos ſuos, non obliviſcatur animæ ſuæ, præſertim, cùm facilè fieri poſſit, ut non recta in cælum evolet, ſed ad purgatoria loca deducatur. Itaq; prudenter & piè faciet, ſi partem eleemoſynarū jubeat conferri Sacerdotibus, qui pro anima ipſius Sacrificia Domini offerant. *Sancta* enim *& ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis ſolvantur*, ut dicitur in libris Machabæorum. Ex quo loco colligit S. Auguſtinus, multò magis juvari animas defunctorum Sacrificio Corporis Chriſti, ſi juvabantur ſacrificiis pecorum in Teſtamento veteri. 2. Mac. 12. Lib. de Cura pro mortuis capite 1.

CAP. VI.

De ſexto præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de Confeſſione peccatorum.

POſt conſiderationem quatuor Noviſſimorum, & rebus domeſticis expeditis, neceſſe eſt ut homo ſenex, vel periculoſo morbo laborans, ſeriò animum applicet, rejectis aliis curis, ad Sacramentum Pœnitentię ritè percipiendum. Sæpè enim accidit ut Sacramentum Pœnitentiæ, quo tempore magis eſt neceſſarium, illo ipſo tempore minùs accuratè ſuſcipiatur. Qui enim gravi morbo laborant, vel

doloribus impediti, vel debilitate, aut deficiente judi.io, vel horrore propinquæ mortis, vel amore charorum quos inviti relinquunt; satis imperfectam confessionem peccatorum faciunt, & valdè ægrè contritionem veram & perfectam in illis angustiis in se ipsi excitare queunt.

Testis ego possum esse hujus difficultatis, quam ægroti ut plurimùm patiuntur. Nam cùm aliquando inviserem amicum, virum divitem & nobilem, qui ex peccato quodam gravi perpetrato in morbum lethalem inciderat, atque ei dicerem, nihil ei salutarius in eo temporis articulo esse posse quàm veram peccatorum suorum pœnitentiam & contritionem, quia Deus cor contritum & humiliatum numquam despicit. respondit ille: Et quid est contritio? non capio quid à me requiras. Subjeci ego: Hoc requiro, ut ex vero corde displiceat tibi quòd in Deum peccaveris; & omnino statuas, si diutiùs vixeris, numquam ampliùs Deum offendere; idq; totum procedat ex vero amore Dei, qui tibi innumerabilia beneficia præstitit, cui tu ingratissimus pro beneficiis injurias reddidisti. Respondit Ille: Non intelligo, non sum capax rerum istarum. Ita obiit, signa damnationis suæ satis aperta nobis relinquens. Hæc & similia exempla nos monent, ut cùm benè valemus, sic con-

conſcientiam noſtrã exoneremus, & pœnitentiam veram agamus, ac ſi illa confeſſio ultima nobis eſſet futura.

Sed nihilominùs tamen in ipſo gravi morbo Confeſſio Sacramentalis quanta fieri poteſt diligentia fieri debet; ac præſertim contritio excitanda eſt ex vero dolore præteritorum, & propoſito firmiſſimo nõ ampliùs peccandi, ſi ulteriùs ſit vivendum. Neque ſolùm de peccatis commiſſis pœnitẽtia agenda eſt, ſed etiam de operibus bonis omiſſis, ad quę ex officio vel ex charitate tenebamur. multi enim ſatis accuratè peccata in Deum vel proximum admiſſa conſiderant; omiſſionum autem facilè obliviſcuntur, vel eas non magnifaciũt. Addere poſſum etiam hoc loco exemplum ſatis utile.

Ægrotabat ad mortem Epiſcopus valdè doctus & pius. Acceſſit ad eum Sacerdos utrique noſtrûm amicus, à quo hoc accepi quod narro. Quæſivit ab Epiſcopo communis amicus, an conſcientia ejus ſatis pacata eſſet: reſpondit, per gratiam Dei nihil grave ſibi occurrere, quod in Deum ſe commiſiſſe ab ultima confeſſione meminiſſet. Addidit Sacerdos amicus, an conſcientia omiſſionum nòn eũ reprehenderet, cùm Apoſtolus tam ſollicitè Epiſcopum Timotheum admonuerit, dicens: *Teſtificor coram Deo, & Jeſu Chriſto, qui judicaturus eſt vivos & mortuos, per adventum ipſius, &* 2 Tim. 4

Regnum ejus: prædica verbum, inſta oppor-tunè, importunè ; argue, obſecra, increpa in omni patientia, & doctrina. His auditis, ingemuit bonus Epiſcopus, & ait: Verè omiſſiones me non parum exterrent. & his dictis, cœperunt oculi ejus profundere flumina lacrymarũ.

Porrò iis qui ad benè moriendum ſeparant, præcipuè contritio neceſſaria eſt: Confeſſio enim ſine contritione vel attritione vera, non ſufficit ad ſalutem: Satisfactio quoq; vel ſine contritione non prodeſt, vel ægrè ab ægroto præſtari poteſt: Contritio verò, quæ charitatem includit, etiam ſine confeſſione & ſatisfactione, cùm illæ præſtari non poſſunt, ad ſalutem perducit. Nam, ut paulò antè dixi-
Pſ. 50. mus, *cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet.* Contritio igitur ægrotanti ſollicitè quęrenda nobis eſſe videtur: cujus rei habemus exemplum egregium ſancti Patris Auguſtini, qui teſte Poſſidio, qui ejus Vitam ſcripſit, in ultima ægritudine ex qua defunctus eſt, deſcribi ſibi juſſit Pſalmos Davidicos qui ad pœnitentiam pertinent; ipſoſq; quaterniones, jacens in lecto, contra parietem poſitos diebus ſuæ infirmitatis intuebatur, & legebat, & jugiter ac ubertim flebat. Et ne intentio ejus à quoquam impediretur, cavebat. Ante dies fermè decẽ quàm exiret de corpore, poſtulavit à familiaribus ſuis ne quis ad eum

eum ingrederetur, niſi iis tantum horis, quibus Medici ad inſpiciendum intrarent, vel cùm ei inferretur refectio: nam omni reliquo tempore orationi vacabat. O beatiſſimum & ſapientiſſimum virum! Poſt Baptiſmum ſuſceptum, & peccata præteriti temporis ei dimiſſa, vixit annos tres & quadraginta, in quibus uſq; ad ultimam ægritudinem aſſiduè prædicavit verbum Dei: ſcripſit libros innumerabiles, Eccleſiæ univerſæ utiliſſimos: vitam duxit ſine querela, innocenter & ſanctiſſimè: & tamen in ultima ſenectute & morbo per dies plurimos contritioni & pœnitentiæ ita vacavit, ut in legẽdis Pſalmis Pœnitentialibus jugiter & ubertim fleret. Et planè obſervanda ſunt duo illa verba, *jugiter & ubertim*. Non enim una die vel hora contritioni vacavit, ſed per dies plurimos ſępiſſimè & copioſiſſimè peccata ſua deflevit. & cujus generis peccata deflevit vir ſanctiſſimus? opinor, venialia tantùm: ut non ſolum à flammis gehennę, ſed etiam ab igne purgatorio liber rectà in cælum conſcenderet. Et ſi vir ſanctus & prudens delicta venialia per tot dies jugiter & ubertim deflevit; quid faciendum eſſet illis, qui non ſolùm pro delictis venialibus, ſed etjam pro criminibus lethalibus ſatisfacere debent Deo?

Igitur ægroti omnes qui vicinã ha-

bent mortem, ita se comparent antequam ægrotent, ut in senectute vel morbo non sit illis necessarium gravia peccata expiare, sed pro leviori-bus tantùm delictis pœnitentiam agere; & sacra Confessione & Communione & Vnctione ita se communire studeant adversus insidias diaboli, ut ad patriam cœlestem feliciter Deo duce & Angelo sancto Custode comitante perveniant.

CAP. VII.

De septimo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de Sacrosancto viatico.

VEteres Christiani in administrando Sacro viatico, & Sacra unctione ægrotis, primo loco inungebant ægrotos Sacra unctione, deinde porrigebant iisdem ægrotis sacratissimum Christi Corpus. Ac ut unum vel alterum testimoniũ adferamus, extat apud Laurentium Surium Tomo primo Vita sancti Guilielmi Archiepiscopi Bituricensis, qui vixit temporibus Innocentii Tertii Pontificis. In ea sic legitur: *Vnctionis Sacramentum humiliter ac devotè suscepit: eo percepto, sacrosanctam Eucharistiam sibi porrigi instantissimè postulavit; ut tanto itineris duce munitus, posset securius hostiũ cuneos penetrare.* Id ipsum habetur de sancto

ſancto Malachia, in Vita ejus à ſancto Bernardo conſcripta, quòd videlicet Eu hariſtiæ viaticum poſt Extremam unctionem acceperit.

Præter hęc duo teſtimonia, quæ demonſtrant ordinem inter Extremam unctionem & Euchariſtiam, poſſunt adferri alia duo, quæ docent Viaticum fuiſſe poſtremum, quamvis non fiat mentio unctionis extremæ. In Vita S. Ambroſii, quam ſcripſit Paulinus, habetur, Viaticum datum fuiſſe S. Ambroſio morte jam imminente; ita ut ſumpto Viatico ſtatim ſpiritum emiſerit. Idē omnino ſcribit Simeon Metaphraſtes de S. Ioanne Chryſoſtomo in Vita ipſius. Itaq: perſpicuum eſt, apud Veteres ultimū Sacramentum fuiſſe viaticū Corporis Domini.

Nos hoc tempore primùm ægrotos munimus Sacro viatico, deinde poſt aliquot dies morbo creſcēte inungimus Oleo ſancto. Vterque ritus habet ſuas rationes. Veteres conſiderabant, Olei ſancti venerabile Sacramentū inſtitutū fuiſſe tum ad bonam valetudinem recuperandam, tum ad peccata, ſive peccatorum reliquias expellendas. Sic enim loquitur S. Iacobus: *Infirmatur quis in vobis? inducat* Iac. 5.
presbyteros Eccleſiæ; & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei ſalvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus: & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Veteres igitur ſperan-

tes ex hac ſacra Vnctione ſanitatem corporalem ægroti, non differebant hoc Sacramentū ad illud tempus, in quo deſperata eſt ſalus, Medicorum judicio; ſed cùm morbus incipiebat à Medicis periculoſus judicari, continuò ad ſacram Vnctionem confugiebant. Id quod etiā poteſt intelligi ex eo quod S. Bernardus ſcribit in Vita ſancti Malachiæ Epiſcopi, eumdem ſanctum virum ægrotantem, ex cubiculo, quod erat in parte ſuperiore domus, deſcendiſſe pedibus ſuis ad Eccleſiam, ut Vnctionē extremam primùm, deinde Viaticum acciperet; & his Sacramentis ſuſceptis, rediiſſe etjam pedibus ſuis nullo adjumento ad cubiculum & lectum ſuum. Noſtro tempore ægroti, cùm audiunt mentionem fieri Extremæ unctionis, arbitrantur jam actum eſſe de vita ſua; eaque de cauſa cognati vel amici, ne ægrotos terreant, differunt hoc Sacramentum quamdiu poſſunt.

Eſt etiam alia ratio, quæ veteres movebat, ut primo loco inungerent ægrotos, deinde Viaticum eis præberent; quia videlicet in Sacramento Vnctionis remittuntur peccata, ut jam ex Apoſtolo Iacobo audivimus: & ideò vocatur à nonnullis veterum Extrema unctio, *Pœnitentia infirmorum*. Peccatorum autem remiſſio & pœnitentia rectiſſimè præponitur, tamquam præparatio ſive diſpoſitio ad altiſſimum

altiſſimum Sacramentũ Euchariſtiæ, quod puritatem maximam requirit.

Denique Sacramenta omnia concluduntur, & quaſi conſignantur Sacramento Corporis Domini. Sic enim qui baptizantur adulti, ut Hebræi vel Turcæ, poſt Baptiſmum continuò confirmantur, & admittuntur ad Sacrificium Miſſæ, & ſacram Euchariſtiam percipiunt. Sic etiam qui pœnitentiam agebant, pœnitentia peracta, ad Euchariſtiam, ſaltem more veteri, ſemper accedebant. Illi etjam qui Ordines minores vel majores accipiunt, ſuſceptis Ordinibus, ad ſacram Communionem accedunt. Deniq; qui Matrimonio junguntur, Sacramentum conjugii Sacramento Euchariſtiæ muniunt, & confirmant. Noſtro tempore invertitur ordo, non ſine cauſa rationabili. Sæpè enim accidit, ut Extrema unctio, ne terreantur ægroti, differatur in longum tempus; & periculum eſt, ne interim ægrotus vel uſum rationis amittat, vel alia de cauſa reddatur inhabilis ad ſacroſanctam Euchariſtiam ritè percipiendam. Ideò igitur Viaticum noſtro tempore præmittitur. Meliùs enim eſt, ut inverſo ordine Sacramenta iſta miniſtrẽtur ægrotis, quàm ut altero eoque ſaluberrimo careant. Vnctio enim extrema conferri poteſt ægroto etiam in agone poſito, & non intelligenti vel ſentienti quid circa

tes ex hac ſacra Vnctione ſanitatem corporalem ægroti, non differebant hoc Sacramentū ad illud tempus, in quo deſperata eſt ſalus, Medicorum judicio; ſed cùm morbus incipiebat à Medicis periculoſus judicari, continuò ad ſacram Vnctionem confugiebant. Id quod etiā poteſt intelligi ex eo quod S. Bernardus ſcribit in Vita ſancti Malachiæ Epiſcopi, eumdem ſanctum virum ægrotantem, ex cubiculo, quod erat in parte ſuperiore domus, deſcendiſſe pedibus ſuis ad Eccleſiam, ut Vnctionē extremam primùm, deinde Viaticum acciperet; & his Sacramentis ſuſceptis, rediiſſe etjam pedibus ſuis nullo adjumento ad cubiculum & lectum ſuum. Noſtro tempore ægroti, cùm audiunt mentionem fieri Extremæ unctionis, arbitrantur jam actum eſſe de vita ſua; eaque de cauſa cognati vel amici, ne ægrotos terreant, differunt hoc Sacramentum quamdiu poſſunt.

Eſt etiam alia ratio, quæ veteres movebat, ut primo loco inungerent ægrotos, deinde Viaticum eis præberent; quia videlicet in Sacramento Vnctionis remittuntur peccata, ut jam ex Apoſtolo Iacobo audivimus: & ideò vocatur à nonnullis veterum Extrema unctio, *Pœnitentia infirmorum*. Peccatorum autem remiſſio & pœnitentia rectiſſimè præponitur, tamquam præparatio ſive diſpoſitio ad altiſſimum

altiſſimum Sacramentū Euchariſtiæ, quod puritatem maximam requirit.

Denique Sacramenta omnia concluduntur, & quaſi conſignantur Sacramento Corporis Domini. Sic enim qui baptizantur adulti, ut Hebræi vel Turcæ, poſt Baptiſmum continuò confirmantur, & admittuntur ad Sacrificium Miſſæ, & ſacram Euchariſtiam percipiunt. Sic etiam qui pœnitentiam agebant, pœnitentia peracta, ad Euchariſtiam, ſaltem more veteri, ſemper accedebant. Illi etjam qui Ordines minores vel majores accipiunt, ſuſceptis Ordinibus, ad ſacram Communionem accedunt. Deniq; qui Matrimonio• junguntur, Sacramentum conjugii Sacramento Euchariſtiæ muniunt, & confirmant. Noſtro tempore invertitur ordo, non ſine cauſa rationabili. Sæpè enim accidit, ut Extrema unctio, ne terreantur ægroti, differatur in longum tempus; & periculum eſt, ne interim ægrotus vel uſum rationis amittat, vel alia de cauſa reddatur inhabilis ad ſacroſanctam Euchariſtiam ritè percipiendam. Ideò igitur Viaticum noſtro tempore præmittitur. Meliùs enim eſt, ut inverſo ordine Sacramenta iſta miniſtrētur ægrotis, quàm ut altero eoque ſaluberrimo careant. Vnctio enim extrema conferri poteſt ægroto etiam in agone poſito, & non intelligenti vel ſentienti quid circa

ſe agatur, modò tamen in vivis ſit: defuncti enim nullius Sacramenti capaces ſunt. Atq; hæc de ordine Sacramenta ægrotis conferendi.

Venio nunc ad pretioſum Chriſti Corpus ægrotis utiliter conferendum. Ac primùm breviter exponam, quid agendum ſit ægroto, antequam Sacramentum ad eum deferatur; deinde, quid agere debeat idem ægrotus, Chriſti Corpore præſente; denique, quomodo ſe gerat, diviniſſimo cibo recreatus.

Quod attinet ad primum, ego conſulerem, niſi Patri ſpirituali aliquid utilius ſuggerendum occurrerit, ut diligenter ægrotus conſideraret verba illa ſancti Thomæ: *O ſacrum convivium, in quo Chriſtus ſumitur, recolitur memoria paſsionis ejus, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur!* Primùm igitur attente conſiderabit, ſacroſanctã Euchariſtiam præberi nobis viatoribus per modum cibi, ut non deficiamus in via ad patriam, præſertim eo tempore, quo longo itinere fatigati vires minui ſolent. Dicitur autem hic cibus *convivium*, & *ſacrum convivium*; quia licet detur in ſpecie ſolius panis, tamen eſt integrum magnumq; convivium; & convivium non profanum, ſed ſacrum; non corporis, ſed animæ: ideò additur, *in quo Chriſtus ſumitur*. eſt enim ſub illis ſpeciebus ſive accidẽtibus

bus panis, verum Christi Corpus, non separatum ab anima & Divinitate; ac per hoc res maxima, & pretiosissima, & ingens, dulcissimumq; convivium, omnem saporem suavitatis exuperans; sed animæ nutriendæ & delectandæ, non corpori accommodatū.

Qui sint autem fructus sive utilitas hujus cibi, additur, cùm dicitur, *Recolitur memoria passionis ejus, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur.* Primus igitur fructus hujus convivii est, memoria passionis Christi: ideò enim in duplici specie, panis & vini, Corpus & Sanguis Domini consecratur, ut species panis repræsentet Corpus à Sanguine separatum, ac per hoc mortuum; & species vini repræsentet Sanguinem separatum à Corpore, quamvis sub utraq; specie Christus totus & vivens existat. Voluit enim Dominus, ut per hæc mysteria jugis & quotidiana memoria apud nos extaret venerādæ passionis suæ, per quā omnia mala evasimus, & omnia bona consecuti sum⁹. Hinc enim Dominus ipse dixit Apostolis suis de hoc Sacramento loquens: *Hoc facite in meā commemorationē.* & Apostolus Paulus hæc Domini verba exponens ait: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* hoc est, Quotiescumque ad hoc sacrosanctum mysterium accesseritis, memores eritis, Christum

Luc. 22

1. Cor. 11.

ſtum Dominum vitam poſuiſſe pro vobis; & hæc commemoratio durabit uſque ad ſecundum adventum Domini, id eſt, uſque ad mundi conſummationem. Voluit autem Dominus nos aſſiduè memores eſſe paſſionis & mortis ſuæ, quia ſciebat, hanc memoriam nobis utiliſſimam fore; ut memores tam admirabilis charitatis ſuæ erga nos, omnem ſpem noſtram in illo poneremus, tum in vita, tum in morte. Quid enim negare poterit illis, pro quibus vitam ipſe ſuam tam alacriter poſuit?

Alter fructus hujus cæleſtis convivii notatur in verbis illis, *Mens impletur gratia*: quod eſt privilegium Sacramenti Euchariſtiæ ſingulare, quando cum debita præparatione ſuſcipitur. Nam quemadmodum cibus corporalis, res una eſt, & per manducationem ad ſtomachum trajicitur; tamen omnia membra corporis reficit, nutrit, roborat, exhilarat: contrà verò nimia cibi abſtinentia non ſtomachum ſolùm inanem reddit, ſed omnia membra debilitat, extenuat, deformia & languida reddit, ac tandem occidit: ſic cibus iſte divinus omnes animæ ſpirituales potentias reficit, nutrit, roborat. Memoria hoc ſacro alimento impletur gratiâ dulciſſimę recordationis beneficiorum Dei, ac præcipuè paſſionis Dominiçæ, per quam liberati & ſal-

vati

vati ſumus. Intelligentia hoc eodem alimento repletur gratiâ fidei, non habitualis tantùm, ſed etiam actualis: fides autem purificat corda ab Act. 15
erroribus plurimis, & replet mentem intelligentia rerum divinarum, quæ incredibile gaudium parit. Denique voluntas hoc ipſo alimento repletur gratiâ ſpei certiſſimæ, & charitatis ardentiſſimæ: quæ cùm ſit regina virtutum, omnes virtutes ad ſe trahit; quarum poſſeſſione homo ditiſſimus cæleſtium opum evadit. Sic igitur per hoc diviniſſimum Sacramentum mens repletur gratia.

Denique *futuræ gloriæ nobis pignus datur* per hoc idem ſalutiferum Sacramentum. Sumpta eſt autem metaphora pignoris, ab eo quòd inter homines non poteſt negari id quod promiſſum eſt, quando in fidem ſervandæ promiſſionis relictum eſt pignus. Reliquit autem Dominus Corpus ſuum in Euchariſtia, ut pignus cæleſtis beatitudinis. Proinde qui moritur, ſuſcepto Corpore Dominico cum debita puritate & reverentia: is pignus oſtendet, & à cæleſti felicitate excludi non poterit. Oſtendit autem pignus, qui moritur unitus Chriſto per veram charitatem, quam reliquit in anima digna perceptio hujus ſalutiferi Sacramenti. Tunc enim egreditur anima de corpore, ut *ſponſa innixa ſuper dilectum ſuum.*

Atque

Atque hoc eſt, quod ſcribit ſanctus
Apoc. 14. Ioannes in Apocalypſi, cùm dicit: *Beati mortui qui in Domino moriuntur*; id eſt, Beati morientes, qui moriuntur conjuncti Domino, ut membra capiti. *Nemo enim aſcendit in cælum, niſi*
Ioan. 3 *qui deſcendit de cælo, Filius hominis, qui eſt in cælo.* Filius autem hominis Chriſtus non aſcendit ſine corpore ſuo, cui ipſe eſt caput. Proinde ſoli illi moriuntur in Domino, qui dum moriuntur, adhærent Domino, ut membra capiti: quod illi omnes obtinent, qui paulò ante mortem Chriſtum in Euchariſtia dignè percipiunt.

Atque hactenus de præparatione ægroti ad Viaticum percipiendum, antequam Viaticum ipſum ſit præſens. Nam ſtatim atque Sacrum viaticum allatum eſt, debet ægrotus eo modo quo poteſt aſſurgere, & Dominum ſuum vel in genua provolutus, vel certè inclinato capite adorare. Sæpè autem Dominus vires præbet, ut homines, etiam moribundi, in illa hora conſurgant, & genua flectant. Sic enim legimus de S. Guilielmo Archiepiſcopo Bituricenſi: *Vt autem Dominum & Creatorem ſuum ad ſe veniſſe cognoverat, illicò reſumptis viribus de ſtrato proſiliens, tamquam jam febris omnis abſceſsiſſet, non ſine ſtupore circumſtantium, maximè quòd jam ferè in ſupremo ſpiritu poſitus videretur, concito gradu procedit obviàm Salvatori ſuo,*

vir-

vires ſubminiſtrante charitate; flexiſque genibus, totus lacrymis diffluens, illum adorat: utque ſæpius genua poſsit flectere, crebro proſtratus erigitur; illique ſuum agonem tota devotione commendat; orans ut quidquid purgandum ſupereſt, ipſe purgare dignetur, ne quid funeſtus poſsit invenire inimicus.

Videtur autem mihi optimum factu, ut ægrotus antequam Domini Corpus accipiat, recitet, vel recitari audiat verſiculos illos ſancti Thomæ Aquinatis, qui ſimul fidem proteſtantur, & ſpem erigunt, & charitatem accendunt. Sunt autem hi:

Adoro te devotè latens Deitas:
Quæ ſub his figuris verè latitas.
Tibi ſe cor meum totum ſubjicit,
Quia te contemplans totum deficit.
Viſus, guſtus, tactus in te fallitur,
Sed auditu ſoli tutò creditur.
Credo quidquid dixit Dei Filius,
Nihil Veritatis hoc verbo verius.
In cruce latebat ſola Deitas,
Sed hîc latet ſimul & humanitas.
Ambo tamen credens atque confitens,
Peto quod petivit latro pœnitens.
Plagas, ſicut Thomas, non intueor,
Deum tamen meum te confiteor.
Fac me tibi ſemper magis credere,
In te ſpem habere, & diligere.
O memoriale mortis Domini,
Panis verus vitam præſtans homini,
Præſta meæ menti de te vivere,
Et te illi ſemper dulce ſapere.

Pie pellicane Ieſu Domine,
Me immundum munda tuo Sanguine,
Cujus una ſtilla ſalvum facere
Totum mundum poſſet omni ſcelere.
Ieſu, quem velatum nunc aſpicio,
Quando fiet illud quod tam ſitio,
Vt te revelata cernens facie,
Viſu ſim beatus tua gloria?

His verſiculis devotiſſimè recitatis, vel auditis, præmiſſa confeſſione ordinaria, *Confiteor Deo*, &c. & accepta Sacerdotis abſolutione & benedictione, & dicto, *Domine non ſum dignus*; ſumma qua poteſt humilitate & devotione adjungat. *In manus tuas Domine*, &c. & ſacroſanctum ac cæleſtem cibum ſecurè accipiat.

Sumpto Viatico, reſtat gratiarum actio pro tam eximio Dei beneficio: & præter orationes vocales quæ ex piis libellis recitari ſolent, valdè utile eſſet, ut qui Viaticum accepit, ingrederetur cubiculum cordis ſui, & tacitus intra ſe meditaretur verba illa dulciſſima Domini Ieſu, quæ habentur in Apocalypſi: *Ecce ſto ad oſtium, & pulſo, ſi quis aperuerit mihi, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum.* hæc enim propriè conveniunt illis qui à ſacra Communione recedunt: Dominus enim, qui hoc Sacramentum inſtituit in ſpecie convivii, nihil aliud magis cupit, quàm ut Chriſtiani ad convivium iſtud accedant. & hoc ſignificatur illis verbis; *Ecce ſto ad oſtium,*

ostium, & pulso; id est, ego me ipse invito ad commune convivium, ut simul pascar. *Si quis mihi aperuerit*, assentiens bono desiderio à me illi inspirato, ut simul convivamus; *intrabo ad eum*, per sacrosancti convivii communicationem: *& cœnabo cum illo, & ipse mecum*. Deus enim cœnare dicitur nobiscum, quando delectatur de nostro spirituali profectu, juxta illud Prophetæ: *Lætabitur Dominus in operibus suis*. Et in eodem loco: *Iucundum sit ei eloquium meum, ego verò delectabor in Domino*. Quibus verbis exprimitur mutua delectatio, & quasi dulce convivium Dei cum anima, & animæ cum Deo. Deus enim delectatur de profectu spirituali animæ, & anima delectatur de acceptis à Deo beneficiis, quorum præcipuum est, quòd ipse idem per hoc magnificum Sacramentum cum anima quodam modo conglutinari dignetur. Ps. 103

Cogitet igitur anima fidelis post acceptum Viaticum, quàm dulce & quàm fructuosum sit habere hospitem Christum, dum sacræ illæ species durant, non solùm ut Deum, sed etiam ut hominem; & posse cum illo cum fiducia agere, & pericula atque angustias suas in exitu de corpore cum illo communicare, seque illi ex toto corde commendare, atque ab eo petere ut tentatorem reprimat, Angelum sanctum comitem sibi adjungat,

jungat, atque ad portum ſalutis ſe perducat.

CAP. VIII.

De octavo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de Vnctione extrema.

VLtimum Sacramentum eſt Sacra unctio, quæ magnam conſolationem ægroto adferre poteſt, ſi virtus ejus intelligatur, & ipſum Sacramentum opportuno tempore percipiatur. Duo ſunt effectus hujus Sacramenti, ut Capite ſuperiori dicebamus; ſanitas corporalis, & remiſſio peccatorum. De utroque effectu paucis diſ-
Iac. 5. ſeremus. De primo ſic loquitur S. Iacobus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Eccleſia, & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei ſalvabit infirmum.* Hæc ſanè ſatis aperta & certa promiſſio eſt.

Cur autem rariſſimè noſtro tempore convaleſcant ægroti hac Vnctione ſuſcepta, duæ ſunt cauſæ: una eſt, quia noſtro tempore ſeriùs quàm oporteret, hoc Sacramentum exhibetur ægrotis: neque enim per hoc Sacramentum miracula expectanda ſunt, quale miraculum eſſet, ſi is qui agit animam, continuò convaleſceret. Verùm, ſi hoc Sacramentum conferretur

retur ægrotis quando periculosè ægrotare incipiunt, sæpè videremus effectum sanitatis, quæ non quidem in momento, sed tempore suo succederet. quæ causa est cur Extrema unctio non conferatur iis, qui propter commissa crimina à carnifice interficiuntur: isti enim non nisi apertissimo miraculo à mortis periculo liberari possunt. Altera causa est, quia non semper expedit ægroto à morbo suo liberari, sed expedit potiùs mori; & oratio Ecclesiæ, qualis est quæ funditur in hac Vnctione, non petit absolutè sanitatem ægroti; sed si utile illi sit ad salutem æternam eo tempore convalescere.

Alter effectus hujus Sacramenti est, Remissio peccatorum. Sic enim loquitur sanctus Iacobus, *Et si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Iac. 5.

Sed quoniam remissio peccati originalis propriè pertinet ad Baptismum; remissio peccati actualis, tum ad Baptismum, si baptizentur adulti; tum ad Sacramentum Pœnitentiæ: ideò Theologi docent, peccata quæ remittuntur in Sacramento Vnctionis extremæ, esse reliquias peccatorum. Sunt autem duo genera ejusmodi reliquiarum: aliquando enim reliquiæ peccatorum dicuntur peccata ipsa lethalia, aut venialia, quæ post Sacramentum Pœnitentiæ jam susceptum commissa sunt, & non sunt postea

Confeſſario manifeſtata; vel ex ignorantia, quia non ſciebat pœnitens illa eſſe peccata lethalia; vel ex oblivione, quia memoriæ non occurrerunt; & ideò non quæſivit ægrotus Confeſſarium cui illa confiteretur. Has igitur reliquias peccatorum Sacra unctio delet. Et de hoc genere peccatorum dicit ſanctus Iacobus: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Quod etiam ſatis apertè docent Concilium Florentinum & Tridentinum ſeſſ. 14 can. 2.

Aliud genus reliquiarum peccatorum eſt quidam horror & torpor, ſive triſtitia & mœror, quæ invadunt ægrotos: & huc reſpicit illa promiſſio ſancti Iacobi, *Et alleviabit eum Dominus.* Exhilarat enim hoc Sacramentum ægrotos, quando attendunt ad promiſſiones divinas, quæ in hoc venerabili Sacramento exprimuntur: atque ea de cauſa non deberet differri ad extremum illud tempus, quo ægrotus nihil audit, vel nihil intelligit.

Quanta verò ſit utilitas hujus Sacramenti, ex ipſa forma verborum intelligi poteſt. Inunguntur enim Sacro oleo præcipuè quinque loca corporis, in quibus ſedes ſunt quinque ſenſuum, videlicet ſenſus videndi, ſenſus audiendi, ſenſus olfaciendi, ſenſus guſtandi, & ſenſus tangendi; &

di;& interim Sacerdos dicit: *Indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum, auditum,* & sic de aliis. Et quoniam Oratio illa est forma Sacramenti; sine dubitatione ulla efficaciter operatur id quod verba sonant, nisi aliquid impediat ex parte suscipientis.

Quanta verò sit in hoc Sacramento liberalitas & benignitas Dei nostri, facilè intelliget, qui cogitaverit quanta multitudo peccatorum profluat ex his quinque fontibus peccatorum. Atque hæc causa est, cur S. Malachias Episcopus Hibernus, cujus Vitam scripsit S. Bernardus, cùm distulisset ad aliquot horas ministrare Sacramentum Vnctionis extremæ cuidam nobili feminæ ægrotanti, & illa interim vitam cum morte commutasset, tanto dolore correptus sit, ut in cubiculo mulieris defunctæ cum suis Presbyteris tota nocte jacuerit orans & lugens, culpæ suæ deputans, quòd illa pia mulier per Sacramentum Extremæ unctionis vel non convaluisset, vel tam largam indulgentiam peccatorum de Domini liberalitate non percepisset. Quia verò sanctus ille Episcopus amicus Dei erat, à Domino suo precibus & lacrymis obtinuit ut mulier illa resurgeret, & ab eodem sancto viro cum ingenti devotione inuncta, utrumque effectum Sacræ unctionis accipe-

ret: nam & planè convaluit, & ad multos annos ſupervixit, & indulgentiam peccatorum, ut piè credimus, non amiſit. Hoc exemplum tanti viri, & ab alio ſanctiſſimo viro fideliter literis commendatum, poteſt omnibus facilè perſuadere quanti fieri debeat hoc venerabile Sacramentum.

CAP. IX.

De bono præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de prima tentatione diaboli, id eſt, de Hæreſi.

PRopinquante morte, diabolus adverſarius noſter, *tamquam leo rugiens* non deeſt ſibi, ſed tamquam ad prædam velox accurrit, & totis viribus in extrema illa lucta moribundum aggreditur. Primum verò prælium inchoare ſolet à tentatione circa fidem. Nam & res quas credimus, non ſolùm ſupra ſenſum, ſed etiam ſupra rationem naturalem aſcendunt; & ipſa eadem fides, fundamentum juſtificationis noſtræ eſt; & eo fundamento everſo, omnis ædificatio bonorum operum corruit. Eſt autem hæc tentatio facilè omnium gravisſima, quia prælium nobis eſt cum adverſario non ſolùm doctiſſimo & acutiſſimo, ſed etiam ejuſmodi

1. Pet. 5.

di præliis assueto ab exordio mundi. Ipse omnes Principes hæreticorum seduxit, quorum non pauci, viri optimi & sapientissimi fuerant. Rectè igitur Apostolus nos admonet, dicens: *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem*, id est, adversus homines; *sed adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus*, id est, adversus dæmones qui spiritus sunt, & spiritus nequissimi & astutissimi, & ex cælo aëreo nos omnes vident. Arma nostra in hoc prælio non sunt disputationes, sed simplex veritatis fides. Sic enim Principes Apostolorum nos docent. Apostolus Petrus, *Adversarius*, inquit, *vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide.* & Apostolus Paulus, *In omnibus*, inquit, *sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Itaque ex doctrina Apostolorum non oportet cum diabolo disputare, sed clypeo fidei excipere & retorquere omnia tela ipsius quantumvis ignita & ardentia, id est, efficacia & subtilia esse videantur.

Eph. 6.

1 Pet. 5

Eph. 6.

Hábemus exemplum valdè tremendum apud Petrum Barocium, Episcopum Patavinum, qui scripsit libros tres de Ratione benè moriendi. Is in libro secundo sic loquitur: *Fuere, quemadmodum audivi, duo quondam viri eruditissimi, & omnium qui ex*

eodem gymnasio essent, in disputando facilè principes: ac iidem bene morati, maximeque religiosi. E quibus unus cùm excessisset è vivis, ei qui superstes erat, in sua fortè bibliotheca Scripturæ sacræ studiis incumbenti totus ardens apparuit; territóque, ac quanam ei tam grandis pœnæ causa foret, interroganti, gemens dolensque respondit: Cùm essem migraturus è vita, venit ad me hostis antiquus; & quoniam apprimè eruditum noverat, sciscitari cœpit, de fide quid crederem. Ego, quæ in Apostolorum Symbolo sunt, credere me respondi. Ille exponi sibi quædam, quæ minùs lucida viderentur, rogavit. Exposui, ut in Symbolo Athanasii legeram. Neque enim lucidiùs aut veriùs exponi posse putabam. Tum ille, Non est, ait, ut putas: sed quæ ad Patrem pertinent, partim aperta & vera, partim obscura & falsa sunt. Nam ipse quidem æternus est, non tamen ut semper Deus, sic semper & Pater: sed priùs Deus, posteà Pater. Ad hæc cum ego exclamarẽ hæreticum esse documentum, doctrinamq; diabolicam: Non est, inquit ille, clamoribus disserendum, sed rationibus, si veritatis indagandæ studio ducimur. Ego quid pro mea sententia sit, dicere facile possum: tu quid pro tua sit, explicare si poteris, ab errore me grandi liberaveris. Ipse miser, qui ingenio & doctrinæ meæ magis quàm æquum erat confiderem, cum eo tamquam cum uno quolibet hominum ceterorum disputare cœpi; tandẽq; rationibus, quas mihi ex adverso plurimas ingerebat, &, quod

magis

magis admiratus sum, Scripturæ sacræ testimoniis in errorem me paulatim tam nefarium misit, ut jam neque Filium neque Spiritum sanctum Deum putarem. Interim rapuit animam mors, & qualem reperit, Iudici obtulit. Ab eo discedere in hunc ignem sum jussus: quem, etsi maximus est, tolerabilem tamen utcumque putarem, si post mille annorum millia finiendus foret. Sed æternus est, idemque tantus, quantum nulla apud nos vidit ætas: ut me in singulas fermè horas scientiæ meæ pœniteat, quæ in tam immane præcipitium me dejecit. & hæc dicens evanuit. At ille tum rei novitate, tum verò amici damno permotus, ut in se primùm reversus est; cum iis qui sibi amicissimi erant, quod viderat contulit; petiitque quidnam adversus ejuscemodi rem factu optimum ducerent. Decretum in commune est, ut ad eam se quisque fidem referret, quam Catholica servat Ecclesia. Paulò post in ægrotationem, ex qua mortuus est, incidit. Et ecce ad eum itidem antiquus hostis, prioris disputationis successu animosior venit; quærit de fide, quid credat. Respondet, credere se quæ Mater Ecclesia credit. Rursus antiquus hostis, quidnam credat Mater Ecclesia, sciscitatur. Et ille, Quod ego, inquit; atque in hunc modum, audientibus his qui astabant, veluti ab aliquo interrogatus, Credo quæ credit Ecclesia, & Ecclesia credit quæ ego credo, tantisper dicere non cessavit, dum animam redderet. Ita factum est, ut deluſa inimici versutia, ipse in cælum migraret.

positus: sed quantum pro industria exteriori Regi placens, tantum pro interna suimet negligentia displicens. Admonebat ergo illum sedulò ut confiteretur, & emendaret ac relinqueret scelera sua, priusquam subito mortis superventu tempus omne pœnitendi & emendandi perderet. Verùm ille, licet frequenter admonitus, spernebat verba salutis; seseque tempore sequenti pœnitentiam acturum esse promittebat. Inter hæc tactus infirmitate, cecidit in lectum, atque acri cœpit dolore torqueri. Ad quem ingressus Rex (diligebat enim eum) multùm hortabatur ut vel tunc, antequam moreretur, pœnitentiam ageret commissorum. At ille respondebat, non se tunc velle confiteri peccata sua, sed cùm ab infirmitate resurgeret; ne fortè exprobrarent sibi sodales, quòd timore mortis faceret ea, quæ sospes facere noluerat. Fortiter quidem, ut sibi videbatur, locutus, sed miserabiliter, ut posteà patuit, dæmoniaca fraude seductus est. Cúmque morbo ingravescente, denùo ad eum invisendum ac docendum Rex intraret, clamavit statim miserabili voce: Quid vis modo? quid huc veniſti? non enim mihi aliquid utilitatis aut salutis potes ultra conferre. At Rex, Noli, inquit, ita loqui; vide ut sanum sapias. Non, inquit, insanio, sed pessimam mihi conscientiam certus præ oculis habeo. Paulò antè intraverunt ad me duo pulcherrimi juvenes, & resederunt circa me, unus ad caput, & unus ad pedes; protulitque unus libellum perpulchrum,

mœrens ac damnato ſimilis, cœpit narrare quia videret inferos apertos, & ſatanam immerſum in profundũ tartari: Caiphan quoque cum ceteris qui occiderunt Dominum juxta eum flammis ultricibus contraditum; in quorum vicinia, inquit, heu! miſero mihi locum aſpicio æternæ perditionis eſſe præparatum. Audientes hæc fratres: cœperunt diligenter hortari, ut vel tunc adhuc poſitus in corpore pœnitentiam ageret. Reſpondebat ille deſperans: Non eſt mihi modo tempus vitam mutandi, cùm ipſe viderim judicium meum jam eſſe completum. Talia dicens, ſine Viatico abiit, & corpus ejus in ultimis eſt Monaſterii locis humatum. hæc Beda. Quod autem hic miſerabilis Monachus dicit, non fuiſſe tunc ſibi tempus vitam mutandi, non ex veritate, ſed ex diaboli perſuaſione dicit. Spiritus enim ſanctus apertiſſimè clamat per Ezechielem Prophetam, Deum ſemper eſſe paratum amplecti eos qui convertuntur à peccato ad pœnitentiam. quod apertiùs docet ſanctus Leo Papa in Epiſtola ad Theodorum Forojulienſem Epiſcopum his verbis: *Miſericordiæ Dei nec menſuras poſſumus ponere, nec tempora definire; ad quem nullas patitur venire moras converſio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cùm converſus ingemueris, tunc ſalvus eris.* Ezech. 18. & 33.

Addam exemplum unum vel alterum; quibus demonſtretur, à dæmone tentari etiam piiſſimos viros in exitu

pulchrum, ſed valdè modicum, ac mihi ad legendum dedit ; in quo omnia quæcumque bona feceram intuens ſcripta reperi: & hæc erant nimis pauca & modica. Tunc ſubitò ſupervenit exercitus malignorum & horrendorum ſpirituum. Tunc ille, qui obſcuritate tenebroſæ faciei, & primatu ſedis major eſſe videbatur, proferens codicem horrendæ viſionis, & magnitudinis enormis, & ponderis panè importabilis, juſſit uni ex ſatellitibus ſuis mihi ad legẽdum deferri. Quem cum legiſſem, inveni omnia ſcelera, non ſolùm quæ opere vel verbo, ſed etiam quæ tenuiſſima cogitatione peccavi, manifeſtiſſimè in eo tetris eſſe deſcripta litteris. Sic loquebatur miſer deſperans ; & non multò poſt defunctus, pœnitentiam, quam ad breve tempus cum fructu veniæ facere ſuperſedit, in æternum ſine fructu pœnis ſubditus facit. hæc venerabilis Beda. Vbi manifeſtè videmus, hoſtem noſtrum diabolum primùm egiſſe cum iſto miſerabili milite ut non ageret pœnitentiam, ſpe vitæ longioris ; deinde adegiſſe eum ad deſperationem.

Lib. 5. c. 15. Hiſt.

Alterum exemplum habetur apud eumdem Auctorem in ſequenti capite, ubi ſic loquitur: *Novi*, inquit, *ipſe fratrem, quem utinam non noſſem; cujus etiam nomen, ſi hoc aliquid prodeſſet, dicere poſſem, poſitum in Monaſterio nobili, ſed ipſum ignobiliter viventem. Hic percuſſus languore, atque ad extrema perductus, vocavit fratres, & multùm mœrens*

Digitized by Google

mœrens ac damnato ſimilis, cœpit narrare quia videret inferos apertos, & ſatanam immerſum in profundũ tartari: Caiphan quoque cum ceteris qui occiderunt Dominum juxta eum flammis ultricibus contraditum; in quorum vicinia, inquit, heu! miſero mihi locum aſpicio æternæ perditionis eſſe præparatum. Audientes hæc fratres: cœperunt diligenter hortari, ut vel tunc adhuc poſitus in corpore pœnitentiam ageret. Reſpondebat ille deſperans: Non eſt mihi modo tempus vitam mutandi, cùm ipſe viderim judicium meum jam eſſe completum. Talia dicens, ſine Viatico abiit, & corpus ejus in ultimis eſt Monaſterii locis humatum. hæc Beda. Quod autem hic miſerabilis Monachus dicit, non fuiſſe tunc ſibi tempus vitam mutandi, non ex veritate, ſed ex diaboli perſuaſione dicit. Spiritus enim ſanctus apertiſſimè clamat per Ezechielem Prophetam, Deum ſemper eſſe paratum amplecti eos qui convertuntur à peccato ad pœnitentiam. quod apertius docet ſanctus Leo Papa in Epiſtola ad Theodorum Forojulienſem Epiſcopum his verbis: *Miſericordiæ Dei nec menſuras poſſumus ponere, nec tempora definire; ad quem nullas patitur venire moras converſio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cùm converſus ingemueris, tunc ſalvus eris.* Ezech. 18. & 33.

Addam exemplum unum vel alterum; quibus demonſtretur, à dæmone tentari etiam piiſſimos viros in exitu

Confeſſario manifeſtata; vel ex ignorantia, quia non ſciebat pœnitens illa eſſe peccata lethalia; vel ex oblivione, quia memoriæ non occurrerunt; & ideò non quæſivit ægrotus Confeſſarium cui illa confiteretur. Has igitur reliquias peccatorum Sacra unctio delet. Et de hoc genere peccatorum dicit ſanctus Iacobus: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Quod etiam ſatis apertè docent Concilium Florentinum & Tridentinum ſeſſ. 14 can. 2.

Aliud genus reliquiarum peccatorum eſt quidam horror & torpor, ſive triſtitia & mœror, quæ invadunt ægrotos: & huc reſpicit illa promiſſio ſancti Iacobi, *Et alleviabit eum Dominus.* Exhilarat enim hoc Sacramentum ægrotos, quando attendunt ad promiſſiones divinas, quæ in hoc venerabili Sacramento exprimuntur: atque ea de cauſa non deberet differri ad extremum illud tempus, quo ægrotus nihil audit, vel nihil intelligit.

Quanta verò ſit utilitas hujus Sacramenti, ex ipſa forma verborum intelligi poteſt. Inunguntur enim Sacro oleo præcipuè quinque loca corporis, in quibus ſedes ſunt quinque ſenſuum, videlicet ſenſus videndi, ſenſus audiendi, ſenſus olfaciendi, ſenſus guſtandi, & ſenſus tangendi; &

di; & interim Sacerdos dicit: *Indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum, auditum,* & sic de aliis. Et quoniam Oratio illa est forma Sacramenti; sine dubitatione ulla efficaciter operatur id quod verba sonant, nisi aliquid impediat ex parte* susci-pientis.

Quanta verò sit in hoc Sacramento liberalitas & benignitas Dei nostri, facilè intelliget, qui cogitaverit quanta multitudo peccatorum profluat ex his quinque fontibus peccatorum. Atque hæc causa est, cur S. Malachias Episcopus Hibernus, cujus Vitam scripsit S. Bernardus, cùm distulisset ad aliquot horas ministrare Sacramentum Vnctionis extremæ cuidam nobili feminæ ægrotanti, & illa interim vitam cum morte commutasset, tanto dolore correptus sit, ut in cubiculo mulieris defunctæ cum suis Presbyteris tota nocte jacuerit orans & lugens, culpæ suæ deputans, quòd illa pia mulier per Sacramentum Extremæ unctionis vel non convaluisset, vel tam largam indulgentiam peccatorum de Domini liberalitate non percepisset. Quia verò sanctus ille Episcopus amicus Dei erat, à Domino suo precibus & lacrymis obtinuit ut mulier illa resurgeret, & ab eodem sancto viro cum ingenti devotione inuncta, utrumque effectum Sacræ unctionis accipe-

ret: nam & planè convaluit, & ad multos annos ſupervixit, & indulgentiam peccatorum, ut piè credimus, non amiſit. Hoc exemplum tanti viri, & ab alio ſanctiſſimo viro fideliter literis commendatum, poteſt omnibus facilè perſuadere quanti fieri debeat hoc venerabile Sacramentum.

CAP. IX.

De nono præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de prima tentatione diaboli, id eſt, de Hæreſi.

PRopinquante morte, diabolus adverſarius noſter, *tamquam leo rugiens* non deeſt ſibi, ſed tamquam ad prædam velox accurrit, & totis viribus in extrema illa lucta moribundum aggreditur. Primum verò prælium inchoare ſolet à tentatione circa fidem. Nam & res quas credimus, non ſolùm ſupra ſenſum, ſed etiam ſupra rationem naturalem aſcendunt; & ipſa eadem fides, fundamentum juſtificationis noſtræ eſt; & eo fundamento everſo, omnis ædificatio bonorum operum corruit. Eſt autem hæc tentatio facilè omnium grayiſſima, quia prælium nobis eſt cum adverſario non ſolùm doctiſſimo & acutiſſimo, ſed etiam ejuſmodi

1. Pet. 5.

di præliis assueto ab exordio mundi. Ipse omnes Principes hæreticorum seduxit, quorum non pauci, viri optimi & sapientissimi fuerant. Rectè igitur Apostolus nos admonet, dicens: *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem*, id est, adversus homines; *sed adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus*, id est, adversus dæmones qui spiritus sunt, & spiritus nequissimi & astutissimi, & ex cælo aëreo nos omnes vident. Arma nostra in hoc prælio non sunt disputationes, sed simplex veritatis fides. Sic enim Principes Apostolorum nos docent. Apostolus Petrus, *Adversarius*, inquit, *vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide.* & Apostolus Paulus, *In omnibus*, inquit, *sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Itaque ex doctrina Apostolorum non oportet cum diabolo disputare, sed clypeo fidei excipere & retorquere omnia tela ipsius quantumvis ignita & ardentia, id est, efficacia & subtilia esse videantur.

Eph. 6.

1 Pet. 5.

Eph. 6.

Hâbemus exemplum valdè tremendum apud Petrum Barocium, Episcopum Patavinum, qui scripsit libros tres de Ratione benè moriendi. Is in libro secundo sic loquitur: *Fuere, quemadmodum audivi, duo quondam viri eruditissimi, & omnium qui ex*

eodem gymnasio essent, in disputando facilè principes: ac iidem bene morati, maximeque religiosi. E quibus unus cùm excessisset è vivis, ei qui superstes erat, in sua fortè bibliotheca Scripturæ sacræ studiis incumbenti totus ardens apparuit; territóque, ac quænam ei tam grandis pœnæ causa foret, interroganti, gemens dolensque respondit: Cùm essem migraturus è vita, venit ad me hostis antiquus; & quoniam apprimè eruditum noverat, scisciari cœpit, de fide quid crederem. Ego, quæ in Apostolorum Symbolo sunt, credere me respondi. Ille exponi sibi quædam, quæ minùs lucida viderentur, rogavit. Exposui, ut in Symbolo Athanasii legeram. Neque enim lucidiùs aut veriùs exponi posse putabam. Tum ille, Non est, ait, ut putas: sed quæ ad Patrem pertinent, partim aperta & vera, partim obscura & falsa sunt. Nam ipse quidem æternus est, non tamen ut semper Deus, sic semper & Pater: sed priùs Deus, posteà Pater. Ad hæc cum ego exclamarẽ hæreticum esse documentum, doctrinamq; diabolicam: Non est, inquit ille, clamoribus disserendum, sed rationibus, si veritatis indaganda studio ducimur. Ego quid pro mea sententia sit, dicere facile possum: tu quid pro tua sit, explicare si poteris, ab errore me grandi liberaveris. Ipse miser, qui ingenio & doctrinæ meæ magis quàm æquum erat confiderem, cum eo tamquam cum uno quolibet hominum ceterorum disputare cœpi; tandẽq; rationibus, quas mihi ex adverso plurimas ingerebat, &, quod

magis

magis admiratus sum, Scripturæ sacræ testimoniis in errorem me paulatim tam nefarium misit, ut jam neque Filium neque Spiritum sanctum Deum putarem. Interim rapuit animam mors, & qualem reperit, Iudici obtulit. Ab eo discedere in hunc ignem sum jussus: quem, etsi maximus est, tolerabilem tamen utcumque putarem, si post mille annorum millia finiendus foret. Sed æternus est, idemque tantus, quantum nulla apud nos vidit ætas: ut me in singulas fermè horas scientiæ meæ pœniteat, quæ in tam immane præcipitium me dejecit. & hæc dicens evanuit. At ille tum rei novitate, tum verò amici damno permotus, ut in se primùm reversus est; cum iis qui sibi amicissimi erant, quod viderat contulit; petiitque quidnam adversus ejuscemodi rem factu optimum ducerent. Decretum in commune est, ut ad eam se quisque fidem referret, quam Catholica servat Ecclesia. Paulò post in ægrotationem, ex qua mortuus est, incidit. Et ecce ad eum itidem antiquus hostis, prioris disputationis successu animosior venit; quærit de fide, quid credat. Respondet, credere se quæ Mater Ecclesia credit. Rursus antiquus hostis, quidnam credat Mater Ecclesia, sciscitatur. Et ille, Quod ego, inquit; atque in hunc modum, audientibus his qui astabant, veluti ab aliquo interrogatus, Credo quæ credit Ecclesia, & Ecclesia credit quæ ego credo, tantisper dicere non cessavit, dum animam redderet. Ita factum est, ut delusa inimici versutia, ipse in cælum migraret.

graret. Et poſt paucos dies amicis, quos quidnam in hujuſcemedi re factu optimum videretur, conſuluerat, longè alio habitu corporis apparens, gratias egit, quod eorum conſilio ad cæleſte Regnum aſcenderat. Quæ nos uti ſunt geſta deſcribere ſuperfluum arbitrati non ſumus, ut horum vel infortunio vel ſucceſſu diſcere unuſquiſque poſſet, de fide cum diabolo diſputari non oportere: ſed ſatis eſſe, ſi ad eam unuſquiſque ſe referat fidem, quam Catholica ſervat Eccleſia. Hæc Barocius, cui nihil eſt quod addamus.

CAP. X.

De decimo præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quod eſt de ſecunda tentatione, id eſt, de Deſperatione.

ALtera tentatio ſolet eſſe de Deſperatione, qua tentatione diabolus ſolet non ſolùm improbos homines, ſed etiam valdè pios aliquando vexare. Et quidem homines valdè improbos ſatis facilè imminente morte in deſperationis barathrum detrudit: ſubjicit enim ante oculos mentis omnia omnino crimina, quæ dum viverent, geſſerunt: ut de quodam milite ſcribit venerabilis Beda in libro 5 Hiſtoriæ gentis ſuæ, cujus hæc ſunt verba: *Fuit quidam temporibus Coenredi, qui poſt Edilredum regnavit, vir in laico habitu atque officio militari poſitus;*

Lib. 5. cap. 14.

positus: sed quantum pro industria exteriori Regi placens, tantum pro interna suimet negligentia displicens. Admonebat ergo illum sedulò ut confiteretur, & emendaret ac relinqueret scelera sua, priusquam subito mortis superventu tempus omne pœnitendi & emendandi perderet. Verùm ille, licet frequenter admonitus, spernebat verba salutis; seseque tempore sequenti pœnitentiam acturum esse promittebat. Inter hæc tactus infirmitate, cecidit in lectum, atque acri cœpit dolore torqueri. Ad quem ingressus Rex (diligebat enim eum) multùm hortabatur ut vel tunc, antequam moreretur, pœnitentiam ageret commissorum. At ille respondebat, non se tunc velle confiteri peccata sua, sed cùm ab infirmitate resurgeret; ne fortè exprobrarent sibi sodales, quòd timore mortis faceret ea, quæ sospes facere noluerat. Fortiter quidem, ut sibi videbatur, locutus, sed miserabiliter, ut postèà patuit, damoniaca fraude seductus est. Cúmque morbo ingravescente, denuò ad eum invisendum ac docendum Rex intraret, clamavit statim miserabili voce: Quid vis modo? quid huc venisti? non enim mihi aliquid utilitatis aut salutis potes ultra conferre. At Rex, Noli, inquit, ita loqui; vide ut sanum sapias. Non, inquit, insanio, sed pessimam mihi conscientiam certus præ oculis habeo. Paulò antè intraverunt ad me duo pulcherrimi juvenes, & resederunt circa me, unus ad caput, & unus ad pedes; protulitque unus libellum per-

pulchrum,

Pie pellicane Ieſu Domine,
Me immundum munda tuo Sanguine,
Cujus una ſtilla ſalvum facere
Totum mundum poſſet omni ſcelere.
Ieſu, quem velatum nunc aſpicio,
Quando fiet illud quod tam ſitio,
Vt te revelata cernens facie,
Viſu ſim beatus tua gloria?

His verſiculis devotiſſimè recitatis, vel auditis, præmiſſa confeſſione ordinaria, *Confiteor Deo*, &c. & accepta Sacerdotis abſolutione & benedictione, & dicto, *Domine non ſum dignus*; ſumma qua poteſt humilitate & devotione adjungat. *In manus tuas Domine*, &c. & ſacroſanctum ac cæleſtem cibum ſecurè accipiat.

Sumpto Viatico, reſtat gratiarum actio pro tam eximio Dei beneficio: & præter orationes vocales quæ ex piis libellis recitari ſolent, valdè utile eſſet, ut qui Viaticum accepit, ingrederetur cubiculum cordis ſui, & tacitus intra ſe meditaretur verba illa dulciſſima Domini Ieſu, quæ habentur in Apocalypſi: *Ecce ſto ad oſtium, & pulſo, ſi quis aperuerit mihi, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum.* hæc enim propriè conveniunt illis qui à ſacra Communione recedunt: Dominus enim, qui hoc Sacramentum inſtituit in ſpecie convivii, nihil aliud magis cupit, quàm ut Chriſtiani ad convivium iſtud accedant. & hoc ſignificatur illis verbis: *Ecce ſto ad oſtium,*

ostium, & pulso; id est, ego me ipse invito ad commune convivium, ut simul pascar. *Si quis mihi aperuerit*, assentiens bono desiderio à me illi inspirato, ut simul convivamus; *intrabo ad eum*, per sacrosancti convivii communicationem: *& cœnabo cum illo, & ipse mecum*. Deus enim cœnare dicitur nobiscum, quando delectatur de nostro spirituali profectu, juxta illud Prophetæ: *Lætabitur Dominus in operibus suis*. Et in eodem loco: *Iucundum sit ei eloquium meum, ego verò delectabor in Domino*. Quibus verbis exprimitur mutua delectatio, & quasi dulce convivium Dei cum anima, & animæ cum Deo. Deus enim delectatur de profectu spirituali animæ, & anima delectatur de acceptis à Deo beneficiis, quorum præcipuum est, quòd ipse idem per hoc magnificum Sacramentum cum anima quodam modo conglutinari dignetur. Ps. 103

Cogitet igitur anima fidelis post acceptum Viaticum, quàm dulce & quàm fructuosum sit habere hospitem Christum, dum sacræ illæ species durant, non solùm ut Deum, sed etiam ut hominem; & posse cum illo cum fiducia agere, & pericula atque angustias suas in exitu de corpore cum illo communicare, seque illi ex toto corde commendare, atque ab eo petere ut tentatorem reprimat, Angelum sanctum comitem sibi ad-

jungat, atque ad portum ſalutis ſe perducat.

CAP. VIII.

De octavo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de Vnctione extrema.

VLtimum Sacramentum eſt Sacra unctio, quæ magnam conſolationem ægroto adferre poteſt, ſi virtus ejus intelligatur, & ipſum Sacramentum opportuno tempore percipiatur. Duo ſunt effectus hujus Sacramenti, ut Capite ſuperiori dicebamus; ſanitas corporalis, & remiſſio peccatorum. De utroque effectu paucis diſ-
Iac. 5. ſeremus. De primo ſic loquitur S. Iacobus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei ſalvabit infirmum.* Hæc ſanè ſatis aperta & certa promiſſio eſt.

Cur autem rariſſimè noſtro tempore convaleſcant ægroti hac Vnctione ſuſcepta, duæ ſunt cauſæ: una eſt, quia noſtro tempore ſeriùs quàm oporteret, hoc Sacramentum exhibetur ægrotis: neque enim per hoc Sacramentum miracula expectanda ſunt, quale miraculum eſſet, ſi is qui agit animam, continuò convaleſceret. Verùm, ſi hoc Sacramentum confer-

retur

retur ægrotis quando periculosè ægrotare incipiunt, sæpè videremus effectum sanitatis, quæ non quidem in momento, sed tempore suo succederet. quæ causa est cur Extremæ unctio non conferatur iis, qui propter commissa crimina à carnifice interficiuntur: isti enim non nisi apertissimo miraculo à mortis periculo liberari possunt. Altera causa est, quia non semper expedit ægroto à morbo suo liberari, sed expedit potiùs mori; & oratio Ecclesiæ, qualis est quæ funditur in hac Vnctione, non petit absolutè sanitatem ægroti; sed si utile illi sit ad salutem æternam eo tempore convalescere.

Alter effectus hujus Sacramenti est, Remissio peccatorum. Sic enim loquitur sanctus Iacobus, *Et si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Iac. 5. Sed quoniam remissio peccati originalis propriè pertinet ad Baptismum; remissio peccati actualis, tum ad Baptismum, si baptizentur adulti; tum ad Sacramentum Pœnitentiæ: ideò Theologi docent, peccata quæ remittuntur in Sacramento Vnctionis extremæ, esse reliquias peccatorum. Sunt autem duo genera ejusmodi reliquiarum: aliquando enim reliquiæ peccatorum dicuntur peccata ipsa lethalia, aut venialia, quæ post Sacramentum Pœnitentiæ jam susceptum commissa sunt, & non sunt postea

Confeſſario manifeſtata; vel ex ignorantia, quia non ſciebat pœnitens illa eſſe peccata lethalia; vel ex oblivione, quia memoriæ non occurrerunt; & ideò non quæſivit ægrotus Confeſſarium cui illa confiteretur. Has igitur reliquias peccatorum Sacra unctio delet. Et de hoc genere peccatorum dicit ſanctus Iacobus: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Quod etiam ſatis apertè docent Concilium Florentinum & Tridentinum ſeſſ. 14 can. 2.

Aliud genus reliquiarum peccatorum eſt quidam horror & torpor, ſive triſtitia & mœror, quæ invadunt ægrotos: & huc reſpicit illa promiſſio ſancti Iacobi, *Et alleviabit eum Dominus.* Exhilarat enim hoc Sacramentum ægrotos, quando attendunt ad promiſſiones divinas, quæ in hoc venerabili Sacramento exprimuntur: atque ea de cauſa non deberet differri ad extremum illud tempus, quo ægrotus nihil audit, vel nihil intelligit.

Quanta verò ſit utilitas hujus Sacramenti, ex ipſa forma verborum intelligi poteſt. Inunguntur enim Sacro oleo præcipuè quinque loca corporis, in quibus ſedes ſunt quinque ſenſuum, videlicet ſenſus videndi, ſenſus audiendi, ſenſus olfaciendi, ſenſus guſtandi, & ſenſus tangendi; &

di;& interim Sacerdos dicit: *Indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum, auditum,* & sic de aliis. Et quoniam Oratio illa est forma Sacramenti; sine dubitatione ulla efficaciter operatur id quod verba sonant, nisi aliquid impediat ex parte* suscipientis.

Quanta verò sit in hoc Sacramento liberalitas & benignitas Dei nostri, facilè intelliget, qui cogitaverit quanta multitudo peccatorum profluat ex his quinque fontibus peccatorum. Atque hæc causa est, cur S. Malachias Episcopus Hibernus, cujus Vitam scripsit S. Bernardus, cùm distulisset ad aliquot horas ministrare Sacramentum Vnctionis extremæ cuidam nobili feminæ ægrotanti, & illa interim vitam cum morte commutasset, tanto dolore correptus sit, ut in cubiculo mulieris defunctæ cum suis Presbyteris tota nocte jacuerit orans & lugens, culpæ suæ deputans, quòd illa pia mulier per Sacramentum Extremæ unctionis vel non convaluisset, vel tam largam indulgentiam peccatorum de Domini liberalitate non percepisset. Quia verò sanctus ille Episcopus amicus Dei erat, à Domino suo precibus & lacrymis obtinuit ut mulier illa resurgeret, & ab eodem sancto viro cum ingenti devotione inuncta, utrumque effectum Sacræ unctionis accipe-

ret: nam & planè convaluit, & ad multos annos ſupervixit, & indulgentiam peccatorum, ut piè credimus, non amiſit. Hoc exemplum tanti viri, & ab alio ſanctiſſimo viro fideliter literis commendatum, poteſt omnibus facilè perſuadere quanti fieri debeat hoc venerabile Sacramentum.

CAP. IX.

De nono præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de prima tentatione diaboli, id eſt, de Hæreſi.

PRopinquante morte, diabolus adverſarius noſter, *tamquam leo rugiens* non deeſt ſibi, ſed tamquam ad prædam velox accurrit, & totis viribus in extrema illa lucta moribundum aggreditur. Primum verò prælium inchoare ſolet à tentatione circa fidem. Nam & res quas credimus, non ſolùm ſupra ſenſum, ſed etiam ſupra rationem naturalem aſcendunt; & ipſa eadem fides, fundamentum juſtificationis noſtræ eſt; & eo fundamento everſo, omnis ædificatio bonorum operum corruit. Eſt autem hæc tentatio facilè omnium grayiſſima, quia prælium nobis eſt cum adverſario non ſolùm doctiſſimo & acutiſſimo, ſed etiam ejuſmodi

1. Pet. 5.

di præliis assueto ab exordio mundi. Ipse omnes Principes hæreticorum seduxit, quorum non pauci, viri optimi & sapientissimi fuerant. Rectè igitur Apostolus nos admonet, dicens: *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem*, id est, adversus homines; *sed adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus*, id est, adversus dæmones qui spiritus sunt, & spiritus nequissimi & astutissimi, & ex cælo aëreo nos omnes vident. Arma nostra in hoc prælio non sunt disputationes, sed simplex veritatis fides. Sic enim Principes Apostolorum nos docent. Apostolus Petrus, *Adversarius*, inquit, *vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide.* & Apostolus Paulus, *In omnibus*, inquit, *sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Itaque ex doctrina Apostolorum non oportet cum diabolo disputare, sed clypeo fidei excipere & retorquere omnia tela ipsius quantumvis ignita & ardentia, id est, efficacia & subtilia esse videantur. Eph.6. 1 Pet.5 Eph.6.

Hábemus exemplum valdè tremendum apud Petrum Barocium, Episcopum Patavinum, qui scripsit libros tres de Ratione benè moriendi. Is in libro secundo sic loquitur: *Fuere, quemadmodum audivi, duo quondam viri eruditissimi, & omnium qui ex*

eodem gymnasio essent, in disputando facilè principes: ac iidem bene morati, maximeque religiosi. E quibus unus cùm excessisset è vivis, ei qui superstes erat, in sua fortè bibliotheca Scriptura sacra studiis incumbenti totus ardens apparuit; territóque, ac quanam ei tam grandis pœnæ causa foret, interroganti, gemens dolensque respondit: Cùm essem migraturus è vita, venit ad me hostis antiquus; & quoniam apprimè eruditum noverat, scisscitari cœpit, de fide quid crederem. Ego, quæ in Apostolorum Symbolo sunt, credere me respondi. Ille exponi sibi quædam, quæ minùs lucida viderentur, rogavit. Exposui, ut in Symbolo Athanasii legeram. Neque enim lucidiùs aut veriùs exponi posse putabam. Tum ille, Non est, ait, ut putas: sed quæ ad Patrem pertinent, partim aperta & vera, partim obscura & falsa sunt. Nam ipse quidem æternus est, non tamen ut semper Deus, sic semper & Pater: sed priùs Deus, posteà Pater. Ad hæc cum ego exclamarẽ hæreticum esse documentum, doctrinamq; diabolicam: Non est, inquit ille, clamoribus disserendum, sed rationibus, si veritatis indagandæ studio ducimur. Ego quid pro mea sententia sit, dicere facile possum: tu quid pro tua sit, explicare si poteris, ab errore me grandi liberaveris. Ipse miser, qui ingenio & doctrinæ meæ magis quàm æquum erat confiderem, cum eo tamquam cum uno quolibet hominum ceterorum disputare cœpi; tandẽq; rationibus, quas mihi ex adverso plurimas ingerebat, &, quod

magis

magis admiratus ſum, Scripturæ ſacræ teſtimoniis in errorem me paulatim tam nefarium miſit, ut jam neque Filium neque Spiritum ſanctum Deum putarem. Interim rapuit animam mors, & qualem reperit, Iudici obtulit. Ab eo diſcedere in hunc ignem ſum juſſus: quem, etſi maximus eſt, tolerabilem tamen utcumque putarem, ſi poſt mille annorum millia finiendus foret. Sed æternus eſt, idemque tantus, quantum nulla apud nos vidit ætas. ut me in ſingulas fermè horas ſcientiæ meæ pœniteat, quæ in tam immane præcipitium me dejecit. & hæc dicens evanuit. At ille tum rei novitate, tum verò amici damno permotus, ut in ſe primùm reverſus eſt; cum iis qui ſibi amiciſſimi erant, quod viderat contulit; petiitque quidnam adverſus ejuſcemodi rem factu optimum ducerent. Decretum in commune eſt, ut ad eam ſe quiſque fidem referret, quam Catholica ſervat Eccleſia. Paulò poſt in ægrotationem, ex qua mortuus eſt, incidit. Et ecce ad eum itidem antiquus hoſtis, prioris diſputationis ſucceſſu animoſior venit; quærit de fide, quid credat. Reſpondet, credere ſe quæ Mater Eccleſia credit. Rurſus antiquus hoſtis, quidnam credat Mater Eccleſia, ſciſcitatur. Et ille, Quod ego, inquit; atque in hunc modum, audientibus his qui aſtabant, veluti ab aliquo interrogatus, Credo quæ credit Eccleſia, & Eccleſia credit quæ ego credo, tantiſper dicere non ceſſavit, dum animam redderet. Ita factum eſt, ut deluſa inimici verſutia, ipſe in cælum migraret.

positus: sed quantum pro industria exteriori Regi placens, tantum pro interna suimet negligentia displicens. Admonebat ergo illum sedulò ut confiteretur, & emendaret ac relinqueret scelera sua, priusquam subito mortis superventu tempus omne pœnitendi & emendandi perderet. Verùm ille, licet frequenter admonitus, spernebat verba salutis; seseque tempore sequenti pœnitentiam acturum esse promittebat. Inter hæc tactus infirmitate, cecidit in lectum, atque acri cœpit dolore torqueri. Ad quem ingressus Rex (diligebat enim eum) multùm hortabatur ut vel tunc, antequam moreretur, pœnitentiam ageret commissorum. At ille respondebat, non se tunc velle confiteri peccata sua, sed cùm ab infirmitate resurgeret; ne fortè exprobrarent sibi sodales, quod timore mortis faceret ea, quæ sospes facere noluerat. Fortiter quidem, ut sibi videbatur, locutus, sed miserabiliter, ut posteà patuit, damoniaca fraude seductus est. Cúmque morbo ingravescente, denùo ad eum invisendum ac docendum Rex intraret, clamavit statim miserabili voce: Quid vis modo? quid huc venisti? non enim mihi aliquid utilitatis aut salutis potes ultra conferre. At Rex, Noli, inquit, ita loqui; vide ut sanum sapias. Non, inquit, insanio, sed pessimam mihi conscientiam certus pra oculis habeo. Paulò antè intraverunt ad me duo pulcherrimi juvenes, & resederunt circa me, unus ad caput, & unus ad pedes; protulitque unus libellum perpulchrum,

mœrens ac damnato similis, cœpit narrare quia videret inferos apertos, & satanam immersum in profundũ tartari: Caiphan quoque cum ceteris qui occiderunt Dominum juxta eum flammis ultricibus contraditum; in quorum vicinia, inquit, heu! misero mihi locum aspicio æternæ perditionis esse præparatum. Audientes hæc fratres: cœperunt diligenter hortari, ut vel tunc adhuc positus in corpore pœnitentiam ageret. Respondebat ille desperans: Non est mihi modo tempus vitam mutandi, cùm ipse viderim judicium meum jam esse completum. Talia dicens, sine Viatico abiit, & corpus ejus in ultimis est Monasterii locis humatum. hæc Beda. Quod autem hic miserabilis Monachus dicit, non fuisse tunc sibi tempus vitam mutandi, non ex veritate, sed ex diaboli persuasione dicit. Spiritus enim sanctus apertissimè clamat per Ezechielem Prophetam, Deum semper esse paratum amplecti eos qui convertuntur à peccato ad pœnitentiam. quod apertius docet sanctus Leo Papa in Epistola ad Theodorum Forojulienſem Episcopum his verbis: *Misericordiæ Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire; ad quem nullas patitur venire moras conversio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cùm conversus ingemueris, tunc salvus eris.* Ezech. 18. & 33.

Addam exemplum unum vel alterum; quibus demonstretur, à dæmone tentari etiam piissimos viros in exitu

tur; repentè obſtupuiſſe animo, & apertis oculis clara voce reſpondere cœpiſſe, aliquando quidem: *Ita ſanè, reverà ita eſt, ſed pœnitentia & lacrymis crimen dilui.* aliquando verò: *Non eſt ita, mentimini.* deinde rurſum: *Verum loquimini, ſed flevi, ſed miniſtravi.* in quibuſdam tamen: *Verè me accuſatis, & quid reſpondeam non habeo.* Atque ita obiit, ambiguum relinquens, ſalvuſne an reprobus eſſet. Hæc igitur & alia ejuſdem generis exempla nos monent, ut antè horam illam ſollicitè conſcientiam noſtram expurgemus, & numquam de miſericordia Domini diffidamus.

CAP. XI.

De undecimo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de tertia tentatione, id eſt Odio Dei.

ADverſarius noſter diabolus non ſolùm nititur quantum poteſt ut moribundos ſpoliet fide, & ſpe, & inducat in hæreſim & deſperationem; ſed etiam contendit amicos Dei ab amicitia ejus ſeparare, & inducere in odium Dei, & blaſphemias, & magicas artes. Iſti ut plurimùm non timent mortem, nec pœnas gehennæ. Sperant enim ſe apud inferos felicem vitam acturos, utpote ſocios dæmonũ, quos in inferis regnare arbitran-

tur.

rem loqui de præparatione ad exitū de præſenti vita: reſpondit conſtanti animo, & ſine ullo metu, ac dixit: *Ego, Domine, cupivi alloqui te, non pro me, ſed pro conjuge mea, & filiis meis: ego enim propero ad inferos, neque eſt quod aliquid pro me agas.* hæc verò protulit animo tranquillo, ac ſi de itinere ad villam vel oppidum aliquod loqueretur. Ita nimirum diabolus animam ejus ſibi ſubjecerat, ut non cuperet nec vellet ab eo divelli. Nec tamen magus aut necromanticus erat, ſed artem exercebat valde periculoſam; & intentus lucro per fas & nefas, oblitus videbatur non ſolùm Dei, ſed etiam animæ ſuæ. Summa eſt, cùm multis verbis illum ad meliorem mentem revocare tentaſſem, nihil efficere potui. Cupiet fortaſſe aliquis noſſe, quam ille artem exerceret. dicam, ut ejus interitus aliis hominibus ejuſdem artis, ſi qui ſunt ei ſimiles, proſit ut reſipiſcant. Procurator cauſarum erat, ex illorum numero, qui non multùm laborant, utrùm cauſam juſtam an injuſtam defendendam ſuſcipiant. Atque interim utrique parti injuriam faciunt, modò ipſi marſupium impleant.

Addam unum, quando in hunc ſermonem incidi. Vir quidam apprimè doctus cùm mecum ageret, & merita cauſæ cujuſdam exponeret; ego ſermonem ejus interrumpens ajo: Vi-

quamvis neſciat injuſtam eſſe, non ex ignorantia, ſed cum ignorantia quæ non excuſat; patrocinatur injuſtè. Qui etiam non curant diſcernere & penetrare, an juſtam vel injuſtam cauſam ſuſcipiant; manifeſte negligunt ſcire id quod tenentur ſcire. hæc ille.

Ad has tentationes addi poteſt alia, quæ non tam nocet quàm prodeſt, quamvis diabolus ea utatur ut noceat. Solet enim ipſe hoſtis generis humani plerumque adeſſe, ſeque terribili facie oſtendere morituris, ut eos ſi decipere non poteſt, ſaltem impediat ab alacritate & ſtudio orationis. Sic de beato Martino ſcribit Severus Sulpitius, morienti apparuiſſe diabolum, eique à ſancto Martino dictum: *Quid hic aſtas cruenta beſtia? nihil in me funeſte reperies.* Scribit quoque venerabilis Petrus Damiani in Vita ſancti Odilonis, apparuiſſe prædicto Odiloni paulò ante mortem diabolum teterrima ſpecie, de quo ſic ipſe beatus Odilo locutus dicitur: *In ipſa meæ deceſſionis hora, in illo angulo (oſtendebat enim quaſi digito locum) vidi figuram quamdã trucem nimis atque terribilem, quæ mihi teterrimæ ſuæ viſionis horrorem atque formidinem tentavit incutere: ſed Chriſti confortante virtute, nulla me potuit infeſtatione nocere.* Scribit etiam ſanctus Adelelinus Sagienſis Epiſcopus apud Laurentium Surium in Vita ſanctæ Opportunæ virginis, 22. Aprilis.

CAP. XII.

De duodecimo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de remedio primo adversus tentationes diaboli.

EXpoſuimus Capitibus ſuperioribus tentationes quatuor, quæ moribundos graviter vexare ſolent. adverſus eas tentationes duo remediorum genera adhiberi poſſunt. Vnum eſt pro iis qui compotes ſunt rationis, & audire & intelligere poſſunt quæ ipſis dicuntur: alterum eſt generale pro omnibus, idque utiliſſimum atque tutiſſimum.

Quod ad primum attinet, ſi tentatio fidem Catholicam impugnat, nullo modo expedit, ut ſuprà diximus, cum diabolo diſputare. Sed generatim admonendi ſunt ægroti qui tentantur, ut ſi tentatio verſatur circa naturam Dei, qui unus in eſſentia, & trinus in perſonis credendus eſt, cogitent quàm multa ignoramus de rebus creatis, non ſolùm ſpiritualibus, ſed etiam corporalibus: ſiquidem magna pars hominum non facilè credere poteſt, ſtellas firmamenti ſingulas majores eſſe toto orbe terrarũ: & tamen hoc ipſum Mathematici facilè demonſtrant eſſe veriſſimum. Quòd ſi res iſta, quę corporalis eſt, nõ

intelligitur à plurimis, qui tamen fidem habent hominibus doctis: cur non credent de natura Dei id quod ipse Deus per Apostolos & Prophetas revelavit, & signis ac miraculis plurimis & maximis confirmavit?

Quòd si tentatio ad ea pertineat, quæ Deum fecisse & in dies facere credimus, quale in primis est transmutatio panis & vini in Corpus & Sanguinem Christi, remanentibus accidentibus panis & vini; adhibenda sunt exempla rerum innumerabilium, quas credimus Deum fecisse, cùm earum nullam rationem reddere possimus. Quis capiat, mundum universum solo Dei nutu ex nihilo fieri potuisse? & tamen multi id credunt, qui mysterium Eucharistiæ adduci non possunt ut credant. Quis itidem crederet, corpora omnium defunctorum redacta in cineres vel in pulveres, aut à bestiis vorata, vel in herbas conversa; jussu Domini in momento resurrectura? & tamen hoc omnes Catholici facilè credunt, & in Symbolo confitentur, & credidit hoc ipsum Iob ante aliquot annorũ mil-
Iob 19 lia. ait enim: *Scio quòd Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum; & rursum circumdabor pelle mea.* Ex his igitur & aliis id genus mirandis operibus Dei, quæ superant captum nostrum, facilè credi possunt alia, quæ nobis Ecclesia Catholica credenda

credenda proponit, cùm ſit Eccleſia, Apoſtolo teſte, columna & firmamẽ- 1. Tim.
tum veritatis. Hæc & ſimilia proponi 3.
poſſunt iis qui tentantur circa Fidẽ.

Qui verò tentationes patiuntur circa Spem, iis proponenda eſt magnitudo planè infinita miſericordiæ Dei, quæ longè ſuperat numerum & molem omnium peccatorum. Sic enim loquitur Spiritus ſanctus per Davidem in Pſal. 144. *Miſerator & miſericors Dominus, patiens, & multùm miſericors. Suavis Dominus univerſis, & miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus.* Itẽ proponenda eſt propitiatio Mediatoris, de qua ſanctus Ioannes dicit: *Ipſe* 1. Ioã.
eſt propitiatio pro peccatis noſtris; non pro 2.
noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius mundi. Proponenda quoque eſt virtus pœnitentiæ, quæ ſi ex corde verè contrito procedat, numquam apud Deum repulſam accipiet. veriſſimè enim ſcripſit Propheta: *Cor contritum* Pſ. 50.
& humiliatum Deus non deſpiciet. Proponendum etiam eſt exemplum filii prodigi, qui vix illa verba protulerat, *Pater peccavi in cælum, & coram te;* Luc. 15
cùm ſtatim patris viſcera commota ſunt, & in complexum filii ruit, & juſſit indui tunica pretioſa, & imponi annulum in digitum ejus, & parari convivium ſolemne, quia filius ejus perierat, & inventus erat.

Denique proponendum eſt exemplum ſancti Pauli, qui dum adhuc

Ecclesiam persequeretur, præventus à gratia Dei mutatus est de persecutore in prædicatorem. Id quod ipse idem scribit factum esse, ut omnes peccatores ejus exemplo converterẽtur, & nemo, quantumvis sceleſtus, desperaret de misericordia Dei. *Fidelis*, inquit, *sermo, & omni acceptione dignus; quòd Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere; quorum primus ego sum; sed ideò misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui crediturí sunt illi in vitam æternam.*

1 Tim. 1.

Qui autem tentantur à dæmone tentatione gravissima contra charitatem Dei, & incitantur ad odium Dei, & amorem diaboli; docendi sunt primo loco, diabolum esse mendacem, dicente Domino: *Cùm loquitur diabolus mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater ejus.* Vbi illud, *& pater ejus*, significat, diabolum esse patrem mendacii, ut sanctus Augustinus & sanctus Ioannes Chrysostomus docent. Diabolus enim primùm omnium mentiri cœpit, cùm ait Evæ, & per illam Adamo: *Nequaquam moriemini.* Deus enim dixerat Adamo ut non comederet de ligno vetito, si veller numquam mori: diabolus autem contrà dixit ut comederent, quia non morerentur. Itaque diabolo nulla fides haberi debet,

Ioan. 8

Tract. 41. in Ioan. Ho. 42. in Ioã. Gen. 3.

Digitized by Google

bet, cùm ſit mendax, & pater mendacii. Deinde diabolus jam judicatus eſt ad ignem æternum, cum omnibus qui illum ſequuntur. ſic enim Dominus dicet in die judicii: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus.* Errant igitur quicumque diabolo ſe ſubjiciunt, ſperantes ſe cum diabolo poſt mortem apud inferos regnaturos, & opes ac voluptates maximas habituros. Denique experimento conſtat omnia diaboli promiſſa eſſe fallacia: nemo enim ex iis qui ad notitiam noſtram venire potuerunt, adhuc inventus eſt, qui theſauros ingentes à diabolo promiſſos acceperit; neque qui adjudicati ad carceres, vel triremes, vel ad ipſam mortem à legitima poteſtate, per diabolum eripi potuerint. Matth. c. 25.

Hæc tria ſi à cupidis hominibus ſeriò cogitarentur, fortaſſe pauci aut nulli eſſent, qui à Deo vero, vereque omnipotente, & ſapientiſſimo, & optimo, ad diabolum mendaciſſimum, & mendiciſſimum, nec non miſerrimum deficere auderent.

De quarta tentatione nihil eſt quod dicamus, cùm jam ſatis abundè conſtiterit, eam tentationem non tam noxiam quàm ſalutarem morientibus eſſe. Si quis tamen velit remedium ex Scripturis, ad eam faciliùs tolerandam: legat ipſe, vel jubeat ſibi legi, dum horribilis illa viſio durat,

Psalmū vigesimumsextū, qui incipit: *Dominus illuminatio mea, & salus mea.*

CAPVT XIII.

De tertiodecimo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de secundo remedio adversus tentationes diaboli.

EXplicavimus remedium primum adversus singulas tentationes diaboli: nunc explicabimus remedium secundum, quod erit commune omnibus tentationibus. Hoc magnum & salutare remedium in oratione positum est, sive ipse pro se ægrotus orare possit, sive alii pro ipso orent, sive ipsius ægroti & astantium oratio conjungatur. Id enim constat, multùm valere orationem timentium Deum, præsertim cùm pro comperto habeamus, non posse diabolum tentare, nisi quantum Dominus illi permittit. Est enim quasi leo rugiens, vel canis rabidus catena ferrea alligatus, qui non potest pro arbitrio mordere, sed quantum Deus, qui catenam manu sua potentissima regit, illum mordere sinit. Hoc docet in primis sanctus Augustinus, exponens verba illa Psalmi: *Dic animæ meæ: Salus tua ego sum.* Et adferens exemplum sancti Iob: *Ostendit,* inquit, *hoc Deus in causa viri illius sancti Iob, quia & ipse diabolus*

Ps. 33.

bolus auferendi hæc temporalia non habet poteſtatem, niſi cùm acceperit à ſumma illa poteſtate. Invidere potuit ſancto, numquid nocere potuit? Accuſare potuit, damnare numquid potuit? Numquid valuit aliquid tollere? numquid vel unguem, numquid vel capillum ladere, niſi Deo diceret: Mitte manum tuam? Quid eſt, Mitte manum tuam? Da poteſtatem. Accepit. Ille tentavit, ille tentatus eſt: tentatus tamen vicit, tentator victus eſt. Deus enim, qui diabolo permiſerat ut illa tolleret, ille ſervum ſuum interiùs non deſeruerat, & ad ipſum diabolum ſuperandum, animam ſervi ſui frameam ſibi fecerat. Quantum valet hoc? de homine dico. Victus in Paradiſo, vicit in ſtercore. Ibi victus eſt à diabolo per mulierem, hîc vicit diabolum & mulierem.

Hoc ipſum quod ſanctus Auguſtinus docet, nihil poſſe diabolum, niſi quantum permittit Deus, exemplo ſuo docuerunt ſanctus Antonius & ſanctus Franciſcus. De ſancto Antonio ſic loquitur ſanctus Athanaſius, qui ejus Vitam ſcripſit: *Antonius multitudine dæmoniorum vallatus, quaſi de inimicis luderet, dicebat: Si virium aliquid haberetis, ſufficeret unus ad prælium. ſed quoniam Domino vos enervante ſrangimini, multitudine tentatis inferre terrores; cùm hoc ipſum infirmitatis indicium ſit, quod irrationabilium induitis formas beſtiarum. Rurſumq; confidens ajebat: Si quid valetis, ſi vobis in me poteſtatem*

Dominus

Dominus dedit, devorate concessum: si verò non potestatis, cur frustrà nitimini? signum enim Crucis & fides ad Dominum, inexpugnabilis nobis murus est.

De sancto Francisco eadem ferè narrat sanctus Bonaventura. *Loca,* inquit, *solitaria quærens, ad solitudines derelictas oraturus nocte pergebat: ubi dæmonum pugnas horribiles frequenter sustinuit, qui secum sensibiliter confligentes, nitebantur ipsum ab orationis studio perturbare. Ipse verò armis munitus cælestibus, quanto vehementiùs impetebatur ab hostibus, tanto fortior in virtute, & ferventior reddebatur in opere; fidenter dicens ad Christum: Sub umbra alarum tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt. Ad dæmones autem: Facite quidquid in me valetis, maligni spiritus & fallaces. Non enim potestis, nisi quantum vos manus superna relaxat: & ego ad perferendum omnia quæ ille infligenda decreverit, cum omni jucunditate paratus assisto. Quam mentis constantiam superbi dæmones non ferentes, abscedebant confusi.* Hoc igitur jacto solidissimo fundamento, quòd diabolus nihil possit, nisi quantum ei Deus permittit; dubitari non potest, quin oratio fervens ad Deum, sive ægroti, sive adstantium, multùm omnino valeat, præsertim si ii qui orant, sint amici Dei.

S. Bon. in vita S. Francisci c. 10.

Habemus hujus rei præclarissimũ exemplum apud sanctum Gregorium in libro quarto Dialogorum, qui etiam

tiam hoc ipſum exemplum in Monaſterio ſuo contigiſſe, & inter concionandum narraſſe ſe dicit. Hæc ſunt ejus verba: *Is*, inquit, *de quo in Homiliis corã populo me narraſſe jam memini, inquietus valde puer fuit, Theodorus nomine, qui in Monaſterium meum fratrem ſuum neceſſitate magis quàm voluntate ſecutus eſt. Cui nimirum grave erat, ſi quis pro ſalute ſua aliquid loqueretur. bona enim non ſolùm fa[illegible]e, ſed etiam audire non poterat. Numquam ſe ad ſancta converſationis habitum venire, jurando, iraſcendo, deridendo teſtabatur. In hac autem peſtilentia, qua nuper hujus urbis populum magna ex parte conſumpſit, percuſſus in inguine, eſt perductus ad mortem. Cumq; extremum ſpiritum ageret, convenerunt Fratres, ut egreſſum illius orando protegerent. Iam corpus ejus ab extrema parte fuerat præmortuum, in ſolo tantùm pectore vitalis adhuc calor anhelabat. Cuncti autem Fratres tantò cœperunt pro eo enixius orare, quantò eum jam videbant ſub celeritate diſcedere. Tunc repentè cœpit eiſdem Fratribus aſſiſtentibus clamare, atque cum magnis vocibus orationes eorum interrumpere, dicens: Recedite, recedite. Ecce draconi ad devorandum datus ſum, qui propter veſtram præſentiam devorare me non poteſt. caput meum jam ſuo ore abſorbuit: date locum ut me non amplius cruciet, ſed faciat quod facturus eſt. Si ei ad devorandum datus ſum, quare propter vos moras patior? tunc Fratres cœperunt ei dicere,* Lib. 4. cap. 3. Dial.

dicere, Quid eſt quod loqueris, frater? ſignum tibi ſanctæ Crucis imprime. Reſpondit ille dicens: Volo me ſignare, ſed non poſſum, quia ſquamis hujus draconis premor. Cumq; hoc fratres audirent; proſtrati in terram cum lacrymis cœperunt pro ereptione illius vehementiùs orare. Et ecce ſubitò cœpit ager clamare dicēs: Gratias Deo, ecce draco ille, qui me ad devorandum acceperat, fugit, orationibus veſtris expulſus ſtare non potuit. pro peccatis meis modò intercedite, quia converti paratus ſum, & ſæculārem vitā funditus relinquere. Homo ergo, qui jam, ſicut dictum eſt, ab extrema corporis parte fuerat præmortuus, reſervatus ad vitam, toto corde ad Deum converſus eſt; & poſtquam mutatus mente diu eſt flagellis adſtrictus, tum ejus anima carne ſoluta eſt. Hæc ſanctus Gregorius.

Diſcant igitur qui morientibus aſſiſtunt, non tam cum ægroto loqui, quàm Deum pro eo ardenter orare. Neque quoſcumque homines ad viſendum ægrotum in extremis conſtitutum admittere, ſed viros pios & probos, qui ſuffragiis ſuis multùm valeant apud Deum. Multùm enim valet oratio juſti aſſidua & fervens. Et quemadmodum diabolus, quia modicum tempus habet, omnem movet lapidem in eo temporis articulo; ſic etiam, & multò ampliùs debent fideles amici juvare precibus & lacrymis fratres ſuos de præſenti ſæculo exeuntes.

CAP.

CAP. XIV.

De quartodecimo præcepto Artis bene moriendi vicina jam morte, quod eſt de iis qui non ex conſueto morbo, ſed ex alia cauſa moriuntur.

DOcuimus hactenus qua ratione comparare ſe debeant ad mortem, qui ex morbo diuturno decumbunt: nunc addere viſum eſt, quid illis faciendum ſit, qui non ex morbo diuturno, ſed aliunde in periculo mortis verſantur. Sunt autem tria hominum genera, quibus extra morbum conſuetum imminet mortis diſcrimen. Aliis enim adeſt mors propinqua, improviſa, & certa, quales ſunt qui corripiuntur apoplexia, vel feriuntur cæleſti fulmine. Aliis adeſt mors propinqua, nec improviſa, nec certa, ſed valdè probabilis, quales ſunt qui vel bellum gerunt cum hoſtibus, vel in alto mari cum fluctibus & ventorum flatibus pugnant. Aliis denique propinqua mors eſt, nec improviſa, nec incerta, quales ſunt qui decreto Iudicis à carnifice feriuntur.

Primi generis homines nullum aliud remedium habent, niſi quotidianam, vel potiùs continuam mortis memoriam. Atque ad hos propriè pertinet graviſſima illa Domini Salvatoris admonitio: *Vigilate, quia neſci-* Matth. 25.

neſcitis diem, neque horam. Gravis quidem, ſed pretioſa neceſſitas, quæ ad optima & utiliſſima compellit. Si diceret Dominus, Vigilate nudi in aëre frigidiſſimo donec congeletis, & diſruptis undique carnibus extinguamini, ut Quadraginta Martyres olim vigilaverunt : nônne id faciendum eſſet, ut ſecuri ad æternam felicitatem læti perveniremus? & ſi diceret, Vigilate nudi & craticulæ alligati, donec à ſubjecto igne ardenti cum intimo & acerrimo dolore conſumpti de vita recedatis, ut quondam cum ſancto Laurentio actum fuiſſe legimus: nónne id quoque alacri animo faciendum eſſet, ut gehennam ignis æterni evaderemus? At non hoc jubet Dominus Deus noſter omnibus nobis; ſed ut vigilemus, nè dormientibus nobis fur nocturnus adveniat, & aurum charitatis, vel gemmas pretioſiſſimæ caſtitatis, vel theſaurum fidei, aut alia veræ virtutis bona nobis in peccato dormientibus eripiat: & ſomno peccati lethalis oppreſſi, & morte præoccupati, Regni cæleſtis jacturam faciamus, & in gehennam igne inextinguibili ardentem projiciamur. At pauci ſunt qui ſic repentè moriantur, ut nullum eis remedium afferri queat. Eſto, pauci ſint; unde noſti te non futurum unum ex illis? & ſi de illis paucis unus eris, quid proderit tibi multitudo eorum

qui

qui ejuſmodi periculum evaſerunt? Audi ergo, quando licet tibi tã horrendum malum evadere, conſilium Patris noſtris Dei clamantis & dicentis: *Vigilate, vigilate, quia neſcitis diem, neque horam.*

Alteri generi hominum, qui vel in bello repentè mortui cadunt, vel in mari vi tempeſtatis ab undis abſorpti extinguuntur, tria videntur eſſe neceſſaria ut feliciter moriantur. Primum eſt, ut ad bellum non accedant, niſi conſtet eis bellum eſſe juſtum; aut ſi non ſponte, ſed coacti à proprio Principe arma capiunt, ſaltem non ſciant, bellum eſſe injuſtum. Sic enim docet S. Auguſtinus in libris contra Fauſtum Manichæum. Scribit enim, aliam eſſe rationem Principis imperantis, aliam militis obſequentis. Ac Principem non poſſe bellare docet, niſi ſciat bellum eſſe juſtum: militem autem poſſe, modò non ſciat bellum eſſe injuſtum. Alterum eſt, ut in bello leges obſervent ſancti Ioannis Baptiſtæ, qui interrogatus à militibus, quid agendum illis eſſet ut ſalvi fierent, reſpondit: *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendiis veſtris.* Poſtremum eſt, ut non patiantur peccatum lethale in corde ſuo umquam hærere: alioqui facilè erit, ut mors quæ in prælis multos de medio tollit, illos imparatos invadat, & ad mortem æternam

Lib. 22 cap. 73

Luc. 3.

perpetuò cruciandos amandet. Itaque milites in castris, positi in periculo maximo versantur amittendæ vitæ sempiternæ, nisi perpetuò vigilent & pugnent non minùs adversus dæmones tentantes ad peccata, quàm adversus hostes mortales pro temporali gloria dimicantes.

Hæc eadem dici possunt ad eos qui non sine periculo navigant mare. Primùm enim cavere debent ne ad malum finem navigare incipiant, ut ad capiendos & spoliandos quoscũque obvios, ut piratæ faciunt. Deinde, si bellandi causa suscipitur navigatio, observent etiam ipsi leges acceptas à sanctissimo Præcursore Domini. Denique, ut ipsi quoque non audeant lethali crimine Deum offẽdere, cùm non longiùs distent à morte, quàm navis eorum ab aquis.

Tertii generis homines felices dici posse videntur, si bona sua noverint. Nam vel occiduntur jure damnati, vel injuria: si jure, mors illis ad satisfactionẽ coram Deo prodesse poterit, modò seriò peccatum suum detestentur, & libenter mortem ad peccata sua expianda suscipiant. Si injustè occidantur, & ignoscant ex animo iis qui causa exitii illis fuerunt, imitatores Redemptoris erunt, qui pro crucifixoribus suis Patrem oravit, dicens: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciant.* Adde, quòd isti longè

longè minus patiuntur in morte, quàm ii qui gravi & diuturno morbo laborant. Deinde isti integris sensibus, & cerebro non vitiato cùm sint, faciliùs possunt sacræ Confessioni & Sacramento Corporis Domini suscipiendo, & orationibus operam dare, quàm ii qui detinentur in lecto doloribus variis tolerandis occupati, & virtute naturali ut plurimùm debilitata, vel etiam prostrata. Denique non desunt multis in locis homines docti & pii, qui summa diligentia & sollicitudine assistunt ejusmodi hominibus supplicio extremo afficiendis, eosque docent quo modo se comparare debeant ad mortem piè suscipiendam; ut cùm mori incipiunt vitę mortali, vivere incipiant beatæ immortalitati.

CAP. XV.

De felici morte eorum, qui Artem benè moriendi didicerunt.

EXplicatis præceptis Artis benè moriendi, illud unũ superesse videtur, ut breviter explicemus quę sit utilitas in Arte benè moriendi. Res est facilis, & tamẽ maxima: qui enim benè moritur, feliciter moritur. Neque quomodocumque feliciter moritur qui benè moritur, neque quomodocumque infeliciter moritur

qui malè moritur. Sed qui benè moritur, transit à vita mortali & misera ad vitam æternam, & omni ex parte beatissimam; & contrà, qui malè moritur, transit à vita quæ videtur diuturna & felix ad vitam omni labore & dolore pleniſſimam, quæque finem laboris & doloris nullum inveniet, ut inde mors æterna sit potiùs dicenda quàm vita. erunt enim homines reprobi, mortui ad omnem lætitiam & voluptatem, sed vivi ad omnem laborem & dolorem.

Rem ita se habere Scripturæ sanctæ apertè nos docent. De illis qui benè moriuntur, loquitur sanctus Ioannes in Apocalypsi, dicens: *Audivi vocem de cælo dicentem mihi: Scribe: Beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant à laboribus suis: opera enim illorum sequuntur illos.* Apoc. 14. Hanc sententiam non desunt ex Scriptoribus qui ad solos Martyres pertinere existiment: sed communior & verior explicatio, ad omnes Sanctos qui piè moriuntur in Christo, verba sancti Ioannis pertinere docet. Certè sanctus Bernardus in Epistola quadam, quæ inscribitur de Machabæis, sic loquitur: *Beati mortui qui in Domino moriuntur: non soli qui pro Domino, sicut Martyres; sed qui in Domino moriuntur, sicut Confessores, profecto beati sunt. Duæ proinde res mihi videntur mortem facere pretiosam, vita, &* Epi. 98

causa

cauſa; ſed amplius cauſa, quã vita : porrò illa erit pretioſiſſima, quam & cauſa commendat & vita. Hæc ille. Huc accedit, quòd Eccleſia, quæ optima interpres eſt Scripturarum, ex hoc loco Apocalypſis Lectionem legi jubet in Miſſa pro defunctis omnibus. Ait igitur ſanctus Ioannes: *Beati mortui qui in Domino moriuntur.* hoc eſt, *beati* ſunt illi omnes, qui cùm moriuntur inveniuntur *in Domino*, id eſt, inveniuntur conjuncti Domino per veram charitatem, ut membra viva capitis, quod eſt Chriſtus. Sic de ſancto Stephano moriente ſcripſit ſanctus Lucas; *Obdormivit in Domino*; id eſt, conjunctus Domino, ut membrũ capiti. Luc. 7.

Cur autem ſint beati qui moriuntur in Domino, explicat ſanctus Ioannes dicens: *Amodo jam dicit Spiritus, ut requieſcant à laboribus ſuis.* Spiritus enim ſanctus apertè declarat, in morte Sanctorum finem imponi laborioſis operibus omnibus, & inchoari requiem ſempiternam; nec ſolùm ceſſare labores omnes, ſed etiam inchoari vitam feliciſſimam, plenam omni genere voluptatis: quia opera illorum ſequuntur illos. Opera enim bona & meritoria omnis conſolationis & voluptatis, non temporariæ, ſed æternæ, non remanent in terra, ſed ſanctos operarios ſequuntur in cælum, juxta illud Prophetæ: *Diſperſit, dedit pauperibus, juſtitia ejus manet in* Apoc. 14. Pſ. 111

ſæculum ſæculi. Opes quidem ſancti viri relinquuntur in terra, vel potiùs conſumuntur in terra: ſed *juſtitia*, liberalitas, miſericordia, qua opes terrenæ communicatæ ſunt pauperibus, *manet in ſæculum ſæculi*; nec ſolùm manet, ſed ditiſſimum facit eum qui divitias perituras in egenos diſtribuit ſuper terram. Nec ſolùm opera liberalitatis ſequuntur eos, ſed etiã opera ſapientiæ, opera fidei, opera ſpei, opera charitatis, opera timoris Domini, opera tẽperantię, opera fortitudinis, opera caſtitatis, opera religionis; deniq; opera omnia bona ſequuntur eos, & prędmia ampliſſima & perpetua illis acquirunt. Verè igitur feliciſſimus eſt qui benè moritur cùm & requiem à laboribus, & ſummam omnium bonorum in æternum acquirat. Accedunt ad hoc Scripturæ veriſſimum teſtimonium viſitationes Sanctorum, qui adeſſe ſolent moriẽtibus piis hominibus, ut eos in exitu de corpore conſolentur & adjuvent, & dæmonia quæ terrorem ipſo tempore incutere ſolent, compeſcant: quæ viſitatio inter felicitates piè morientium non modica eſt.

Lib. 4. Dialo. c. 11. Poſſem hoc loco hiſtorias plurimas recenſere, ſed contentus ero exemplis quæ extant in Dialogis ſancti Gregorii. Igitur in quarto libro ſic ipſe beatus Gregorius de Vrſino Presbytero loquitur: *Vrſinus Presbyter vicinus*

vicinus morti, cum magna cœpit lætitia clamare, dicens: Benè veniant domini mei. quid ad tantillum servulum vestrum estis dignati convenire? venio, venio, gratias ago. Cumque hoc iterata crebrò voce repeteret, quibus hoc diceret, qui illum circumsteterant, requirebant. quibus ille admirando respondit, dicens. Numquid hîc convenisse sanctos Apostolos non videtis? B. Petrum & B. Paulum primos Apostolorum, non aspicitis? Ad quos iterum conversus dicebat: Ecce venio, ecce venio. atque inter hæc verba animam reddidit. Et quia veraciter sanctos Apostolos viderit, eos etiam sequendo testatus est. Quod plerumque contingit justis, ut in morte Sanctorum præcellentium visiones aspiciant, ne ipsam mortis suæ pœnalem sententiam pertimescant; sed dum eorum menti supernorum civium societas ostenditur, à carnis suæ copula sine doloris & formidinis fatigatione solvatur.

Idem sanctus Gregorius in eodem libro capite sequenti narrat, ad Probum Reatinæ Ecclesiæ Episcopum moribundum venisse sanctum Iuvenalem & sanctum Eleutherium martyres cum ingenti splendore, & mox venerabilem Probum carne solutum cum illis qui ad eum venerant, in cælum abiisse. Idem capite sequenti refert, sanctæ Gallæ ancillæ Dei ægrotanti & morti proximæ apparuisse sanctum Petrum, eique significasse, dimissa illi fuisse omnia peccata, ut securè de mundo recederet.

Idem ſequenti capite refert, morien-te Servulo paralytico , audita fuiſſe in cælo cantica Angelorum , & odo-rem mirificum effuſum. Idem ſequẽ-ti capite narrat de Romula ancilla Dei, ingentem numerum animarum ſanctarum de cælo ad eam veniſſe cum inæſtimabili claritate luminis, & ſuaviſſimi odoris fragrantia. In ſe-quenti capite refert de amita ſua Tharſilla , quòd primùm viderit ap-parentem ſibi Felicem Pontificem affinem ſuum, dicentem: *Veni, quia in hac te lucis manſione recipio.* deinde mox febri correpta , & ad extrema deveniens, IESVM ad ſe venientem viderit, & in eum intendens expira-verit. Tantam autem odoris fragran-tiam in eo loco relictam fuiſſe, ut ip-ſa quoque ſuavitas oſtenderet , illic auctorem ſuavitatis fuiſſe. Idẽ in ſe-quenti capite ſcribit , Muſæ puellæ B. Virginem Dei matrem cum virgi-num choro apparuiſſe, eamque mo-rientem ad Regna cælorum ſecum duxiſſe. Denique in ſequenti capite ſcribit, morienti Stephano Angelos ſanctos adfuiſſe.

Habemus igitur teſte ſancto Gre-gorio , viris aut mulieribus piis de hac vita migrantibus aſſiſtere ſolitos non ſolùm Angelos, ſed etiam Mar-tyres jam defunctos , vel Apoſtolo-rum Principes , vel ipſam Reginam cælorum , vel denique Chriſtum ip-

ſum

sumi, Regem æternæ gloriæ. Quanta autem hæc sit felicitas, quanta gloria, quanta cordis lætitia iis qui benè vivere & feliciter mori didicerunt; ii soli explicare possunt, quibus datum est hæc tam ingentia Dei beneficia experiri.

CAP. XVI.

De infelici morte eorum, qui Artem benè moriendi discere neglexerunt.

DE Iuda proditore Dominus ait: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Matt. 26. Nihil enim infelicius cogitari potest homine, qui à fine suo, ad quē creatus erat, culpa sua aberrat. Res enim ceteræ, sive animantia bruta, sive plantæ, sive res inanimæ, si finem suum non consequantur, nihil tamē molestiæ patiuntur, cùm esse desinunt: homo verò si à fine suo aberret, qui est vita beata & sempiterna, non desinit esse & vivere, sed vitam ducit omni morte deteriorē, ut perpetuò quærat mortem, & numquam inveniat. Proinde omni stulto stultior est, & omni insipiente insipientior, qui non contendit omnibus viribus ad felicitatem æternam pervenire: cùm nemo possit ab æterna felicitate excidere, quin incidat in æternæ damnationis abyssum.

Ad hoc ipsum summi momenti negotium verè capiendum, operæpretium

tium esse duxi verba illa Apostoli Pauli breviter considerare, quæ habentur in Epistola priore ad Corin-
2. Cor. c. 4. thios: *Id enim quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternū gloriæ pondus operatur in nobis: non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, tēporalia sunt; quæ non videntur, æterna.* Hæc Apostolica & planè aurea verba homini spirituali apertissima sunt; & ex iis potissimùm spiritualis homo discit facillimo negotio artem benè vivendi & artē benè moriendi; sed homini carnali vel animali verba ista sunt meræ tenebrę, eæq; Cimmerię, ac si homini Latino vel Græco Hebraica vel Arabica essent.

Homo spiritualis ex his verbis colligit, tribulationes quamvis gravissimas pro Deo susceptas, esse levissimas & brevissimas, etiamsi per multos annos tolerandæ essent: quia omne quod finem habet, non potest esse diuturnum. Easdem vero tribulationes efficere apud Deum meritū tanti pretii, ut inde ematur immensus & sempiternus gloriæ & bonorum omnium thesaurus. Ex quo intelligunt homines sapientes, non esse timendas tribulationes, sed timēda esse peccata; neque esse magnifacienda bona temporalia, sed æterna. Ex quo sequitur ut benè vivāt in terris, ut

ris, ut feliciter regnēt in cælo; & per hoc piè vivāt, & feliciter moriantur.

Sed homines animales & ſpiritum non habentes, qui verbis dicunt ſe credere verbis Scripturæ divinæ, *factis autem negant*; ii prorſus invertunt verba Apoſtolica, & dicunt, ſi nō voce, ſaltem corde, egeſtatem, ignominiam, injurias, tribulationes eſſe graviſſimas, & omni animi proviſione cavendas & propulſandas, etiamſi oporteat mentiri, fraudare, homicidia perpetrare, Deum offendere, & gehennam poſt obitum tolerare. Quis enim ſcit, inquiunt, an ſit uſquam gehenna? & quiſnam vidit æternum gloriæ pondus? At egeſtatem, ignominiam, injurias eſſe malas, experimur, certò ſcimus, manibus palpamus. Hæc mundus & qui de mundo ſunt, non quidem ore pronuntiant, ſed operibus teſtantur. & ea cauſa eſt, cur magna pars hominum malè vivat, & infeliciſſimè moriatur.

Ac ut exemplum unum vel alterū mortis infeliciſſimæ hominis perditi afferamus; extat apud ſanctum Gregorium in libro quarto Dialogorum exemplum cujuſdam Criſorii, qui cùm eſſet unus de illis, quos paulò antè deſcripſi, homo politicus, prudens, & ad res mundi, ut ſanctus Gregorius loquitur, valdè idoneus, ſuperbus tamen & avarus: Hic ad extrema vitæ cùm veniſſet, apertis

oculis

oculis vidit teterrimos ſpiritus coram ſe aſſiſtere, & vehementer imminere ut ad inferni clauſtra eum raperent. Cœpit tremere, palleſcere, ſudare, & magnis vocibus inducias petere, clamans & dicens: *Inducias vel uſque manè, inducias vel uſque manè.* Sed cùm hæc clamaret, in ipſis vocibus de habitaculo ſuæ carnis evulſus eſt. De quo nimirum conſtat, quia pro nobis iſta, non pro ſe viderit, ut ejus viſio nobis proficiat. Ita nimirum accidere ſolet iis qui converſionem ſuam ad extremam vitæ horam differre volunt, & de illorum numero ſunt, qui, ut idem ſanctus Gregorius initio quarti libri docet, quæ nō vident, non facilè credunt; vel ſi credunt, non ita credunt ut eos ad vitam probè agendam inducant.

Alterum exemplum in eodem loco idem ſanctus Gregorius narrat de Monacho quodam hypocrita, qui jejunare credebatur, cùm interim ſecretò comederet & biberet. Hunc enim ad inferos damnatum fuiſſe ſcribit ſanctus Gregorius, ipſo confitente peccatum ſuum, nec tamen pœnitentiam agente. Voluit enim Deus, ut appareret hypocriſis ejus; nec tamen gratiam pœnitentiæ illi conceſſit, ut alii diſcerent non differre confeſſionem & pœnitentiam uſque ad finem.

Sed his dimiſſis, qui culpa ſua artem

tem benè vivendi non didicerunt,& ideò felicem de hac vita exitum non habuerunt: redeo ad verba ſancti Apoſtoli Pauli, quæ gravida ſunt myſteriis & ſaluberrimis documentis.

Primùm igitur obſervare par eſt, quàm vehementer extenuet Apoſtolus merita ſua, id eſt labores pro Chriſto ſuſceptos; & extollat gloriam Regni cælorum, quæ merces eſt meritorum. *Quod*, inquit, *eſt momentaneum & leve tribulationis noſtræ*. Hæc eſt meritorum ſuorum extenuatio. Laboravit Apoſtolus totis viribus ad annos circiter quadraginta. Nam cùm acceſſit, vocatus à Chriſto, ad obſequium, adoleſcens erat. Sic enim ſcribitur in Actis Apoſtolorum: *Depoſuerunt veſtimenta ſua* (lapidatores ſancti Stephani) *ſecus pedes adoleſcentis qui vocabatur Saulus*. Act. 7. Vixit autem in obſequio Chriſti uſque ad ſenectutem, ipſo ſcribente de ſe ad Philemonem: *Cùm ſis, ſicut Paulus, ſenex*. Itaque conſumpſit Apoſtolus Paulus in obſequio Chriſti annos omnes juventutis, & virilis ætatis, & partem ſenectutis; & tamen dicit, tribulationes ſuas, quæ perpetuæ illi fuerunt à converſione ſua uſque ad martyrium, fuiſſe momentaneas. Et verum dicit, ſi comparentur ad æternitatem ſempiternæ felicitatis: tamen abſolutè longo tempore duraverunt.

Adjungit brevitati levitatem, dicens:

cens : *Momentaneum & leve tribulationis noſtræ.* Quàm autem fuerint crudeles & aſperæ tribulationes, ipſe indicat, cùm ait in priore Epiſtola ad Corinthios : *Vſque in hanc horam &*
1. Cor. 4. *eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, & inſtabiles ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris : maledicimur, & benedicimus ; perſecutionem patimur, & ſuſtinemus ; blaſphemamur, & obſecramus ; tamquam purgamenta hujus mundi facti ſumus, omnium peripſema uſque adhuc.* Idem ipſe in poſte-
2. Cor. 11. riore Epiſtola ad eoſdem Corinthios hæc addit : *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas, una minus, accepi: ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui. In itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in ſolitudine, periculis in mari, periculis in falſis fratribus, in labore, & ærumna, in vigiliis multis, in fame & ſiti : in jejuniis multis, in frigore & nuditate.* Hæ ſunt tribulationes quas appellavit leves ; quæ quamvis in ſe graviſſimæ ſint, tamen amor Chriſti & magnitudo præmii non ſine cauſſa fecit videri leviſſimas.

Adjungit Apoſtolus magnitudinem præmii, dicens: *Supra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis,*

nobis. Vbi more Scripturarum ſanctarum, quæ ſe noſtræ capicitati accommodare ſolent, deſcribit Apoſtolus præmium laborũ ad ſimilitudinẽ magnitudinis rei corporalis. Res enim corporalis tunc magna eſſe dicitur, cùm eſt ſublimis, diuturna, ampla, & profunda. De ſublimitate felicitatis Beatorum dicit, *Supra modum in ſublimitate*; id eſt, præmium laborum noſtrorum erit ſublime ſupra modũ, id eſt, celſiſſimum, ſic ut nullus honor, nulla dignitas, nulla ſublimitas cogitari poſſit major. De longitudine dicit, *æternum*; quod videlicet finẽ nullũ habebit, ad cujus comparationẽ omnis duratio breviſſima & momẽtanea dici poterat. De latitudine & profũditate dicit, *gl riæ pondus*. Nomẽ *gloriæ* ſignificat beatitudinem ſimilem fore ſplendori vel lumini quod ubiq; diffunditur, & omnia replet. Nomẽ *pondus* deſignat profunditatẽ rei ſolidæ & plenæ, quæ non eſt ſuperficialis & inanis, ſed ſolidiſſima atque pleniſſima. Erit igitur beatitudo Sanctorum res quædam ſupra omnem modum & menſuram ſublimis, æterna, ſolidiſſima, atque pleniſſima.

Quia verò iſta non capiunt homines animales, quales ſunt cives mundi hujus, addidit: *Non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt, quæ non vidẽtur, æterna.* Hæc eſt tota & vera ratio,

ratio, cur tam pauci discant artem benè & feliciter vivendi & moriendi: quia vel non cogitant, vel non seriò cogitant ea quæ non videntur, & æterna sunt; sed toti sunt occupati in considerandâ pulchritudine vel utilitate rerum corporalium & transeuntium quæ videntur. Itaque hoc solum interest inter animantia bruta & homines animales spiritum non habentes; quòd illa non considerant nisi præsentia, quia non habent mentem rationis capacem, qua sola considerari possunt res futuræ & sempiternæ: homines autem carnales & animales non cogitant neque considerant res futuras & sempiternas, quia visco concupiscentiæ carnalis capti, non volunt mentem avertere à rebus præsentibus, & convertere ad res futuras, quæ solæ sunt verè magnæ, pretiosæ, & sempiternæ. Atque hæc de prima consideratione sententiæ Paulinæ.

Altera consideratio non minùs utilis & salutaris, ad illos pertinet qui ad inferos descenderunt: illi enim, quibus pœna jam oculos mentis aperuit, quos in hoc sæculo culpa clauserat; illi, inquam, jam apertissimè intelligunt, bona mundi hujus, divitias, honores, delicias, Regna & Imperia fuisse pro ipsis momentanea & levia; & tamen propter illa amisisse se bona eminentissima & per-

perpetuò duratura. Vnde perpetuò gement, & consolationem nullam invenient, quòd cùm in terris essent, tam stulti fuerint, ut propter bona fragilia & peritura, & non tam bona quàm umbras bonorum, amiserint bona cælestia, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus habentia.

Audiamus voces eorum ex libro Sapientiæ: placuit enim Spiritui sancto in libro Sapientiæ nobis referre voces insipientium illorum, quæ illis quidem inutiles sunt, nobis autem fructuosæ esse poterunt, si velimus. *Ergo erravimus*, inquiũt, *à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra, & tamquam nuntius percurrens, & tamquam navis, quæ pertransit fluctuantem aquam, cujus, cùm præterierit, non est vestigium invenire; aut tamquam avis quæ transvolat in aere, cujus nullum idvenitur argumentum itineris.* hæc sapiens. Ex quibus non solùm intelligimus, animales homines in inferno pœnitentiam acturos, quòd propter bona exigua & temporalia amiserint magna & æterna; sed etiam quòd multùm laboraverint usq; Sap. 5.

ad magnam defatigationem in bonis perituris acquirendis vel conſervandis. Quod planè veriſſimum eſt & ſæpe accidit, ut contemptores temporalium bonorum vivant hilariores & lætiores, quàm ii qui divitiis & honoribus abundant.

Certè Apoſtolus Paulus, cujus verba explicanda ſuſcepimus, de ſe ipſe dicit: *Repletus ſum conſolatione, ſuperabũdo gaudio in omni tribulatione noſtra.* 2. Cor. 7. De ſancto Antonio, qui temporalia bona omnia dimiſerat, ſanctus Athanaſius in ejus Vita refert, eum numquam viſum fuiſſe triſtem. Quod idem de ſanctis omnibus dici poteſt, quamvis pauperrimis, & laborantibus perpetuò in oratione, & jejunio, & carnis propriæ mortificatione. Itaque qui propter bona temporalia comparanda, vel conſervanda, vel augenda, non timent amittere bona ſempiterna; ii non ſolùm ſempiterna bona penitus amittunt, ſed magna ex parte propter ipſa tẽporalia, lætitiæ & conſolationis internæ jacturam faciunt; & dum felicitatem terrenam quærunt, felicitatem terrenam & cæleſtem perdunt.

An non igitur æquum eſſet, ut nos qui adhuc in via ſumus, exemplo eorum qui nos præceſſerunt, ſapere inciperemus? Certè, ſi dum iter facimus, admoneret nos aliquis, viam, quam ingreſſi ſumus, non ducere ad

mus,

locum ad quem pervenire desideramus, sed ad præcipitium, vel ad speluncam latronum ; nemo nostrûm esset, qui non cum gratiarum actione acciperet admonitionem, & dicto citiùs aliud iter arriperet. Quod si in corporali & temporali periculo facimus ; æquum profectò est, ut multò libentiùs & alacriùs id faciamus in periculo spirituali simul & corporali, temporali & sempiterno.

Postremò restat consideratio pro illis hominibus, qui usque adeò carnales & animales sunt, ut detrimentum æternæ vitæ & gloriæ cælestis exuperantis omnem sensum, non magnifaciant. Isti verò admonendi sunt, ut si non magnifaciunt gloriam cælestem, quam numquam viderunt, saltem non despiciant ignem, & sulphur, & alias corporales pœnas quas noverunt, quæque in gehenna atrocissimæ inveniuntur. Verè enim *quod est in præsenti momentaneum & leve* voluptatis carnalis ; *supra modum* in profunda gehenna *æternum* miseriæ *pondus operatur* in impiis. Et quidem Dominus Christus in die novissima paucis verbis aperiet hoc ipsum, dicens : *Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus.* Matt. 25.

Sed beatus Ioannes in Apocalypsi copiosiùs explicavit, qualia sint tormenta parata diabolo & angelis ejus, & hominibus ab ipso circumventis

ventis & seductis. De diabolo principe impiorum sic legimus in Apocalypsi: *Et diabolus qui seducebat eos,*
Apoc. 20. *missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.* & capite sequenti de reliquis ad inferos damnatis dicitur: *Timidis, & incredulis, & execratis, & homicidis, &*
Apoc. 21. *fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure; quod est mors secunda.* Ex quibus verbis, primum solùm indiget explicatione, reliqua enim manifesta peccata sunt. Timidos igitur vocat sanctus Ioannes eos, qui non audēt resistere tentatori, sive diabolo, sive homini; sed continuò dant manus, & consentiunt tentatori. Quibus san-
Iac. 4. ctus Iacobus ait: *Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* Sunt autem non pauci, sed ferè innumerabiles, qui non didicerunt bellare bella Domini; sed absque ulla resistentia suscipiunt vulnera diaboli, & moriuntur morte prima, quæ est peccatum lethale: & quia timidi sunt etiam in agenda pœnitentia, cùm non audeant castigare & in servitutem redigere corpus suum, ideò incidunt in mortem secundam, quæ est gehenna. Itaque rectè posuit Ioannes primo loco timidos, quia timiditas infinitos homines ad inferos perducit.

Quid

Quid igitur hîc dicent homines carnales? Momentanea & levia esse bona temporalia, experimento aliorũ & nostro omnes didicimus: gravissima & sine fine duratura esse tormenta gehennæ, Scriptura divina, in qua falsitas esse non potest, apertè testatur. Ex quibus sequitur, ut summa totius Artis benè moriendi sit ea, quæ tribus sequentibus propositionibus continetur, sive quæ sequenti ratiocinatione concluditur.

CAP. XVII.

Summa totius Artis benè moriendi.

MOmentanea & modica est tam consolatio quàm tribulatio vitæ præsentis: sempiterna & maxima est tam consolatio quàm tribulatio vitę futuræ. Igitur stulti sunt, qui consolationem vel tribulationem vitæ futuræ contemnunt. Hujus argumentationis propositio prima nota est per experimentum; secunda notissima est per Scripturam Spiritus sancti; tertia sequitur ex duabus præcedentibus. Si quis igitur velit Artem benè moriendi facilè & citò perdiscere, non sit contentus lectione libri hujus aut aliorum similium; sed attentè consideret, non semel, sed sæpius; non animo discendi, sed intentione benè vivendi & feliciter moriendi, quantum distent à momenta-

neis ſempiterna, & à graviſſimis leviſsima. Et ſi in hac utiliſſima veritate ſolidiſſimè confirmari cupit, conſideret exempla eorum qui fuerunt ante nos, ſive ſapientes, ſive ſtulti illi fuerint, hoc eſt, ſive benè vivendo feliciter mortui ſint, ſive malè vivendo perierint in æternum. Ac ut laborem quærendi exempla Lectoribus demam, adferam ego tria paria exemplorum, unum Regum, alterum hominum privatorum, tertium Eccleſiaſticorum; & omnia ex Divinis literis deprompta proponam.

Primum erit Saulis & Davidis. Saul primus Rex Hebræorum, cùm eſſet homo privatus & pauper, uſq; adeò probus erat, ut Scriptura teſtante, non eſſet inter filios Iſrael melior illo. Creatus Rex, mutavit vitam & mores, ut jam non inveniretur illo deterior. Perſecutus eſt Davidem innocentem uſque ad mortem, non alia de cauſa; niſi quia ſuſpicabatur, eum poſt ſe Regem futurum. Tandem cùm regnaviſſet annis viginti, occiſus in bello ad gehennam deſcendit. David fidelis & plus, poſt diuturnam perſecutionem Saulis, Rex declaratus, Regnum annis quadraginta juſtiſſimè gubernavit, in quibus multas tribulationes perpeſſus, tandem in pace quievit.

1. Reg. 9.

Conferamus nunc utriuſque conſolationes & tribulationes. & videamus,

mus, uter artem benè vivendi & feliciter moriendi meliùs didicerit. Saul dum vixit, voluptatem imperandi, quæ maxima esse solet, non liquidam nec solidam habuit, propter odium quo Davidem persequebatur. Itaque viginti annis regnandi dulcedinem non sine felle invidentiæ degustavit. Annis illis evolutis fugit ab eo omnis vitæ jucunditas, & successit pura & sempiterna calamitas; & nunc usque, ad annos circiter bis mille & septuaginta, vivit pars ejus nobilior, & est animus, in doloribus maximis, & quod miserabilius est, sine fine ullo duraturis. David contrà vixit annis septuaginta, quadraginta regnavit. Et quamvis tribulationes non exiguas nec paucas gustaverit, tamen consolationes etiã maximas & frequentissimas expertus est ex revelationibus divinis, quas in Psalmis suis dulcissimis expressit; & post obitum non ad pœnas, sed ad refrigerium, in sinum Abrahæ cum sanctis Patribus concessit: & post Christi Domini resurrectionem cum ipso Christo ad regna cœlorum sempiterna conscendit.

Iudicet nunc Lector, an non sit infelicissimus exitus de corpore hominum iniquorum, quamvis Regum vel Imperatorum; & felicisimus exitus justorum etiamsi Regum vel Imperatorum. Saul, ut dixi, annis

viginti regnavit; post obitum annorum duobus millibus & eo ampliùs in igne gehennæ absque ullo refrigerio mansit. Quæ comparatio est annorum viginti cum duobus millibus annorum? Quis optaret viginti annos summæ & liquidissimæ voluptatis, si certò sciret, ob eam voluptatem in ardentissima fornace mansurum se ad annos bis mille & ampliùs? Et essetne ullus homo tam vecors, qui tormentum omnium maximum subire vellet ad annos, non dicam bis mille, sed bis centum, ut posteà ad annos viginti voluptate quãtumvis maxima potiretur? Quid si nunc addamus, tormentum gehennæ non annos bis mille duraturum, sed finem nullum habiturum? Hæc certè sola tormentorum æternitas, sine ulla cessatione & sine ullo refrigerio duratura, ejusmodi est, ut cor ferreum & pectus æneum ad pœnitentiam flectere possit. Eamdem cõsiderationem Lector per se adjungere poterit de tribulatione Davidis momentanea & levi, cum gloria & voluptate maxima & sempiterna, quam post obitum is ipse David in cælesti regno consecutus est, quamvis magis nos moveant tormenta gehennæ, quàm gaudia Paradisi.

Alterum exemplum erit Epulonis & Lazari, ex Euangelio sancti Lucæ. Dives Epulo ad modicum tempus lætatus

tatus eſt, cum amicis ſuis, quippe qui *induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendidè*: Lazarus contrariò mendicus & æger jacebat ad fores Epulonis *ulceribus plenus, & cupiebat ſaturari de micis quæ cadebant de menſa divitis, & nemo illi dabat.* Sed paulò pòſt mutata ſunt omnia. Dives Epulo mortuus eſt, atque ad gehennam deſcendit: mortuus eſt etiam Lazarus, & ab Angelis in locum refrigerii & ſinum Abrahæ delatus eſt. Et quidem Epulo poſt breviſſimam conſolationem in flamma ignis æterni cruciari cæpit, & nunc etiam cruciatur, & ſine ullo refrigerio vel ceſſatione cruciabitur in ſæcula ſæculorum: Lazarus pius & patiens, poſt brevem tribulationem ad quietem in ſinum Abrahæ conceſſit; deinde poſt Chriſti reſurrectionem ad cæleſtia & feliciſſima regna migravit, ubi beatus ſine fine erit. Certè quidem, ſi tempore illo nos quoque fuiſſemus in vivis, pauci aut nulli ex nobis ſimiles Lazari, ſed omnes aut plurimi ex nobis ſimiles eſſe cupiviſſemus Epulonis: & nunc tamen omnes Lazarum feliciſſimum, & Epulonem miſerrimum judicamus. Cur igitur nunc, cùm nobis optio detur, non eligimus virtutẽ Lazari potiùs quàm vitia Epulonis? neque enim vituperandæ ſunt divitiæ, cùm Abraham, & David, & alii multi Sanctorum, ditiſ- Luc. 16

Iudæ ſucceſsit, id eſt, in locum ejus electus, momentaneum laborem & dolorem, non ſine affluentia cæleſtium deliciarum, ſuſtinuit: nunc verò omni labore & dolore finito, cum Chriſto felix regnat in cælis, cui fideliſsimè ſervivit in terris.

Hæc Iudæ cum Matthia collatio, ad Epiſcopos & Regulares pertinet. Fuit enim Iudas Chriſti Apoſtolus, ac per hoc Epiſcopus deſignatus. Nam de Iuda & Matthia ſanctus Petrus illa verba Pſalmi expoſuit: *Epiſcopatum ejus accipiat alter.* Et idem Iudas inter viros regulares numerabatur, cùm de Apoſtolis omnib. ſanctus Petrus dixerit: *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te: quid ergo erit nobis?* Iudas ergo omniũ hominũ infeliciſsimus, ex altiſsimo perfectionis ſtatu cùm cecidiſſet, id parum lucri quod malè acquiſierat, reſtituendo amiſit, & ſibi ipſe carnifex factus, ad pœnas ſempiternas damnatus, exemplo eſſe poteſt Eccleſiaſticis & Regularibus omnibus, ut videant quomodo ambulent, & quale periculum illis immineat, niſi perfectioni ſtatus ſui ſanctè vivendo reſpondeant. Nam Saul & Epulo de felicitate temporali ad ærumnam ſempiternã moriendo venerunt: Iudas verò temporalem felicitatem nullam habuit, ſed umbrã ſolùm, ſive ſpem felicitatis; & tamen ad ſempiternum exitium, & quidem hor-

Pſ. 108

Matt. 27.

horribilius quàm Saulis & Epulonis exitium fuerint, ſemetipſum occidendo, deſcendit. Sed etiamſi Iudas diteſcendo divitias omnium mortalium ſuperaſſet, & poſteà tamen ad æternam pauperiem & ſupplicia gehennæ ſine fine duratura veniſſet, ut reipſa jam venit; quid illi divitiarum cumulus profuiſſet?

Maneat ergo ſtabilis & vera ratiocinatio, quam initio Capitis poſuimus, & quam nunc verbis Apoſtolicis repetimus:

2. Co. 4. QVOD IN PRÆSENTI EST MOMENTANEVM ET LEVE TRIBVLATIONIS NOSTRÆ, SVPRA MODVM IN SVBLIMITATE ÆTERNVM GLORIÆ PONDVS OPERATVR IN NOBIS, NON CONTEMPLANTIBVS NOBIS QVÆ VIDENTVR, SED QVÆ NON VIDENTVR: QVÆ ENIM VIDENTVR, TEMPORALIA SVNT, QVÆ NON VIDENTVR, ÆTERNA SVNT.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIMI.

CAPVT I.

De primo præcepto Artis benè moriendi, quod est ut qui cupit benè mori, benè vivat. Pag. 1.

CAP. II.

De secundo præcepto Artis benè moriendi, Quod est mori mundo. 4

CAP. III.

De tertio præcepto Artis benè moriendi, quod est de tribus virtutibus Theologicis. 12

CAP. IV.

De quarto præcepto Artis benè moriendi, quod continet tria documenta Euangelica. 19

CAP. V.

De quinto præcepto Artis benè moriendi, in quo detegitur error divitum hujus mundi. 29

CAP. VI.

De præcepto sexto Artis benè moriendi, quo explicantur tres virtutes morales. 35

CAP. VII.

De septimo præcepto Artis benè moriendi, Quod est de Oratione. 42

CAP. VIII.

De octavo præcepto Artis benè moriendi, quod est de Iejunio. 53

CAP. IX.

De nono præcepto Artis benè moriendi, quod est de Eleemosyna. 64

CAP. X

INDEX CAPITVM.

CAP. X.

De decimo præcepto Artis benè moriendi, quod est de Sacramento Baptismi. 76

CAP. XI.

De præcepto undecimo Artis benè moriendi, quod est de Confirmatione. 84

CAP. XII.

De duodecimo præcepto Artis benè moriendi, quod est de Eucharistia. 89

CAP. XIII.

De præcepto decimotertio Artis benè moriendi, quod est de Pœnitentia. 96

CAP. XIV.

De præcepto decimoquarto Artis benè moriendi, quod est de Sacramento Ordinis. 104

CAP. XV.

De quintodecimo præcepto Artis benè moriendi, quod est de Matrimonio. 111

CAP. XVI.

De sextodecimo præcepto Artis benè moriendi, quod est de Sacramento Vnctionis extremæ. 120

LIBRI SECVNDI.

CAP. I.

DE primo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de meditatione mortis. 143

CAP. II.

De secundo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de Iudicio extremo. 149

CAP.

INDEX CAPITVM

CAP. III.

De tertio præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quod est de Gehenna. 159

CAP. IV.

De quarto præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quod est de Gloria Beatorum. 166

CAP. V.

De quinto præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quod est de Testamento condendo. 174

CAP. VI.

De sexto præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quod est de Confessione peccatorum. 177

CAP. VII.

De septimo præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quod est de Sacrosancto viatico. 182

CAP. VIII.

De octavo præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quod est de Vnctione extrema. 194

CAP. IX.

De nono præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quod est de prima tentatione diaboli, id est, de Hæresi. 198

CAP. X.

De decimo præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quod est de secunda tentatione, id est, desperatione. 204

CAP. XI.

De undecimo præcepto Artis benè moriendi, vicina

vicina jam morte, quod est de tertia tentatione, id est, Odio Dei, 209

CAP. XII.

De duodecimo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de remedio primo adversus tentationes diaboli. 213

CAP. XIII.

De præcepto tertiodecimo Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de secundo remedio adversus tentationes diaboli. 218

CAP. XIV.

De præcepto quartodecimo Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de iis, qui non ex consueto morbo, sed ex alia causa moriuntur. 223

CAP. XV.

De felici morte eorum, qui Artem benè moriendi didicerunt. 227

CAP. XVI.

De infelici morte eorum, qui Artem benè moriendi discere neglexerunt. 233

CAP. XVII.

Summa totius Artis benè moriendi, 245

FINIS.

Digitized by Google
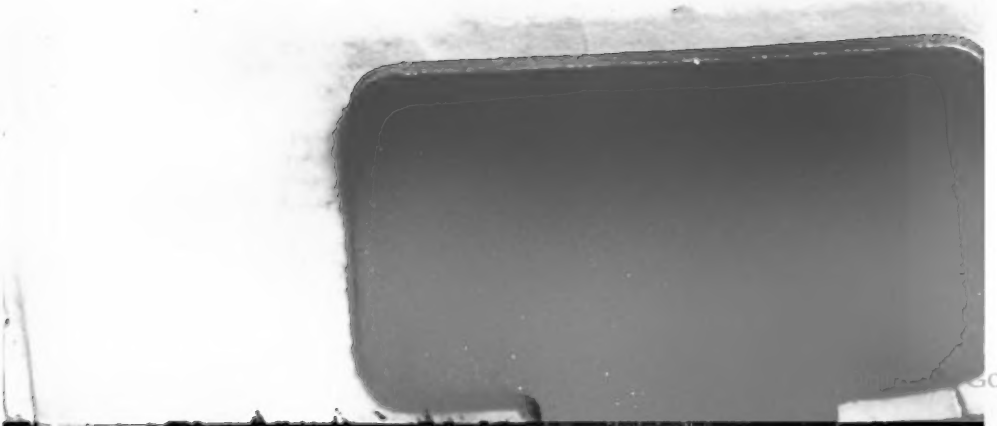
Digitized by Google